

РАСКОВНИК

Из садржаја

Наш јубилеј
БИЉКА РАСКОВНИК

Народне умотворине
ЛЕГЕНДЕ ИЗ САНЦАКА

Наш народни живот
БОЖИЋНИ ОБИЧАЈИ
У ВРАЊСКОМ КРАЈУ
РЕЧНИЧКА ГРАБА
ИЗ СЕВЕРНОГ БАНАТА

Сведочења
СОЛУНЦИ ЈОШ ГОВОРЕ

Расправе
ГУБИТНИЦИ
СТАРЦА МИЛИЈЕ (II)
ПЛЕМЕНСКИ РЕЧНИК
ШУМАДИЈЕ

Преводи
ИНДОЕВРОПСКА
МИТОЛОГИЈА

Одзиви
НОВЕ КЊИГЕ
О УСМЕНОМ
СТВАРАЛАШТВУ

1 9 8 7.
З И М а
1 9 8 8.

Расковник је некаква
(може бити измишљена)
трава,
за коју се мисли
да се од ње
(кад се њоме дохвати)
свака брава
и сваки други заклоп
отвори сам од себе.

Из Вуковог „Рјечника“

РАСКОВНИК

часопис за књижевност и културу

Први број изашао 1968.

Београд, децембар-март 1987/88.

Година XIII, број 50.

УРЕДНИШТВО

Ненад Љубинковић

Добривоје Младеновић

Миле Недељковић

Миодраг Павловић

Љубинко Раденковић

(главни и одговорни уредник)

ИЗДАВАЧ

Народна библиотека

„Вук Караџић“ — Београд

Булевар револуције 323

РАСКОВНИК

*Појављује се у пролеће, лето,
јесен и зиму.*

Рукописе, откуцане машином у пуном прореду, слати на адресу: Народна библиотека „Вук Караџић“ (за „Расковник“), Ул. Бирила и Методија 2, 11000 Београд

Рукописи се не враћају

Годишња претплата за Југославију 6.000 динара. Претплату упућивати на жиро-рачун Народне библиотеке „Вук Караџић“ — Београд 60803-603-4660 код Београдске банке са назнаком: претплата за „Расковник“. Годишња претплата за иностранство: Сједињене Америчке Државе 20\$; СР Немачка DM 40; Француска Ffr. 90.

Телефон уредништва и претплате:
(011) 422-003

Секретар уредништва:
Вера Б. Константиновић

Уредништво прима уторком
од 13 до 15 часова

Тираж 1000 примерака

Примерак 2000 динара

Двоброј 3000 динара

Штампа РО графичке делатности
„Нови дани“, Београд,
Војводе Бране 13

На основу мишљења Републичког комитета за информације број 651-760/87-02 од 02. 09. 1987. часопис „Расковник“ је ослобођен пореза на промет.

НАШ ЈУБИЛЕЈ

Љубинко Раденковић

СЛОВО УЗ ПЕДЕСЕТУ СВЕСКУ „РАСКОВНИКА“

Овај наш „Расковник“, вођен вуковским духом, треба да буде пријатељски пружена рука свима, засад још усамљеничким, уметничким и културним напорима на селу, као и оним другим — окренутим ка селу. Да окупи и охрабри тамо све лепо и творачко, да однемушти оно што несмело или принудно ћути, да својом расковном снагом допре и до закључаног и закопаног.

(Из уводног текста првог броја „Расковника“)

Први број књижевног часописа „Расковник“ појавио се у јесен 1968. године. И данас звучи необично да је седиште Уредништва било у селу Враћевшници код Горњег Милановца, у месту које, као и већина других села, није унето у школске географске карте. Од 11. броја Уредништво се сели у Доњу Црнућу, крај и седиште администрације остају исти. Пошто је „Расковник“ намењен селу, ишло се за тим да му и седиште буде у селу. Издавач је био Народни универзитет у Горњем Милановцу.

Идејни творци Часописа, и они који су о њему највише бринули, свакако су др Драгиша Витошевић, књижевник и есејиста, изузетни познавалац села и народног живота и Добрица Ерић, чудесни песник Груже, својеврсна песничка појава у нашој новијој књижевности. Првога више нема међу живима.

Свесрдну помоћ „Расковнику“ давали су људи посебног духа, који су језик и народну културу доживљавали и као откриће и као део свог живљења и мишљења. Међу њима се истицао, истанчаним слухом за језик и народно стваралаштво професор Владета Р. Кошутећ, верни сарадник „Расковника“ до данашњег дана. Треба поменути и залагања и подршку сталних сарадника, књижевника или културних прегалаца, као што су Лала Јевтовић, Момчило Тешић, Милојко Боковић, Драгољуб Јевремовић, Бранко Јовановић, Милена Јововић, Србољуб Митић, Живадин Стевановић, Милош Луковић, Милорад Милошевић-Бревинац и други. Име Часопису дао је Радоје Кавецић, који се годинама бавио и његовом лепотом, док је амблем — „расковничког петла“, насликао Иван Рабузин.

„Расковник“ је превасходно био гласило песника сељака, који су почетком шездесетих година били посебна културна појава. Витошевић и Ерић, а касније и Кошутећ овековечили су овај покрет објављивањем два зборника — „Орфеј међу шљивама“ и „Цветник“, који су у то време имали запажен успех. Ослобођени класичних стега и узора, песници сељаци су запевали својим, свежим и животним језиком, који је многе изненадио лепотом. Многи су своје песничко умеће стицали сарађујући с „Расковником“. Занимљиво је, да се почетком седамдесетих година овај покрет осуо и изгубио снагу — ипак, из њега је изашло неколико добрих песника.

Неспоразум и административна логика учинили су прекид у излажењу „Расковника“ од 1972. до 1975. године. Часопис обнавља Дружина песника са села „Сунцокрет“ у Београду, у ствари, обнављају га исти прегеоци који су и раније

над њим бдили. Поред Витошевића и Ерића у уређивању Часописа учествују: Милорад Брвеницац, Драгољуб Јевремовић, Лала Јевтовић, Владета Р. Кошуткић, Светислав Павићевић и Момчило Тешић. Секретар Уредништва је био песник Зоран Вучић. Дружина је успела да продужи век „Расковнику“ једну годину. Опет настаје празнина, и када људи већ почињу да га броје у прошлост, он се поновно појављује, у пролеће 1980. године код београдског издавача „Народне књиге“. Поред Драгише Витошевића, „душе“ Часописа, у уређивању учествују: Зоран Вучић, Добрица Ерић, Цвета Котевска, Владета Р. Кошуткић, Драган Лакићевић и Љубинко Раденковић.

Полако се мења и нагласак у усмерењу „Расковника“, он све више постаје часопис за народни живот и културу, а много мање за песничке прилоге. Пресахло је врело за рубрике које су ковали песници, и којих у другим часописима није било, као што су: *Проплаци и обзорја*, *Узваник*, *Љуљашка*, *Животок*, *Расковник*, *Заточеници завичаја*, *Видици и тмине*. Од броја 33. /јесен 1982/ Драгиша Витошевић предаје „Расковник“ млађима, иначе својим сарадницима. Од тада је главни уредник Љубинко Раденковић, а у уређивању часописа учествују др Драгослав Антонијевић, мр Ненад Љубинковић, Зоран Вучић, Вера Колаковић, Радослав Миросављев и Борбе Драгосавац /технички уредник/. Краће време о „Расковнику“ се бринуо, као секретар Уредништва, Велибор Лазаревић, који је и писац занимљивих прилога о народном животу свога краја.

У своме великом узлету „Расковник“ је крајем шездесетих година достигао тираж 10.000 примерака и продавао се по 3 динара. Пратиле су га разне недаће, али, ето, успео је до данашњег дана да опстане.

Сада, у Народној библиотеци „Вук Караџић“ у Београду часопис „Расковник“ доживљава свој нови узлет настојећи да поново окупи своје старе сараднике и придобије нове.

Миодраг Павловић

О СЛОВУ

Словен је прво рекао
Слово
преводаца га преведе у
Ријеч
затим га братија вратила
У Логос
непревод и нереч

Је ли боље оно старо
и прво
или оно пре њега
и потоње и последње
и готово?

Ко ће то следство
да разуме
шта каже моје
Слово?

Словљење је древно
и свето
и све што њиме дође
створено је да буде ново.

Бранко Миљковић

РАСКОВНИК

*То је некаква (може бити измишљена)
трава за коју се мисли да се од ње (кад
се њоме дохвати) свака брава и сваки
други заклоп отвори сам од себе.*

Вук. Ст. Караџић

○ твори кам у ком искра малаксава,
Да лепши од празника обичан дан буде.
Изнеси благо из лажних остава,
Из измишљеног пакла лековит јед руде.
Поклони своју биљну мудрост дану.
Отвори пут у речи, у ризницу гоље.
Око заходи са сунцем, не срце. Освану
Варка, рекавши: хајдемо у поље!
Биљни сезаме отвори обзорје
За све који су се родили прерано;
Нек убу у туђе срце ако су отворили своје,
Путници врлим ли морем, гором ли саном.
Отвори семенку у којој нежно чами
Заборавањено пролеће. Отвори
Камен што прећута звезде својој тами.
Отвори пут птици, човеку и зори.

/Из збирке Ватра и ништа, Београд, 1960/.

Александар Петров

РАСКОВНИЧКИ ПОМЕН

Сазнао сам из албанске песме*
тачни опис твоје тајне смрти.
После битке полазиш у цркву.
Главу носиш пажљиво под мншком.
Њихове те угледају жене.
Сустиже те реч пред прагом: Милош!
На почетку и на крају — слово.
Али где је црква? Ту је нема.
Мој пријатељ сликар показује:
ено је! Над нама! Стварно. Стоји.
Као да се огледа у небу.
Окренута куполама доле.
Самодрежа светли. Овде сумрак.
Да ли си ти тамо? Бој завршен?
Да ли главу још држиш под срцем,
Покажи се! Не обара поглед!
Нити горе стиже ова граја.
Ка вратима Самодреже крени.
Друго у њој тебе чека слово.
А шта ако ниси над Косовом?
Ако ти је она песма сандук?
Којом речју да раскујеш речи?
Научи ме, света Самодрежо!

1988.

---

* Податке о албанској народној песми, у којој се описује смрт Милоша Обилића, добио сам од Ненада Љубинковића, коме посвећујем ове стихове.

Ненад Љубинковић

БИЉКА РАСКОВНИК

(МУШКИ РАСКОВНИК, ОТВОР ТРАВА)

И едесетим бројем, часопис *Расковник* улази и у своју двадесетогодишњицу оснивања. Ова два свакојако лепа, а за наше прилике и неприлике и ретка, свечарска тренутка јесу повод да проговоримо коју реч више о биљци чије име часопис часно носи двадесет година. Једновремено, искористићемо и повод и прилику да позовемо све наше многобројне сараднике, сакупљаче и изучаваоце народнога блага да нам помогну у прикупљању и обрађивању предања и веровања о биљкама са нашега тла. Неколика капитална дела из ове области која су пред нама¹ — показују нам о каквој огромној богатству је реч, али истовремено, управо тим неслућеним бројем забележених, описаних биљака — та дела указују на мноштво послова које чека етноботаничаре (пре свих), а потом и све друге посленике, прегаоце, поклонице усменога стваралаштва и раденике.

Неопходно је прибележити, од заборава отргнути сва она веровања и народна знања која

---

¹ Григорије Лазић, *Проста наравна историја*, Будим, 1836; Јосиф Пјанчић, *Флора Кнежевине Србије*, Београд, 1874; Исти, *Додатак Флори Кнежевине Србије*, Београд, 1884; Драгутин Симоновић, *Ботанички речник имена биљака*, Посебна издања САН, књига СССХVIII, Београд, 1959.

трају и приповедају се уз одређене биљке и која се разликују од краја до краја, од области до области.

*

Постојање биљке расковник Вук Караџић није забележио у првоме издању свога *Српског рјечника* (1818). Основни подаци и народно веровање о *расковнику* наћи ће се тек у другоме издању *Рјечника*, 1852. године. Бележећи народно веровање о „трави расковник“, Вук је уздржано претпоставио да *расковник* можда и постоји, па је навео и латинско име ради лакшега препознавања — *siler trilobum*. О *расковнику* Вук је том приликом записао:

Некаква (може бити измишљена) трава (*Kosshimmel, siler trilobum Scop.*) за коју се мисли да се од ње (кад се њоме дохвати) свака брава и сваки други заклоп отвори сам од себе. Ову траву желе особито они који траже у земљи новаца, јер кажу да су они, особито гдје их је много, тако затворени да се без ње не могу отворити и извадити. Приповједа се у Земуну да је ондашњи један трговац, желећи такову траву наћи, некакву бабу метнуо у бубагије, па је пустио ноћу да иде по ливади: па као гдје би се бубагије саме од себе отвориле, ондје мора бити расковник.

У знаменитој и посве реткој књизи *Главније биље у народном веровању и певању код нас Срба* коју је сачинио користећи (што и подвлачи) резултате истраживања италијанског научника Анђела Де Губернатиса, Павле Софрић — Нишевљанин посветио је пажњу и биљци *расковник*. У првоме делу свога текста, Софрић укратко препричава Вуков запис из *Рјечника*. У другоме делу, пак, саопштава и једно другачије веровање о *расковнику* и како се до њега може доћи:

По једној другој празноверици, пак, кад се тражи трава *расковник*, треба корњачино гнездо оградити великим камењем које она не може ни прећи ни отуририти. И сад она мора да потражи траву *расковник*, и чим је њиме камење отурила, треба јој одмах из чељусту уз-

ти, и онда може човек доћи и до најскривенијег блага. По свему овоме може се тај закључак извести, да се ова трава веома мало, или баш никако не познаје у народу, и да је она више фиктивна него стварна.²

На крају текста о *расковнику*, Софрић, са разлогом, упућује читаоце на народна веровања о детелини и мандрагори.

Веселин Чајкановић није стигао за живота да обради биљку *расковник* у своме (недавно посмртно објављеном) *Речнику српских народних веровања о биљкама*.³ Међутим, приређивач значајног Чајкановићевог *Речника*, Војислав Бурић, сачинио је *Додатак Чајкановићевом „Речнику“ (Преглед веровања објављених после II светског рата и напомене)*,⁴ у томе *Додатку* обрађена је и биљка *расковник*. Међу веровањима ту наведеним, издвојио бих неколика која битно доприносе спознавању *расковника*. У Лесковачкој Морави, на пример, верује се да *расковник* „раскива многе болести код људи и стоке, не само катанце.“ *Расковник* сѐ ту назива травом и описује да је то трава „дебела као рука и мека, на њој се распознају делови као глава, врат, руке, ноге, очи, понекад личи на човека с децом, па је зато овде зову: *расков* с’о децу, али не расте осим у Запаљу, где се јавља само у пролеће и брзо је нестане“. И у околини Зајечара *расковник* се назива травом. Верује се да *расковник* за једну ноћ израсте, процвета и угине. По облику налик је човеку. Ноћу светли као три свећице изнад кладенца. У околини Бољевца верује се да *расковник* отвара све што је затворено. Не само браве и катанце, већ може да „отвори“ и жену која годинама не може да добије дете.

---

² Нишевљанин (Павле Софрић), *Главније биље у народном веровању и певању код нас Срба по Ангелу де Губернагису* (као рукопис штампан рад), Београд, 1912, 188.

³ Веселин Чајкановић, *Речник српских народних веровања о биљкама*. Рукопис приредио и допунио Војислав Бурић, Београд, 1985.

⁴ Исто, 257—336.

У изванредном, чињеницама и подацима пребогатом, двотомном делу *Природа у веровању и предању нашега народа*, Тихомир Борђевић је изнео народна веровања о везама корњаче, односно јежа са *расковником*. У Алексинцу и Соко Бањи, пише Борђевић, „приповеда се како се помоћу жељке, како се тамо зове корњача, може доћи до чудотворне травке којом се може отворити сваки затвор. Треба наћи, говорило се, жељкина јаја, па око њих начинити ограду да жељка не може доћи до њих. Кад дође до ограде у којој су јој јаја и кад види да не може доћи до њих, жељка се врати, нађе некакву травку, донесе је до ограде и спусти поред ограде. Од тога се ограда сруши и жељка тако дође до својих јаја. Ко би успео да се докопа травке што ју је жељка донела могао би помоћу ње отворити сваки затвор. У томе, је, међутим, врло тешко успети, јер жељка чим сруши ограду ову травку одмах прогута. Та се травка у Алексинцу и Соко Бањи назива расковник. Веровање у то да травка коју донесе корњача може отворити сваки затвор врло је раширено у нашем народу“.⁵

Слична је веза и јежа са *расковником*.

У Мостару, пише Тихомир Борђевић, верују да јеж зна наћи траву расковник којом може отворити сваки затвор. Треба, веле, наћи мале јежеве, „затворити их у сандуку, па на њих добро мотрити. Јеж ће наћи траву, њоме отворити сандук и пустити јежиће. Али, веле, да ју је ту травку тешко уграбити, јер јеж, чим сандук отвори, траву поједе. У Дебру и околини верују да јеж има испод језика сакривену неку травуљину. Кад испузи главу и човек га изненада убије, може наћи ту траву. Она има такво својство да се њоме, кад се принесе кључаонци може отворити каса или што друго и узети новац.“⁶

---

⁵ Тихомир Р. Борђевић, *Природа у веровању и предању нашега народа*, II књига, Српски етнографски зборник САН, књига LXXII, Живот и обичаји народни, књига 33, Београд, 1958, 204.

⁶ Исти, *Природа у веровању и предању нашега народа*, I књига, Српски етнографски зборник, књига LXXI, Живот и обичаји народни, књига 32, Београд, 1958, 295.

О расковнику се налазе подаци и у Српском митолошком речнику. Међутим, реч је о чињеницама које су нам већ познате из Вуковога Рјечника, из Софрићеве књиге Главније биље..., или, пак, из споменутог дела Тихомира Борђевића.⁷

По народном веровању, биљка мандрагора (Atropa mandragora) веома је слична расковнику. Биљка се среће у условима средоземне климе. У нас ју је било подоста у Дубровнику и околини. Међутим, услед велике потражње, временом је затрta. Као и расковник, и више него расковник, Мандрагора има антропоморфни, човеколики корен. Стари народи су мандрагори приписивали значајно афродизијачко дејство. Сматрало се да корен мандрагоре повећава и љубавну жељу и љубавну моћ. Сок мандрагоре, веровало се и верује се, помаже жени која нема деце да зачне. Такође се верује и да ће онај који поседује корен мандрагоре лако наћи благо. Но, често народ у веровању додаје, то благо неће му бити срећно. У нашем народноме песништву мандрагора је позната под именом *околочеп*.

Култ расковника и мандрагоре, односно *околочеп* је разумљив. Јер је у оба случаја реч о биљкама које имају делимично антропоморфни, односно човеколики, делимично фалусни корен.⁸ Свакако је управо тај изглед корена будио и закупао машту народа. Ни, расковник, ни мандрагора, односно *околочеп* нису траве, управо због свог изузетно наглашеног корена. Назив трава одомаћио се, посебно када је реч о расковнику. Но, то је свакојако погрешно.

Детелина (*trifolium pratense*) привлачила је народну пажњу својим лишћем. Уобичајена је детелина са три листа. Међутим, посебно су цењене детелине са два, четири и пет листова. За

---

⁷ Шпиро Кулишић, Петар Ж. Петровић, Никола Пантелић, *Српски митолошки речник*, Београд, 1970, 252—253.

⁸ Свакако не случајно расковник се назива и *мушки расковник* (Софрић, 187; Симоновић, 239).

детелину са пет листова верује се да она расте на месту где је вила пљунула. Но, како то вила чини веома ретко, у стотину година можда једанпут, петолисну детелину је изузетно тешко открити. Ко је нађе биће веома срећан. Срећу доносе и дволисна и четворолисна детелина. У многих народа, па и у многим нашим крајевима, постоји уверење да детелину не ваља тражити. Наиме, ако се дволисна, односно четворолисна детелина намерно траже, када се нађу немају више никакве магијске снаге. Детелину, дакле, треба наћи случајно. Тада она доноси срећу налазачу. Постоје и додатна веровања о времену у години, и у дану када нађена детелина поседује највећу магијску моћ. Тако се, на пример, верује да је треба наћи пре Бурђевдана. Ако се, пак, детелина нађе на Ивањдан једно народно веровање вели да би се тада добила способност за разумевање немумштога језика, језика животиња. У многим крајевима нашега народа (Веровало се и да детелина, петолисна, користи у заштити од вила и вештица. На покладе (било које) у Кални се изговарала следећа бројаница, заштитница од вила и вештица:

Заспао Караул-краљ на цицину брегу код понор студенца. Мало спно, чудан санак снио: Отуд идү триста и тридесет препасанија и пред њима Томо господине. Томо плете мреже и тоноте да тоноти виле и вештице. Оне му се мољаху: Немој тако, Томо господине, нећемо Вама ни вашем племену, ваљаћемо вам последњем времену. Да идемо под највиши град где но беле буле играју и свилени тобочићи (тобоши). Оне ће не ту позвати: Оте планину, да береме (сигурно тражимо) цецеља (најбоља врста сланика), лука крецеља, петопрсте детелине и да се мажемо од (против) вила и вештица, да нам не могу ништа учинити, док не преброје по мору песак, по песку сваку кашљу, по живини сваку длаку. И кад све то преброиле онда нам говна изеле.⁹

За дволисну детелину верује се да она може успешно да замени *расковник* у отварању брава и тражењу скривеног блага. Дволисна детели-

⁹ Караџић, Лист за српски народни живот, обичаје и предање, год. II, Алексинац, 1900, 100.

на најлакше се изналази помоћу корњаче на потпуно истоветан начин на који се помоћу корњаче долази до расковника. На једнак начин може се доћи и до четворолисне детелине. У подрињској Лешници се верује да тако наћену четворолисну детелину треба ставити у засечени длан и пустити да детелина у рани зарасте. Верује се да човек који у руци има усаћену детелину може да отвори сваку браву, штавише да се свака брава сама отвара чим је руком додирне. Вредно је помена и веровање да и коњ може бити од помоћи у налажењу четворолисне детелине. Наиме, када поткован коњ нагази на такву детелину, ексери му сами из поткова испадају.

Биљке које помажу да се браве и катанци отворе, да се наће скривено или закопано благо, познате су и у других народа. Међутим, идентификација тих биљака често је немогућа. У народноме веровању на тлу Велике Британије постоји и предање о биљци *springroot* односно *springwort*.¹⁰ До те биљке која отвара сва врата и помаже у откривању блага може се тако доћи, што ће се детлићу који има гнездо у шупљини дрвета — затворити улаз у гнездо. Испред, односно испод дрвета треба прострети црвену мараму, или већи комад црвене чохе, како би детлић помислио да је реч о ватри. Видећи да не може да приђе младунцима, јер је улаз у гнездо затворен, детлић ће отићи по траву за коју једино он зна где се може наћи. Долетеће са биљком у кљуну до гнезда. Улаз у гнездо ће се у трену ослободити. Верујући да је испод дрвета ватра, детлић ће биљку коју држи у кљуну испустити у ватру како би је уништио и спречио било кога да до ње дође. Тада треба хитро искочити из заклона, прискочити простртој црвеној тканини и брзо узети биљку и сакрити је. Једна варијанта

---

¹⁰ E. and Radford, *Encyclopaedia of Superstitions*, London, 1961, 320—321; Edvard A. Armstrong: *The Folklore of Birds. An Enquiry into the Origin and Distribution of some Dagic-Religious Traditions*, New York, 1970, 106—109.

овога веровања каже како црвену тканину треба хитро бацити испод дрвета у тренутку када је детлић помоћу магијске биљке отворио улаз у гнездо. Изненађен и уплашен, вели ово веровање, детлић ће од страха испустити биљку.

Постоји и једна врста папрати (*моонферн*) за коју се такође верује да помаже при трагању за благом. Занимљиво је да, као и детелина, ова врста папрати чини да поткованим коњима испадају клинци из потковица, па се тако и она налази.

*

Очигледно је да се веровања о магијској вредности појединих биљака за отварање свега што је затворено — заснивају на два битно различита полазишта. У првome, машта, а тиме и веровање народно — пробубњени су и побубњени упечатљивим, антропоморфним и фаличним изгледом корена биљке. У другом полазишту реч је о народноме пажљивом посматрању природе, односно сопствене околине.* Том приликом народ је тачно уочио и научио да намах разликује уобичајено од неубичајеног. Тако је схватио и да дволисна, четворолисна и петолисна детелина ни су уобичајене. Та чињеница подразумева даље размишљање: оно што није уобичајено — изузетно је, што није лако наћи — тешко је пронаћи, што је тешко пронаћи — завредило је да буде изнађено. Пронаћи нешто необично чини те изузетним међу сународницима, чини те обележним — у конкретном случају срећно обележеним.

*

Дакако, приликом бележења народних веровања о биљкама (и не само о њима) треба увек имати на уму свеукупан контекст. Није добро да било шта приликом записивања изостане као неважно. Важност многих, наоко безначајних чињеница, показала се у пуној мери тек много касније. У случају, нашега *расковника*, на пример,

није нимало неважно да ли у откривању ове биљке помаже корњача, јеж или детлић. Наиме, од тренутка када одређена животиња или птица помаже у трагању и изналажењу некога предмета — тај предмет, његова симболика — могу се и морају тумачити само у контексту животиње, односно птице која потпомаже трагање. Једноставно речено, митски култ корњаче, јежа или детлића потпомаже разумевање симболике и свих припадајућих атрибута *расковника*, детелине и обрнуто: култна вредност *расковника* или *детелине* може потпомоћи правилнијем и тачнијем тумачењу и објашњавању култа корњаче, јежа или детлића.

Овим подсећањем на предања и веровања која се везују за биљку чије име часопис *Расковник* носи — нису ништа друго но обнављање и оснаживање напора које су заједнички чинили и редакција часописа и, много више и битније, његови бројни сарадници. У томе смислу, нека се и овај прилог заврши навођењем предања о *расковнику* из Сврљига која су угледала свет у двадесет шестој свесци *Расковника* под насловом „Дајте ми брата Расковника“ и „Човек окрван ланцима“:

ДАЈТЕ МИ БРАТА РАСКОВНИКА

Како се прича, негде у гудурама Сврпичке клисуре постоји нека пећина, а у њој дубоко језеро. А иза језера у дубини пећине, каже легенда, сакривено је огромно хајдучко благо. Многи су покушали да продру унутар пећине до блага, али без успеха. Наиме, када би човек стигао до језера и загазио у воду, наједанпут би се појављивало јато дивљих патака. Од снажних удара крила сва би се вода у језеру узбуркала и вратила незваног госта на обалу. Покушавало се прећи преко језера чамцима и сплавовима склепанним на брзу руку ту у пећини од дасака и балвана изнетих горе уз тешке мукe. Напред се ипак није могло. Чамец или сплав до-

---

¹¹ В. Расковник; Год. VII, бр. 26, Београд, 1980, 7—8. Текст о расковнику сачинио је и предање „у Сврпичким гудурама“ записао Драгиша Петковић, драгоцен, вредни и нажалост рано преминули сарадник *Расковника*.

шлови до половине језера, јато га преврне, а вода изба-ци назад и дрво и људе.

Некаквом старцу побе за руком да дозна магијске речи којим умири јато и пребе преко језера. Зашавши дубоко у пећину, нашао је на самом њеном крају јака, гвожђем окована, врата са огромним катанцем. У тренутку када је покушао пијуком да обије катанац, чуо је са друге стране врата вапај женског гласа: „Дајте ми брата расковника... брата расковника.“ Овај се уплаши и наврат-нанос побегне из пећине, а овај глас се, кажу, дуго после тога чуо, све тражећи брата расковника. Временом је постајао тиши све док није замро уз болне јецаје. После овога у пећини је поново настао мир, само су чувари блага кружили по језеру.

ЧОВЕК ОКОВАН ЛАНЦИМА

Трагали неки људи у атару села Топле за остављеним благом. Копали годинама на неком месту, али без успеха. На крају су почели да обилазе врачаре тражећи помоћ и упутство како до блага да добу. Међутим, свуда им је било речено да или пронађу расковник, или да се оставе Бавољег посла, јер то благо је проклето и тражи људске жртве. Упркос овим саветима, не моговши пронаћи расковник, наставили су са радом. Но, једне ноћи, изнепада затутњи земља испред њих и из ње искочи човек црн, као да је у огњу горео и сав окован ланцима. Они се уплаше и устукну од њега, а он затресе оковима, зазвечи ланцима и повикне: „Нађите расковника, мога брата.“ Попут грмљавине, овај црни човек протресе се још неколико пута стално понављајући исте речи, а затим скочи у ископану рупу и нестане. Људи прекину са копањем, врате се кућама и почну тајно трагати за расковником. На крају, после дужег времена, пронађу га код неке бабе у Преконоги. Одмах оду да копају и само што су почели, а онај црни човек искочи из земље и стане звечати гвожђем. Они му одмах пруже расковник, ланци попуцају и зачује се узвик олакшања. Човек нато нестане, а кад погледају у рупу, а оно тамо казан од бронзе пун златника, а преко њега комади гвозденог ланца.

*Забележено према казивању
Душанке Миленковић из Плужине
и Магдалене Лазаревић из Сврљига.*

Ово је више једна фантастична прича (односно две) него ли једноставно народно веровање о биљци *расковник*. Приликом записивања овако развијених предања неопходно је да се казивач подробно упита о свему што зна, да се ут-

врти није ли, на пример, тај казивач познат у народу као врстан зналац и причалац бајки и фантастичних прича. Таква опаска увек је драгоценост. У примеру, пак, који смо навели била би чак предрогоцена.

Неопходно је казивача упитати и за оно што се записивачу чини да се подразумева, да једноставно нема смисла питати. Такав је, примерице, случај са местом где одређена биљка расте и да ли њен раст (или чак само посађивање, ницање) нешто поспешује. Видели смо да постоји у једноме крају веровање да је расковник биљка која никне, узрасте, процвета и угине током једне једине ноћи (околина Зајечара); за *мандрагору* се верује да ниче на месту где је неко обешен, чак из сперме обешенога.¹² Таква врста података покреће низ даљих истраживања и омогућује да се проникне до неслућених дубина у природу и суштину једнога веровања.

---

¹² Веровања о магијској моћи коју поседују и зраче делови људскога тела — многобројна су и покрећу и намећу читав низ даљих и другачијих испитивања, (култ лобање, култ скинуте оглавине, култ одсечених удова, култ крви, култ костију итд.).

Бошко Карановић: Сребрна грана (акватинта)

НАРОДНЕ УМОТВОРИНЕ

Ново епско пјевање

ЗАДУШНИЦЕ КОСОВЦА ЈОВАНА

(ИЗ МОРАЧЕ)

Драгиши Витошевићу

III оранио Косовац Јоване
прије но се зора расанила
и заспала звијезда Даница:
умио се на свом источнику,
на очинском прагу прекрстио, —5
а наравњен дечанскијем вином
задушнички пехар искапио,
па по трагу самотних вукова
из скровитог лога Вучитрна
окренуо душом уз Косово, —10
на богату коњу великоме,
на ком нема узде ни улара —
до ријечи доброг господара;
на ком нема седла ни самара —
само кожа шарпланинског вука. —15
Шта ће узде, седло и мамузе
на великом богу виловњаку,

коме гриву чешљају вјетрови,
 реп не стижу погледом вучице, —20
 а виле га ноћу поткивају
 са плочама од муњиног жара;
 ког тимаре зоре, а косови
 златну зоб му сипљу у зобницу,
 ком звијезде горе у зјенама?
 Језди Јово уз пусто Косово! —25
 Жуборе му ребра од јахања,
 муња сабље бљеска му о пасу,
 врхом копља размиче облаке;
 бијелу је запучио браду
 у њедарца пуцама јелека: —30
 да је луди вјетрови не мрсе;
 бијелу му косу са рамена
 диже лахор ко лабуђа крила;
 бркове му оросило иње,
 самур-калпак посрмила слана; —35
 перјаницу од краљевске чапље
 милују му зоре трепавице,
 а она се по зраку повија
 и казује чији су вјетрови;
 повио се по врату богату, —40
 те му грива милушани лице —
 док му богат брзим копитама
 броји ребра мртвога Косова.
 Кад из густе таме изронише
 умотри их Сунце из облака, —45
 а по зраку усамњени соко —
 кога бјеше одбјегнуло друштво —
 слетје Јову Косовцу на раме
 и тикну га крилом по образу,
 те га трже и стара усправи —50
 на богату испред Грачанице,
 са које се огласише звона:
 „Дошао је Косовац Јоване,
 на Богину с небеским соколом,
 и довео на велика јата —55
 душе које ишту погребење!”
 Пред дверима цркве Грачанице —
 зиданице српских неимара —
 сјаха Јован с крилата богата,
 па пољуби Грачаницу врата, —60

и запали задушне свијеће,
 и умоли Саву свијетлога,
 те отвори витешке гробнице
 по Косову српскијех јунака,
 и похрани кости разбацане, —65
 и умири душе поскитане;
 пропојаше високи Дечани,
 Сопоћани, Жича, Студеница,
 и остали косовски олтари;
 Назапојаше свеци са зидова. —70
 На вјечнују памјат јунацима
 изгнулим под крсним барјаком
 „За крст часни и слободу златну.”
 Кад одстоја службу за покојне,
 тад се Јован вину на Ђогињу —75
 пустопољем до Гази-Местана,
 до онога царства божурова,
 ће је земља крвљу опјањена,
 ће из земље ниче крстат камен,
 сур коштаник, на гробу Милоша, —80
 ће је мачем распорио Змаја.
 Камену се Јован поклонио
 и у образ камен пољубио,
 запалио танане свијеће,
 а када се три пут прекрстио, —85
 из камена нешто прозборило:
 „О ти, који српском земљом ступаш,
 дошљак ли си, или си овдашњи,
 ако доћеш кад на поље ово —
 што се зове жртвено Косово — —90
 и по њему видиш многе кости,
 и под небом мене самотнога,
 ће уморно међу њима стојим:
 не одступи, не презри ко нешто
 незначајно, залудно, ништавно, —95
 но те молим: приђи ближе мени,
 и размотри моја жива слова,
 која ти мој груби лик приноси;
 разумјећеш из њих ради кога
 стојим усред разбацаних кости; —100
 казаћу ти суштину о оном
 што се овђе и када догоди,
 ништа горе од живога бића.

Овђе Лазар, српске земље рига,
стуб благости непоколебни, —105
ум огњени, дубина мудрости,
а пучина благоразумности,
утјешитељ тужних и немоћних,
миловање нишчих и убогих,
штит странаца и хранитељ гладних,
—110

који љуби све што Христос хоће,
који себе и безбројно мноштво
вitezова под руком његовом:
све мужеве и добре и храбре,
што се као звијезде блистаху, —115
с украсима од часног камења,
изабрани и храбри јахачи,
на коњима златоседланијем;

њих све: славне, красне, племените,
као неки добри, мудри пастир —120
благу јагњад, са собом приведе:
да сви добро у Христу заврше,
и да буду насљедници славе;
снажне душе, сви у вјери тврди,
сви се као на слатко јестиво —125

устремише на црне душмане:
и великог Змаја изгазише —
Амурата и сина његова,
аспидово и гујино штене,
арсланово и змајево чедо, —130

умртлише и у крв стопише,
и са њима оно силно мноштво.
О чудних ли божијих судбина!
Би ухваћен велики страдалник
од црнијех руку агаренских, —135

и крај свога страдања поднесе,
и мученик за Христа постаде
славни Лазар закрилник цркава,
и пресели у царство небеско
оне који са њим погибоше. —140

А други га нико не посјече,
о љубљена браћо, него рука
љугог сина Амуратовога!
И све ово речено случи се
иза Христа хиљаду и триста —145

осамдесет девете године,
тринаестог индикта, у љето,
петнаестог јунија, у часу
шестом или седмом, питај Бога!”
Кад чу душар Косовац Јоване —150
ово што му крстат камен каза:
Ћогату се вину на рамена,
а соко му сукну у небеса,
па кроз камен одјезди Косовом:
да смирује душе поскитане. —155
и да живе са мртвима мири —
без одморка и ноћу и дању,
како вјечни лабуд над Косовом.

Момир Војводић

(Запис по казивању златоустог
Ђира Радовића из Доње Мораче)

рига — краљ

душар — умиритељ душа покојника

НАРОДНЕ ПРИЧЕ СА ПАПУКА

СУБЕНИЦЕ

Био неки божјак* па дош'о у кућу код неких људи и пита: „Је л' морем ја ту ноћет?“ Они му одговоре, ал' ко стидљиво: „Мореш, ал' ми имамо трудницу за пород'т...“

„Нека ње“, одговори божјак, па намјести у углу своје цоње** и легне да спава.

Она трудница на кревету пати се, мучи. Ни он не спава. Кад је дошло вријеме да се она жена опрости дјетета и кад га се опрошћавала, ал' ето ти њи' трију — суџенице. Једна вели овако, друга онако, а трећа каже за дијете: „Утопиће се у осамнаестој години“, То рекну и нестану. Путник-божјак све то видио и запамтио. Потом заспи.

Кад се ујутру опраштао, божјак људима рече: да пазе, тако и тако, кад дијете буде имало осамнаест година, да га не пушћају никуд близу воде. А ови га сви примили за самог свеца.

Имали они крај куће бунар. Отац одма' даде заковат' бунар и пазили тога дечка на сваком кораку. Али, кад му дође осамнаеста година, шета тај момак око бунара, никако да уђе у њега... Онда легне крај њега и умре.

Ето т': суџенице како чојку досуде на рођењу, како гођ окренуо, свакако тако буде.

* Божјак — просјак.

** Цоње — старе крпе, прње, траље.

МОРА

Био неки лугар који је начинио неки велики гријех, због којег је грозно патио од мòре (не-санице).

Једном идући кроз шуму, сретне неку бабу која га стане нападати и залијетати му се дугим ноктима у очи. Он не имаде куд, већ скине пушку и убије је.

Исто вече заспи као заклан, а у сан му дође мòра и рече: „Ти си убио бабу која је скудила дјевојку. Тако си учинио добро дјело и спасио си себе гријеха. Ја те више нећу мучити”. И нестане је.

Од тог времена, лугар је живио као и сви други људи.

ЛЕГЕНДА О СВ. ПРОКОПИЈУ

И Турци су питали кад је влашки* Прокоп. Један Турчин садјео** сијено и рек'о:

„Е, како сам га садјео, ни влашки Прокоп га не би прокоп'о!”

Кад, наиђе вријеме***, удари гром и све пластове сажече.

Ето, од тада и Турци питају за влашки Прокоп.

(Казивање Марије Бурчије, дев. Бунчић, рођене 1911. у Каменском Вучјаку, оп. Славонска Пожега)

Воћин, јула 1980.

Записала
Славица Гароња

* Турци су Србе у Славонији звали Власима.

** Садјети — сакупити сено у пласт.

*** Вријеме — непогода, олуја, невреме.

ЛЕГЕНДЕ ИЗ САНЦАКА

САМОГРАД

У подножју Бјеласице, у селу званом Заград, налазе се рушевине неке старе тврђаве познате у народу под именом Самоград. Кажу да је ту био град у коме је живио неки жупан. Жупан се оженио Гркињом и довео је у Самоград. Касније му је дошла у посјету свастика, грчка принцеза, са својом пратњом. Жупан је настојао да је добро угости и најпослије јој до- нио на огромној златној тепсији печеног мачка. Видећи то, принцеза је ноћу наредила пратњи да поткују мазге наопако и побјегла према Лиму. Плашећи се потјере, тјерала је мазге брзо па се то мјесто и данас зове Брзава. Кад је прешла Лим, једна мазга је пишала (мокрила) и то се село зове Пишање.¹ Тамо гдје је некој мазги пао клинац мјесто се зове Клинац. Гдје су тај клинац тукли каменом да поткују мазгу, село се зове Туцање.

Сјутрадан, видећи да је принцеза побјегла, жупан пошаље потјеру пречицом да је претекну и врате, али ови, кад дођу до Лима и нађу траг, крену тим трагом и поново се врате у Самоград.

Стигавши у Грчку, принцеза саопшти брату да је он сестру дао Риму, тј. Римљанину, те овај подигне огромну војску и пође да уништи Самоград и отме и врати сестру. Опколили су град и неколико дана га држали у опсади.

---

¹ Становници Пишања су прије десетак година промијенили име своме селу у Ерестовик јер нијесу више могли говорити да су из Пишања.

Кад је Гркиња видјела да им нема спаса, наговорила је жупана да ноћу побјегну из тврђаве. Покупили су злато и побјегли са свом војском. Грци су сазнали за бјекство и пошли за њима, па се жупан морао склонити у неку пећину. Грци су тада наваљали дрва и грања на улаз пећине и запалили. Жупанова војска се сва угушила у пећини, а жупана је жена изнијела у мртвачком ковчегу мислећи да ће га на тај начин спасити. Грци су отворили ковчег, нашли га живог и убили.

*   *

Постоји неколико предања везаних за ову легенду. Ево неких. Сматра се да су жупанови војници приликом бјекства закопавали злато. Једно такво мјесто се зове Шарена плоча, а налази се на планин Бјеласици. На том мјесту се и данас налази камена плоча на којој је уклесан крст неправилног облика. Плоча је помјерена и у близини се налази већа рупа за коју се каже да је ту неко пронашао казан злата.

По једном другом предању, сматра се да се у пећини која се и данас по жупану зове Жупан-пећина, налази ријека поткована ножевима жупанових војника. Седам лаката преко ријеке закопано је злато које чува нека огромна змија. Кажу да Жупан-пећина нема краја и да се још и данас ту могу наћи неке кости.

По трећем предању, жупаново благо је сакривено у некој другој пећини у клисури. Та пећина има два улаза која су затрпана и урасла у шибље. У пећини се налази патос на федерима.

РУСАЛИЈСКО ГРОБЉЕ

Русалијке су биле младе жене и вјеренице ратника који су изгинули на Косову. Ради ублажавања бола и туге за својим вољеним, уочи Видовдана су, ноћу, организовано ишле од куће

до куће и прикупљале прилог бучно најављујући да су оне русалке — виле. Ономе ко би одбио да дадне прилог одузимале су на силу. Пред зору би се окупљале на једном мјесту, сав прилог палиле и започињале плесну игру око огромне ватре. Плес би трајао од изласка до заласка сунца. Приликом игре већина их је умирала, а остале су их сахрањивале на истом мјесту по чему је то мјесто и добило име Русалијско гробље.²

СТАМЕНИН КРШ

Краљ Драгутин, долазећи у Јелеч-град на Рогозни гаје му је био љетњиковац, захтијевао је од мјештана околних села да му сакупе све најљепше дјевојке за његов провод и провод његове пратице.

Стамена је била дјевојка која је запала краљу за око, а била је заљубљена у једног обичног краљевог војника. Због тога краљ одлучи да Стамену протјера, а њеног вољеног објеси.

Послије тога, Стамена се стално пела на један камен наспрам Јелеч-града, дозивала свог вољеног и дуго чекала да чује његов глас. Чекајући, у том љубавном заносу, пала је низ литицу и ту нашла смрт.

По њој се тај камен зове Стаменин крш.

* * *

За ову легенду је везано једно предање мјештана села Батке. У прољеће, када дувају јужни вјетрови, чују се као ехо Стамениног гласа. Тај ехо се тумачи као добар знак јер ће бити родна година.³

---

² Русалијско гробље се налази на планини Рогозни, у атару на тремеи села Крчмаре, Врановиће и Вараге. Легенду је испричао Добрић Вукић, учитељ, родом из Врановића, а каже да ју је чуо од неког С. Арсенијевића који је сада покојни.

³ Легенду је испричао В. Добрић, а чуо ју је од Т. Николића са Рогозне.

ЈЕЗЕРО НА ЦРНОМ ВРХУ

Предање каже да је језеро на Црном врху, на планини Рогозни, било огромне дубине. У њему је живјела нека ала и друге утваре које су се могле претворити у бика, овна и друге животиње. С прољећа, кад се ливаде забране у селима, чобани су своју стоку гонили у планину и тамо живјели у бачијама. Стоку су појили једино на језеру, јер воде другдје није било. А онда би из језера излазио бик, ован или јарац и водио борбу са животињама своје врсте. Истовремено су те животиње из језера оплођавале стоку.

Идућег прољећа, када би чобани поново дојерали стоку на језеро, сва младунчад би, на глас животиње своје врсте која би се појавила, одлазила у језеро. Ако би се, на примјер, појавио бик и рикнуо, сва би његова телад отишла у језеро, а он би водио борбу са осталим биковима. Када би био исфашан од рогова, скочио би у језеро и сва би вода била црвена од његове крви. А онда би ала изашла из језера уз огромно таласање воде и стравичном риком плашила стоку и чобане. Таласи воде су понекад бивали толики да су давали све живо наоколо.

Овакви случајеви су се догађали и са овновима и јарчевима.

Мјештанима околних села је све ово дојадило, па се договоре да заподе језеро и да тим неманима стану на крај. Остригли су стадо оваца црне боје без биљега, јер ранији покушаји са бијелом вуном нијесу успјели. Сјераву вуну су ставили по гредама које су на одређену дубину поставили у језеро и та сјерава црна вуна није више дала неманима да изађу на површину. После тога су се у околини појавили многи извори испод језера.

ЛЕГЕНДА О НАСТАНКУ ИМЕНА СЕЛА И МЈЕСТА НА РОГОЗНИ

Враћајући се са Косова, рањен и гоњен од Турака, Бановић Секуле је потковао коња наопако да би заварао траг и избјегао потјеру. То мјесто се по њему назива Доње Вараге.

Мјесто гдје је прегазно Ибар назива се Газиводе.

Секуле је побјегао у правцу Новог Пазара, али су му убрзо ране набубриле, па се по томе мјесто зове Бубе.

Сазнавши да је потјера и даље за њим, увидно је да се и сам преварио. Ране су му кренуле на боље. То мјесто се зове Горње Вараге.

Бјежећи тако, ране му поново позле и он, од болова и мучка поврани (поцрни). По томе је село добило име Врановиће.

На три-четири километра од Врановића, ране су му прокрчале. Мјесто је по томе добило име Крчмаре.

На једном мјесту је више погубио од болова те се то мјесто зове Грубетиће.

Недалеко одатле је и умро. Запапали су му свијећу на некој ливади која се по томе зове Палеж.

Да би га сахранили, посјекли су неку окраћену крушку да би од ње направили сандук. Мјесто се зове Кратина.

Тамо гдје су од крушке тесали даске за сандук, мјесто се зове Отес.

Сахрањен је јужно од Грубетића, у некој њиви, да га Турци не би пронашли. Њива се и данас зове Секулина њива, а гроб у њој Секулин гроб.⁴

Прикупио
Бранислав М. Вуковић

---

⁴ Легенду је испричао Добрић Вукић, учитељ из Врановића. Мора да ју је чуо од неког старијег.

НАШ НАРОДНИ ЖИВОТ

Момчило Златановић

БОЖИЋНИ ОБИЧАЈИ У ВРАЊСКОМ КРАЈУ

У божићним обичајима у врањском крају осим храшћанских елемената постоје многи остаци старих веровања, култа предака, култа плодности итд., а изводе се и многе магијске радње, претежно аграрног карактера.

У старом Врању је Божић прослављан као један од најдражих и највећих празника. О томе је књижевник Борисав Станковић написао топлу причу *Наш Божић*, која је у појединим деловима права песма у прози. Негде на почетку он каже: „Ех! Није ово Божић. Ово је нешто што мирише на оман и сухи босиљак више иконе!“

У селима су обичаји били сложенији, са више реликата из старих времена, а, свакако, и живописнији. Али и тамо нису свугде били исти. Планинци су, нпр., више неговали обичаје у вези са сточарством.

Божићни пости су били дуги. Уздржавање од мрсних јела је људе често доводило до исцрпности, па зато разумљиво да су деца с радошћу и нестрпљењем очекивала божићне празнике. Негде пре Божића она су (у Иногошту, Пољаници, Врањском Поморављу) живахно рецитовала:

*Божих, Божић бата,
носи киту злата
да позлати врата.
Од боја до боја,
сву кућу до крова.*

Уочи Бадњег дана деца су такође говорила:

*Јутре вечер
Б'дњи вечер.
Б'цни коња,
та у Врање,
купи рибу,
бегај дома.*

Уочи божићних празника многи људи у воденицама краду зрневље које испада из кутлице и дају га кокошкама да у току године буду добре носиље (Горње Требешине). У Пољаници су по две жене ишле у воденицу која има бучу левакињу. Једна кроз бучу пусти превезану чарапу у којој су кравајче и со, а друга је чека на излазу. То се после чува као лек за стоку (за плодност).

На Бадњи дан жене месе више култних хлепчића: за кућу, „говедарник“ (за говеда), „овчарник“ (за овце), за њиву, а понегде и за виноград. На хлепчићу намењеном кући тестом се обележе деца како седе поред огњишта. На „овчарнику“ је овчар са стадом, итд.

Свугде се месе пита зељаница (зељаник) и колач. Кад домаћица исуче прву кору зељаника, с њом и са сукаљком иде испред кокошарника. Тамо стане и три пута изговара: „Грм кокошке, грм јајца.“ („Грм“ је овде у значењу „много“). Потом се враћа у кућу и наставља да меси зељаник (Велико Буштрање). Жена која је месила зељаник, рукама, на којима су остаци теста, и сукаљком додирује воћке које не рабају („да би прородиле“).

У многим поморавским селима бадњак се у дом уноси прекривен белом марамом. Домаћин улази у просторију где је огњиште и говори гласно:

*Добро вечер,
дошја Б'дњи вечер.
Казујев иде Божић;
фали се сас здравље,
сас мед и масло,
сас трле овце,
сас кесе паре.*

Бадњак, који је по правилу од храста благуна, у Пољаници се увије раженом сламом, закити босоком и другим цвећем и покрије цецилом. Домаћин га са дрвљаника уноси у кућу. Голим рукама се не додирује („да не би година била гола“, неплодна). Пошто прекорачи праг, домаћин ће:

*Срећан ви Божић,
дошла Нова година,
па се пофалила:
сас здравље,
сас мушки деца,
сас имање,
сас берикет,
сас овце,
сас пчеле... (итд).*

Домаћин потом узима гранчицу храста са лишћем, коју је донео заједно са бадњаком, и говори:

*Туку, туку, бабине кокошке,
по пут одиле,
у кут носиле.*

(Ратаје, Крмољ)

*Куту, куту, бабини тилики,
по пут одили,
у skut носили,
у ћошак доносили.*

(Несврта)

*Буку тиле,
све што брало по ридине,
све у буцак доносило.*

(Големо Село)

Бадњак се „проврти“ сврдлом, а кроз тај отвор се три пута сипа вино, а потом прегршт пшенице, коју укућани сакупљају и стављају поред огњишта. Након тога се бадњак ставља на ритуалну ватру (Лопардинце). Домаћин мало буши бадњак сврдлом, а пиљевину сакупља и даје сваком укућанину да мало прогута („да га не би болео стомак“). На месту где је бушено ставља се масло и мед, а сипа се и мало вина (Пољаница).

Спреми се сито са житом, преко њега се стави тепсија са зељаником, а поврх тога колач на којем је свећа и чаша са вином. Домаћин све то узме, обично стави на главу, и изиђе у двориште. Тамо три пута изговара:

*Над све куће ведрина,
а над нашу облачина.*

У неким селима, првенствено у планинским, он узвикује, такође три пута:

*Ој вуци, бре, дођите на вечеру,
преко годину да ве не видим!*

Домаћин, затим, баца пшеницу из сита, а укућани је хватају шакама. Из жита се после издваја уродица, која се баца у ватру. Тада два лица разговарају:

*„Прећам, прећам.“
„Што прећаш?“
„Прећам уродицу,
прећам другу глоту.“
„Прећај, прећај,
нигде да гу нема.“*

Док бадњак гори, укућани седе поред огњишта на треношкама или на слами „чуканици“. Сви одвежу опанке и гледају у домаћина. Кад он викне: „Пиу, пиу, пиу!“, сви одбаце опанке с ногу, и то одједном, како би се у пролеће у исто време излегли пилићи у гнезду. Гледају колико се опанака поклопило. Ако се опанци поклопе, значи да ће јаја живине бити мућка. Овај тренутак бадњеданског ритуала у кућној задрузи Величковића у Лопардинцу код Бујановца изгледао је овако у послератном периоду. Двадесет и седам укућана стоје поред огњишта и гледају у старешину задруге, у старца Сенту. Чим он одбаци опанке с ногу, намаха то учине сви.

У многим насељима је било уобичајено да сви у кући ступну на пепео на месту поред огњишта где се пекао зељаник, да их током лета не би болеле ноге.

Пре обредне вечере, док сви седе на слами, домаћин, жмурећи, иза својих леђа прави „гужву“ (савија у ствари у облику круга младице граба) за сваког члана домаћинства. Гужве се стављају у огњиште и затрпавају пепелом. То чине два лица, која овако разговарају:

„Прећам, прећам!“

„Што прећаш?“

„Прећам болес,

прећам све болештине,

да буде здраво преко годину.“

Вечера се на слами „чуканици“, која је покривена рогожом, покровцем или ћилимом. Домаћин доноси, обично у торби или бисагама, орахе, кестене, смокве, јабуке и крушке и дели свима. Приликом уласка у собу, он својим ходањем опонаша „криво магаре“. Оставља се обавезно комад од руба зељаника. У току године њиме се додирују вратови волова да их не боле од јарма.

У неким селима остаци бадњеданске вечери се нису склањали. Један од укућана не би спа-

вао те ноћи, већ би чувао вечеру. Њему би, као награду, домаћин обећао јагње за личну својину (*башкал'к*) или нешто друго.

На Бадњи дан многе бајалице изговарале су басму против урока. Пошто бадњак прегори на огњишту, у просторији остану само бајалица и дете. Она машама узима жар од прегорелог бадњака, ставља га око болесника и баје. Басма се овако завршава:

*А бадњак се гаси,
а дете се од уроци скраси!*

На Божић ујутру домаћин носи главњу од бадњака на стожер и виче три пута:

*Колики мој глас,
толики у њиву клас!*

У Пољаници на Божић у зору домаћин од остатака бадњака прави по један крстић за све зграде, за бунар и кладенац, за овце, говеда, живину, пчеле и за најродније воћке. Женско чељаде узима крстић, закити га босиоком и другим цвећем и носи га на кладенац. Тамо се умиве, захвати воду у тестију и враћа се, не одмарајући се нигде. Из те тестије свако попије по који гутљај. Потом се крстићи носе на трлу, шталу, живинарник пчеларник итд.

На Божић ујутру људи се умивају водом у којој су се на Бадњи дан кувале шљиве, јабуке и крушке. То чине зато да их у току године не би болеле очи (Горње Требешине).

Пепео од ватре где се пекао зељаник на Божић ујутру се баца и у њиве и ливаде да кртица не би стварала кртичњак.

У рано јутро домаћин носи колач на њиву која је у јесен прва заорана и мало га котрља. Ако колач падне „на лице“, биће плодна година.

У свим селима је обичај да двојица ујутру на Божић обилазе воћке. Први носи секиру, а

други ражену сламу. Први замахне секиром према воћки и викне: „*Бе сечем!*“ Други пак викне: „*Немој, немој! Бе роди!*“ и завеже мало сламе на грану.

Кокошке се и овде хране поред дрвљаника у кругу који се начини од конопца („*да се у лето не стрзив*“).

За време доручка прво се једу врапци који су се сушили изнад огњишта на веригама, и то: врабац, жутајка и сеница. Ако има, једу се и сојке (креје). Настоји се да свако окуси од овог меса. Зашто се то чини? Да би укућани у току године, а нарочито за време пољских послова, били окретни и лаки ка врапци.

Целе године се чува пругић којим су чишћена црева прасета закланог за Божић, јер се верује у његову магијску моћ. Уколико се њиме додирне девојка, она ће да заволи момка кога пре тога није хтела. Зато су родитељи саветовали ћеркама да се клоне оних људи који носе пругиће.

Првог дана Божића се избегава одлазак у туђе куће. Ипак, догађа се да у кућу дође „полазник“ (полаженик), који носи хрстову гранчицу са лишћем. Он благосиља укућане изражавајући жељу да буде година срећна и плодоносна. Нико не жели да полазник буде човек урокљивих очју. „*Да ти не дође тежак на очи*“. (Врање).

Црквени и манастирски сабори одржавани су махом другог и трећег дана Божића. Велики сабор, на пример, био је на трећи дан Божића у Горњем Жапском. Вила су се у прошлости и три кола у манастирском дворишту. Долазили су људи из многих села. Најживље се памте дублама накићене девојке из Великог Буштрања, чувене са своје лепоте, и играорци из Ратаја.

И у врањском крају су данас божићни обичаји упрошћени. Откада? Одонда кад је брзо почела да се распада кућна сеоска заједница, кад је шпорет заменио огњиште, а омладина похрлила у градове.

Миљивој Попов

РЕЧНИЧКА ГРАБА ИЗ СЕВЕРНОГ БАНАТА

Ајлаш — постоље (носач) за локомотиву (вршалицу) са којег се ложи у машину и управља њоме. Ајлаш постоји код старијих типова локомотива и приликом рада (вршидбе) скидају га четири или шест радника, зависно да ли је дрвен или гвозден. Кад ложаљ (хајпсег) вичне: „Ајлаш“, ту се одмах морају наћи одређени људи за стављање постоља на локомотиву.

Амура — ферментиран, сазрео материјал за дестилацију (печење) ракије. Ракија се пече од шљива, комине (грођаних петелки и љусака од бобица) и од кукуруза. У селима је некад било по више казана, од којих половина нерегистрованих, услед чега су финанси имали много посла. Зимских дана упадали су у многе куће, јер се онда „пекла“ тзв. ко ма д а р а (испечени комади од кукурузна брашна, па изломљени и наливени водом да кисну). Где год су затекли амур у или испечену ракију од кукурузног брашна, просипали су, подносећи пријаву општинским властима против домаћина. Општина их је кажњавала са 100 до 500 динара. О овоме је испевана и песма:

*Ја испек'о ракију,
а финанс на капију.
Он ми просу ракију.
Ја дозовем братију,
па њега кроз капију.*

За паоре финанси су били већи „баук“ од жандарма, јер су мотрили и на дуван, на упаљаче (фајерцаге), који су масовно употребљавани. Због тога се настојало да се на разне начине одобровоље: да им се понуди јело, мезе, пиће, куповне („готове“) цигарете и друго.

Арнодла — угосница за пунђу, предмет од метала дужине око 10 см, са два крака назубљена или таласаста, како не би лако испадала из косе. Арнодла држи пунђу да се не распе (не расплете), јер су у питању два или један курјук оплетен од три струке.

У старије време придавао се већи значај арнодли и у вези узраста девојака: ако је навршила 16, 17 или 18 година, мајка јој тада дозвољава да носи пунђу. О овоме постоји и изрека (песма):

*Мајка Тоду, мајка Тоду
ставила на моду.
Забола јој, забола јој
у пунђу арнодлу!*

За једну солидну пунђу било је потребно десетак арнодли.

Асус, несташна личност, „спадало“, особа спремна на сваку врсту подвале.

Овакво својство односи се нарочито на млађи узраст, на „швигарце“ и понеку „швигарицу“ (младићи и девојке од 14 до 16 година).

Асусу због његових несланих шала (умесних, неувредљивих), нико не замера. У свакој прилици посматрачи и слушаоци слатко се насмеју асусу, подбадајући га да продужи задиркивања и шале.

Али ако се почне озбиљно ругати и „прдачити“ (ругати се, врећати), онда га опомињу:

*Остави се твог асуслука
због комшилука!
Јер ако те они чују
има да те пљују!*

Багов — нерафинирани (најгори) дуван, велике снаге (јачине). Ову врсту дувана су пушили сиромашни сељаци и паори средњег имовног стања. Шверцован је из Сајана и других места Северног Баната и пакован у новинску хартију од три до пет декаграма. Једна таква паклица, зависно од квалитета, продавана је од 0,50 до 2 динара. За шверцовани дуван финанси су примењивали веома строге мере. Зато су и пушачи морали да пазе пред ким пуше „шверцер“. Често су финанси хватали и шверцере на делу, одузимали им целу количину дувана, машину за сечење (уколико су је имали) и све то, уз пријаву, предавали општинским властима. Власт није могла кажњавати овакве случајеве пуном мером, јер се радило о сиромашним људима који су „једва жнвели“ са својом бројном породицом.

Баџура — отвор за вађење гара (пепела) испод врата за ложење у сељачкој пећи. Баџура је служила да се у њој два до три дана држи гар и онда се чисти, износећи је на ђубре или у јаму ископану посебно за пепео. Зими се користи за посипање испред куће на улици када се ухвати поледица, како би се спречио пад пролазника. Изношења гаражи из баџуре падао је у део обично старијим укућанима. То им је био један од најважнијих послова, нарочито зимских дана. Баџура је било у зиданом шпорету, у „шведској“ пећи (зидана узано а високо у кухињи (средњој соби), којом се грејала кућа — просторија), испод „катланке“ (казана). О свему је најчешће деда морао да води рачуна: да су у свако доба чисти. И када је, тако, неки деда Буре умро, а у баџурама се накупило гара преко мере, његова снаја је са дубоким уздахом изрекла ове речи:

*Нема нам деда Буре
да се позабави око баџуре!*

Бечити — разигравати коња тако да се креће уздигнуте главе и избуњених очију, Девојке пре другог светског рата су веома много цениле

момке који су имали добре коње — ждрепце, ајгире, пастуве, то се и певало о коњима:

*Немој дико бечити ајгире,
још ти нисам купила пешкире.*

*Коњ мој чилаш на две ноге скаче
Цура стара остала да плаче!*

*Ала водем, па водем
на волове да орем,
а на коње да угарим,
с њима да се хвалим!*

*Ала водем, па водем
на два коња да орем,
а на четир' да се пратим,
код цуре да свратим!*

Боктер — 1. Ноћни чувар села. Сваког сата, почев од девет увече па до четири изјутра, даје знак трубом, обавештавајући мештане о времену. У већим местима било је више боктера, размештени по рејонима. О сеоском боктеру постоји једна кратка песма:

*Ој, боктеру, бриго моја,
дај ми мира и спокоја.
Не труби ми под пенџере
целе ноћи и вечере!*

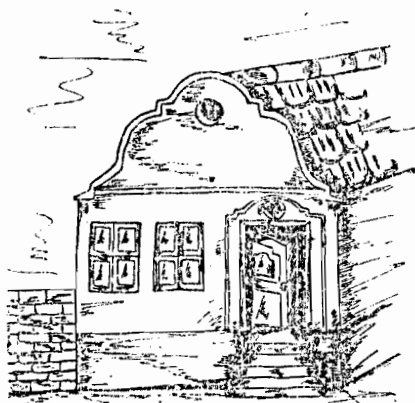
Прича се да је једне вечери месни „стражмештер“, (наредник полиције, заповедник ноћних стражара), обилазећи боктере, „натрефио“ на једног код удовице Мице у „швалеранцију“. Озбиљно га је укорио и наредио да му се због „огрешења о службену дужност“ удари десет батина по туру. Говоркало се по селу да је овај пример васпитно утицао на остале боктере.

2. Чувар жељезничке пруге. Живи са породицом поред пруге у кући величине једнособног стана. Боктерова дужност је да свакодневно оби-

ће пругу у свом рејону (ради контроле); да благовремено затвара капије (бранике) на прузи и тако спречава несрећне случајеве; да коси или „испаса“ траву поред пруге.

Велика врата — улаз у кућу непосредно са улице. Веома велика врата, лепо и богато украшена, са месинганом бравом. Застакљена катедрал стаклом (разнобојно, неравно и непровидно стакло), разних боја, а најчешће: црвеним, плавим, жутиим и зеленим, Кроз врата се улази преко 4 до 6 степеница од фуговане цигле (фасадна цигла која се не малтерише), на којима се може и седети, јер су увек чисте и равне. Оваква врата су имали само имућнији паори. Велика је реткост сада их угледати у селима. Кроз њих се није могло пролазити у кућу свакодневно, нити свако лице. Служила су више за састанке омладине, а посебно младих парова и то домаћинове ћерке са својим момком (швалером), уколико је био по вољи родитељима, Отуда и ова песма:

*Доћи дико око осам сати
чекаћу те у велики' врати.
Чекаћу те од осам до девет,
после морам у омрзнут кревет!*

Велика врата

Видати — чистити (требити) неког од вашака (ушију). Пошто вашака има две врсте: у глави (коси) и у телу (вешу), начин видања је био различит — глава се најпре натопи петролеумом, а онда се на прострт бели чаршав или пешкир исчешљава унапред коса, са густим чешљом, тако да вашке падају на „белину“ на којој се лако могу опазити и убити. Вашке у вешу и одећи кувају се у кључалој води и тако уништавају. На селу је ретко ко имао вашака у телу (вешу).

Грушевина — народни обичај кад се крава отели. Након три-четири дана пошто се крава отелила, власник позива у кућу пет до шест дечака и девојчица из суседства и родбине на ужину, која се састоји од млека и качамака (куље). Најпре деца поседају на простирач разастрт на поду кухиње или мање собе, узимају кашике у руке и лупају по тањирима, вичући:

*Хоћемо млека,
телету за лека!*

Затим их домаћица прекрива чаршавом или танким ћебетом преко глава и прелива водом. Деца уз цику и вриску устају са својих места, помало узнемирена. Поново седају на простирач и домаћица им служи млеко са качамаком, а деца све то слатко поједу и захваљују домаћици:

*Хвала вам због млека,
нек' тече к'о река!*

Ову изреку су научили од својих родитеља пре него што ће поћи на грушевину.

Дамшит — речни реморкер, потезни брод. Имао је покретне токове са стране (на бокови-ма) и погон на угаљ. Било их је са једним димњаком, два и три (највише).

Дера — пролаз за пса испод ограда или капије.

Тући пси обично навале ноћу да пролазе кроз деру (испод капије, или плота) и то најчешће мужјаци. Да би их ухватио, власник дворишта поставља на деру омчу од жице, тзв. *вигов*. И кад ухвати тућег пса, он га добро „измарише“, или убије. Дера се помиње и у песми. Једна од њих гласи:

*Доћи дико раније
макар испод капије.
На капији има дера
ди пролази кера!*

Дућкање — 1. кад беба слатко сиса мајчино млеко, па се просто „гуши“ од велике количине ове хранљиве материје.

2. Кад теле или јагње сиса, своју мајку, па нема довољно млека, сисанче удара главом у виме из кога онда потече толико да не може да посиса. О томе постоји изрека:

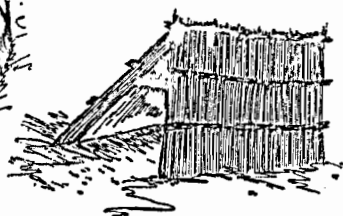
*Види малог „шврћка“
Како слатко дућка!*

Ботка — бич за четири коња, дужине око четири метра. Ботка је оплетена округло са око 1—2 см од кравље коже изрезане у опуту, од центиметар ширине. Кожа може бити обојена различитим бојама. Кожни део ботке насађен је на држаље дужине од око два метра, дебљине палца (од морсковог, јасеновог дрвета). Ботка се користи када су коњи упрегнути у кочију (каруце) у продужетку — два позади и два напред.

Еведра — тор (ограда) за овце на пашњаку (ледини), уз коју је и колиба за чобане. Тор је направљен најчешће од трске, а веома ретко од тврдог материјала (дрвета) или жице. Користи се два пута дневно: ујутро и увече. Овце за мужу су све у тору и један од чобана (најчешће бојтар) натерује овце ка излазу, где их дочекује чобан и музе. Ако је у тору већи број музара, тада

Тор

Колиба

мужу обављају и по два-три музача. Свако јутро и вече млеко се носи у село у кантама, на магарцу или на малим колима (на два точка) које вуче магарац. У селу се млеко предаје у млекуару или га подлива у сир домаћица, соли и слаже у качицу ради зрења. Неки чобани најпре скидају кајмак или милерам (масло), па тек онда подливају млеко. Овце су ноћу у тору, а чобани у колиби, све до првог јутарњег зрака.

Егеде — виолина, виола (најчешће) и други музички инструменти на којима се свира гудалом. Име *егеде* је пореклом од назива жица: е-ге-де (прва је „е“, друга „г“ и трећа „а“).

Ерлав — крив, оштећен, истрошен. Ерлава варјача је искривљена, одваљена, истрошена, оштећена итд. (Спомиње се у сватовима). Понекад се и за девојку каже да је ерлава уколико има јако криве ноге, а то је велика увреда и због тога долази до речи.

Жабица — затварач на старинским прозорима. Има их две врсте: а) један крај је причвршћен за средину прозорске пречаге (средину прозора), а други се наврће за окно и тако га придржава; б) други је у виду лептира, јер има два краја, са оба истовремено захвата оба прозорска крила.

Тип са једним крајем користи се за прозоре који се отварају „напоље“ (на улици), други за прозоре који се отварају „унутра“ (у просторију).

Жабов — део на женској хаљини, испред грла, на грудима. Жабов је fino извезен позлаћеним, посребреним или свиленим разнобојним концем. Често се може видети да је набран (нацигован), са лепим ружама и народним шарама.

Жеравка — крава црне боје, црне главе, или са већим делом црне боје по кожи.

Живока — попречна греда на плоту (огради) за коју се причвршћује летва или даска. Попречни држач два рога на тавану — крову сељачке куће.

Зентирац — митолошко биће (човек). То је човек на коњу који јаше у поноћ уочи велике — Лазареве суботе и „звечи“ ланцем.

Прича се да је зентирац мотао неке људе улицом, тачно у поноћ. Али захваљујући брзини и снажљивости (крстећи се успут), успевали су да му утекну.

Зубача — пиревина. Веома отпоран и експанзиван коров. Жиле му се спуштају у земљу до метар и по, тако да ју је тешко искоренити. Код кога се на њиви примети зубача, тај је био предмет оговарања у селу: да је ленштина и слаб паор.

Пошто зубача веома умањује род усева, а тешко се искорењава, продаје се њива упола цене. Стара изрека:

*Ко на њиви трпи зубачу
тај ретко иде на сувачу!*

Јајчаница — ускршње тесто (укисело) оплетено од три струке са јајетом у зачељу (врху). Ово је стари обичај да година буде свестрано

родна, и код људи и код животиња. Јајчаница се једе тек трећи дан Ускрса, а домаћин је дужан да поједе јаје, уз крштење.

Караба — пискови са рупама на гајдама. У сватовима или на свечарској слави, обично су бабе незапажене и кад мало узму „у главу“ оне подвикују: „Ја баба на караба!“. А то је значило да је девета рупа на свирали — гајдама. Према дужини карабе, мерена у цоловима, одређују се и димензије овог инструмента. Најчешће су од 14, 16 и 18 цоли.

Кастрола — шерпа од гуса (ливеног туча). Пошто је била емајлирана, у њој се могло кувати свако јело. Најчешће су у кастроли спремани: пасуљ, сарма, резанци, паприкаш, кисели купус, подварак и варило млеко. Безмало у свакој сељачкој кући се могла видети на крај шпорета, са водом у њој. А у старије време стално је стајала у „кујни“, на сацаку, пуна вруће воде. Уо бичајена псовка је у селима: *Кастролу ти твоју!*

Кеба — танак, дугачак нож за сечење купуса с јесени када се риба за зимницу. Кеба је и нож за чишћење обуће од блата (стари, отрцан, истањен). Изрека: кад неко огладни а нема шта да једе, тада му се саветује: *Кебу па у корење.* (Мисли се у корење од купуса).

Клајковати — критиковати, световати, карати, грдити. Клајковање је управљено према деци (синовима, кћерима, снајама, унучићима). Мушкарци су обично строжији и постављају се наредбодавно, заповеднички, осорно према млађим укућанима. Изрека:

*Не ваља децу клајковати,
већ их треба васпитати:
штапом, прутом и корбачом!*

Крам — сеоска слава коју празнују сви становници села. Тог дана у селу су многобројни гости, момци и девојке из околних места. На слави су многе тезге, покривене и откривене: са посланицама (алвама), колачима (лицидери), дечјим играчкама и робарима („Илије Сарајлије“). Ту су и бројни шатори (кафане) испод којих свирају тамбурашке банде и хармоникаши, са певачицама. Оне су највише привлачиле госте под шаторе, нарочито са својим вулгарним песмама, као што су:

*Девојчица воду газу, овако, онако,
баи тако...*

(показујући дизањем сукње како) Или:
Цај, Цај Цајка из Новог Сада...
Ала имам, а шта имаш...

она казује што то има на њој најзгодније, показујући. Угоститељи испод шатора служили су ракију, вино, ликер, а највише пиво, точећи га из бурета. Служили су и печено месо, пржене кобасице, хладну прасетину и јагњетину. Слава је била жетва за сеоске угоститеље. Трајала је све док потпуно не сване, понекад и док сунце високо не одскочи.

Лајтер — дрвена посуда у виду зарубљене купе, за ношење питке воде на њиву.

На горњем делу лајтер има отвор у који се налива вода. А са једне стране, на једној дуги, отвор (сисак) за извлачење пијење воде. Горњи део је снабдевен и гвозденом дршком за ношење. Направа за ношење воде на њиву је дрвена због знатно споријег загревања на сунцу, поготову када се прекрије покровцима и одећом, или закопа до половине у земљу.

Логовац — игра мушкараца са две жене: са сваке стране по једна, којима „танцер“ у игри мења стране. Логовац је омиљена игра сеоске омладине пре рата. Данас га играју само у културно-уметничким друштвима. Песме логовачке:

*Хајд' дилбере не жали новаца,
плати свирца да свира логовца!*

*Логовац је одавно у моди,
ал' мој дика слабо зна да води!*

*Еј, дилберу, где си сада,
па да видиш како млада
знам логовца заиграти,
па све момке задивити!*

*Логовац је стара игра,
ја га играм као чигра!
Мој дика је без дара,
па с'најташи разговара.*

*Играла би са лолом логовца!
Нећу сама, неће другарица!*

Лопари — украси од коже на бичу (свињарском, чобанском, кочијашком), у горњем делу. Исто: украси на опанцима и по неким дубоким (жутим) ципелама; као и повећи лопари изрезани на чакширима од сукна, од појаса наниже. (То је тзв. р а с т р и ш. Носили су га старији људи).

Луцац — дршка за коју се дете први пут ухватило. Отуда и честа псовка малом детету:

*Луцац ти твој за који си се први пут
ухватио.*

Љаља — Ром са чергашким менталитетом и понашањем. Човек склон да украде и превари. Постоје и Срби са оваквим навикама и карактеристикама. Изрека:

*Поштен бити
па не крити.
Бити љаља,
то не ваља!*

Љеска — прав прут за бич, посебно од јасенова дрвета. С јесени се насече, у крај шуме, десетак правих младих прUTOва (летораста), дужине од око два метра. Тај снопић се остави на таван да се суши најмање годину дана.

Мишлингер — често посејан кукуруз који млад служи за исхрану стоке (крава). Назива се још: челемада, сачма, млад кукуруз.

Нечист — вештица, утвара, враг. Веровање у нечиста, ранијих деценија, било је распрострањено у већој мери. Старије особе су причале својој деци о њима, указујући им на опасност која их може снаћи уколико не поверују у представљењу нечист. Као догађаји причани су и ови:

Ноћас око 12 сати, када сам пролазио поред Нецине куће, кад још из далека опазим светог Тиодора, омотава нечија црева око дрвета. А ја, бегај кући!...

Кад сам се прексиноћ око 12 сати враћао кући од девојке, изненада наиђем на раскрсници код Штевине куће на бика, са тако великим роговима да им нисам могао сагледати врхове, колико год сам могао и једва сам утекао у своје дворите!...

Кад сам на Тиодорову суботу ишао кући, изненада ме помота један коњаник, звечећи ораћим ланцем. Толико сам се поплашио да сам налетео на багрем испред своје куће и узвикнуо: Лало недај ме! И сва срећа што је мој лала био баш на капији!...

Њуцало — особа која завлачи нос тамо где не треба, где му није место. Њуцало је познат по томе што воли да загледа, омирише, дочеује све што није за њега и њему намењено. Од ъуцала ћете чути сву истину и неистину у селу.

Обга — тесто за развлачење (за питу, гибаницу, савијачу). Обга је тесто од бела брашна (нуларица) умешена укисело, величине око 20 см

у пречнику, намазана одозго („машћом“) да би се лакше развлачила. Најпре се на рукама развуче око метар у пречнику, а затим се стави на сто и развлачи свуда околу, идући око стола. Кад је тесто развучено, откидају се окрајци (ивице), а затим се остави да се просуши, ако ће се пити месити. Прича се да је довољна обга величине предратне дводинарке како би развучена покрила коњаника и коња. Али, брашно мора бити од банатске пшенице — предратног „банкута“ и „старе“.

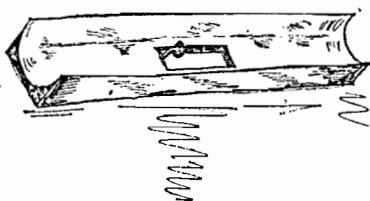
ОВОДА — забавиште (обданиште) за предшколску децу. У појединим селима било их је два и више. Васпитачицу су деца, најчешће, звала тетница, а старији мештани — оводарка.

ОДАЈЦИЈА — салашар: најмљен човек (са породицом) да чува и ради на салашу. Бити одајција то је мука права за једну сиромашну и бројну породицу. Јер око салаша постоји већа количина обрадиве земље, доста стоке и живине, винограда, воћа и повртњака. Све те послове треба да обави одацијска породица. Тако су и деца упуслена да чувају овце, краве, гуске, ћурке... Жена одајцијина је права мученица на салашу: мора да ради у башти, да музе краве, храни живину и свиње, пере веш, кува, копа виноград, бере воће, пази на децу и многе друге послове. Одајција мора бити здрав човек, вредан, поштен и умешан. Његова најамнина износи: 10 мц пшенице, 5 мц кукуруза, 2.000 динара, пар опанака и цајгане панталоне. То је углавном све, поред оног што потроши са породицом живећи и радећи на салашу. Наведена најамнина је за годину дана, обично од Бурђева до Бурђева, или од Митрова до Митрова дана.

ПАЈАНТА — држач таванских рогова, греда попречно постављена. Кад нека ствар из куће није више за употребу, обеси се о пајанту. Ако је нечије мишљење измишно, онда му се каже: „Обеси ти то о пајанту!“.

Простула — лакоумна особа, незналица. Ако је мушкарац, онда се за њега каже да је простула, а за жену се каже да је простуљака.

Равена — скуп жена, обично из суседства, последње недеље поста пред Ускрс. На оваквом скупу жене једу од оног што су донеле и пију мало ракије. А и домаћица је умесила погаче (укисело) или неке колаче. Сваког мушкараца, који би ушао у просторију међу жене, избациле би стрмоглав, не дајући му ни да једе нити да пије.

Риц

Риц — једноставна направа за круњење кукуруза. Риц је багремово (дудово, јасеново или буково) дрво дужине око 70, ширине 10, а дебљине 5 цм. Издубљено је уздуж вално, у облику олука, ширине просечног клипа кукуруза. На половини рица је рупа ширине око 4, а дужине око 6 см. На горњој страни рупе усађен је „круњач“, а то је полуокругло гвожђе пречника око 3, а дебљине око центиметра. Усађено је у олуку рица. Два, три пута је потребно протерати клип кукуруза преко круњача уздуж рица да би се окружио са свих страна. Риц је имао мали број породица, па су га суседи и пријатељи један другом позајмљивали. Постоји једна јетка изрека:

*Дај риц рукама.
Иди тражи ногама.*

С' кѹцом — особа која изговара здравицу, на крају узвикује: „с'кѹцом!“. То значи: са кѹцањем.

Сапиште — дрвено држаље за пољопривредну алатку. Обично се за сапиште узима дебљи самораст (летораст, али од 2—3 г.), јер је дугувечнији због своје жилавости. Од летораста се праве држаља за виле, ашов, лопату, будак, велику секиру. Док се за мотику наручује држаље код колара, јер оно треба да је „идеално“ право, да се несметано може провлачити кроз руке. Сапиште је добило име по уласку његовог доњег дела у „тулајку“ од алатке: сапиње се са алатком.

Тарница — лака и кратка кола за свечане прилике. Тарницама се ишло на вашар, у госте, на пијацу и у трговину до суседног места.

Лотре и шарагле су код тарница обично израђене код тракслера (стругара).

Тарнице

Тронфа — најјача карта у игри; жена лења и дебела. Природно је кад се жена претерано угоји, па постане теже покретна, да се теже креће, сагиње, устаје и спорије обавља домаће (кућне) послове. У оваквом стању жена се „улењи“ и муж јој често пребацује: „Хајде, мрдни мало, тронфо једна!“.

Бај Биро — честа изрека за немирне особе. Опомена се најчешће односи на децу, јер она су несташна, а гласи:

*Бај Биро седи с миром
ћокнем те кромпиром!*

Ћепуркати — тихо и „живо“ причати са неким, уз гестикულიрање. „Ја и моја мила тако смо вечерас слатко ћепуркали, никад крају!“ — рекао би момак када се после рогља нађе са својим друговима.

Бирка — мисирка, морка. Мисирка је полудивља животиња (птица) и никад се не зна где она носи јаја. То место се мора дуго тражити. Не носи много јаја у току године — око 50—60. Али у пролеће марта, априла месеца она се веома добро сакрије и снесе око 20 јаја, на којима лежи да би излегла мале морчиће и извела их у двориште, на велико изненађење укућана. Морка је најукуснија живина за супу. Јер је супа од ње слатка, укусна и са посебном пријатном аромом. Због тога је и држе многа домаћинства.

Ћукс — знак за магарца да крене — иде. Када га чобан тера у колима онда га штапом гурка у задњицу, изговарајући: „Ћукс!“, да би пожурио. А ако га удари благо штапом по десној страни, уз изговор ћукс, онда магарац смотава у десно. Исто тако се поступа ако жели да му магарац крене улево.

Уквара — брух, кила у препонама или у мошницама. Због укваре у мошницама ишло се вра-

чару на „забијање клинова“. Заправо, врачар је нешто шапутао, држећи мушкарца за мошнице (муда), а затим је троугластим шилом пробудио рупу у укопаном стубу од багрема и у њу забијао дрвеним чекићем троугласти дудов клин. За бајање врачар је наплаћивао у зависности од величине и стања укваре, као и старости болесника. Након оваквог бајања код килавог је требало да нестане укваре. Али се то догађало веома ретко и због тога се у породици овакав случај чувао као највећа тајна. Јер ако би се рашчучло да момак има килу, такав се не би „шалом“ оженио. Што се тиче бруха, људи су трпели носећи подвезач сашивен од платна и кудеље, али у оквиру домаћинства, како се не би дознало у селу да неко има брух.

Умељати се — угазити у човечији измет. Каже се: „Ау, бога му, тако нешто смрди, као да је неко угазио у измет!“.

Уфорцати — уплести, ухватити, припремити за хватање. Краћа песма говори о уфорцавању:

*Ала ме је уфорцао лола,
не осетих ни туге, ни бола.
Али, нека, уфорцаћу и ја њега,
само да ми с очију не бега!*

Форга — спретан, спреман. Мајстор од свега и свачега.

Фракфуља — олош, макар ко, непризнат човек Ништавило.

Фуртом — увек, стално, непрекидно, редовно. Одломак из једне песме:

*Неће лола мене да изгуби,
па зато ме фуртом здраво љуби!*

Хајдара — луталица, особа која хода улицом без циља. Овај израз се претежно односи на же-

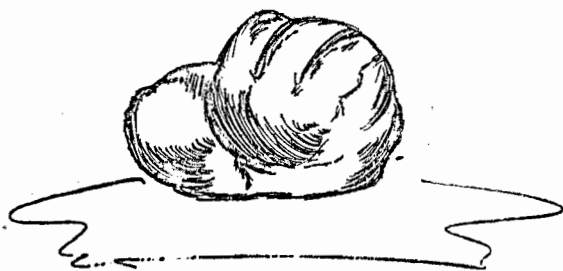
не (девојке). Пошто се такве особе сматрају на селу мало лакше у глави, отуда им и ова изрека пристаје:

*Где си хајдарушо,
моја шушо,
моја душо,
моја намигушо!*

Хакнути — ударити ногом у тур. Избацити напоље. То се најчешће догађало у кафанама, са препитим људима и кавгацијама.

Хладњача — тесто у слатко, без квасца, са бундевом или без фила. Припрема се увече или за доручак.

Хрнкач — сечиво за зелену винову лозу, ластар. На врх старе косе насади се дрвена дршка и служи као сечиво за виноград, понекад и за изданке од воћа (за пинцирање).

Циповка

Циповка — мали хлеб (1—1,5 кг). То је вишак од мешња великих (нормалних) хлебова. У многим кућама је обичај да се на дан мешења хлеба кува и паприкаш — са месом или само од кромпира. У том случају циповка веома добро дође и скоро се цела поједе за ручак или за вечеру, ако се меси на обданицу (пред вече, поподне).

Цољати — пити алкохолно пиће без мере. Цољација је озлоглашена особа по употреби алкохолног пића и већина мештана га избегава. Каже се: *Пити, цољати и лумповати три су врсте пијанца: прва је — попити, друга је — опити, а трећа — полудети!*

Чатлов

Чатлов — попречни држач помоћница на колима приликом возидбе (пшенице, сена, кукурузовине). Чатлов је дугачак око 2,5 метра и на крајевима има уграђене „кушаке“ (задржаче) како помоћнице не би спале. За по неку девојку или жену се говорило да је дугачка као *чатлов*, ако је била виша од 180 см. И ако је била без наглашеног струка, таква се девојка тешко удавала.

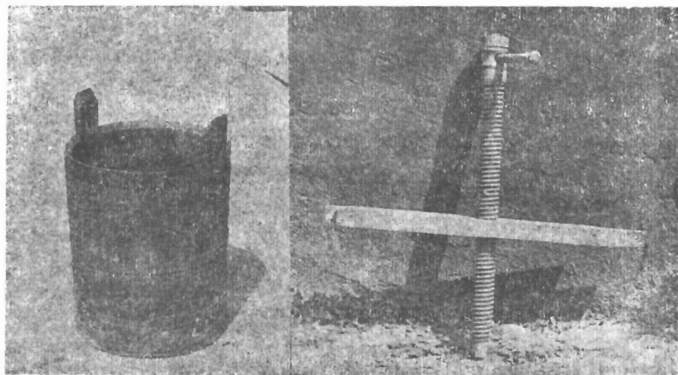
Чент — овај израз се није употребљавао међу људима. Већ су поједини домаћини терали стоку, кера са: „Чент!“, у значењу — марш, бежи, даље, удаљи се!

Чоркуље — клизаљке. Пре рата су прављене од дрвета са две рупе пробушене попречно ради везивања канапом на обући, уз помоћ „дрвцета“. Кад се везују, најпре се припреме дрвца, очишћена од коре и мало подмазана сланином како

би клизила кроз канап при завртању, да би клизаљке стајале чврсто приљубљене за обућу (ципелу, опанак).

Чотка — ручна рачунаљка, примитивна (на кугле), али у рукама доброг рачунџије веома прецизна. Кад су се у општинама пред рат појавиле прве механичке рачунаљке, сељаци нису имали поверења у њих, већ су тражили да им се порез (или што друго) израчуна на чотки.

Цаца — парче од равног црепа, лепо заокружено, служи деци за игру школе или шкољке. Најпре на земљи се нацрта школа од седам једнаких квадрата, величине од пола метра, и то овако: најпре се нацртају два квадрата, један за другим, па онда два упоредо, па један на челу и опет два упоредо. Игра школе иде овако: најпре се убаци цаца у први квадрат, па се на једну ногу (шантајући) ускочи у квадрат и тера цаца до последњег квадрата, пазећи при томе да се не стане на линију. Ако играч стане на линију, каже се да је „пожелио“ и мењају се у игри. Друго бацање цаце иде у следећи квадрат и опет до краја се тера ногом, као и првом приликом. Бацање цаце обавља се у сваки квадрат. И ако се успе убацити у седми и дотерати цацу натраг на почетак — до првог поља, а не згазити линију, онда је то успешно „завршена школа“.

Качица

Стезач

Шајтов — стезач од дрвета, на навој, за сир и купус. На специјалне каце (и качице), које са стране имају продужене и пробушене рупе на дугама, у које се смештају крајеви од шајтова. Окретањем се стеже сир или купус (кисели) док не изађе на површину сурутка или расол. Уместо камена, шајтов је много погоднији и практичнији за овакав посао.

Шамата — шала неслана, лакрдија, неукусна примедба.

Шеба — нокшир (локшир), ноћна посуда. Било их је две величине: за децу (мали) и одрасле (велики), али их није имала свака кућа. Сиромашне породице нису имале нокшир. Према материјалу било их је две врсте: од емајлираног материјала и од керамике (цаце).

Штрупандле — гумени држачи чарапа. Код жена штрупандле дођу изнад колена (на бутини) и са две-три „жабице“ придржавају чарапе. Могу бити „једноструке“, а могу и опшивене карнирићима. Код мушкараца штрупандле стоје изнад листова (испод колена) и са једном жабицом држе чарапе. Само што су ретки мушкарци који имају штрупандле.

Данка Ивић

БАСМЕ ЗАПИСАНЕ ИЗМЕЂУ ДВА РАТА

ИЗ СТАРЕ СВЕСКЕ ЛЕПОСАВЕ МЛАДЕНОВИЋ

У свесци коју сам добила од Стевана Врговића из Новог Сада, пензионера и сарадника Ручкописног одељења Матице српске, међу куварским рецетима нашло се и неколико народних басама. Свеску је исписивала Лепосава Младеновић, рођена у Свилајци, удата у Крагујевцу, за Милу Младеновића, који је био прилично имућан (имао је кућу па лакат и у њој кафану и дућан). Лепосава је умрла 1943. године, у 50. години живота. Била је нероткиња и изванредна куварица. Те две чињенице истичем јер ми управо оне допуштају да закључим да је Лепосава својеручно записала све што се у свесци налази — и куварске рецепте и друге рецепте који би јој могли користити (међу овим последњим и оне за које се мислило да помажу у отклањању препреке жени да оствари материнство).

Вероватно да је „рецепте“ који се у овом раду наводе Лепосава записала од особе која се бавила бајањем, тј. лечењем, и с којом је Лепосава била врло блиска. Ову претпоставку наводим зато што је језик басама и рецепата врло једначит.

Од времешности и честе употребе, свеска је пожутела и налази се у стању пред распадање. Безмало су јој сви листови искрзани, а неки и недостају. Пирилично је писана, прилично нечитким рукописом. У тексту је обиле локализама, има непрецизности, недоречености, понављања, нарочито у навођењу начина бајања.

Најбројније, и по мом мишљењу најзначајније, међу басмама су оне од милостивнице. Можда је назив „милостивница“ еуфемизам за добру коб (судбину), или је ознака својства које треба да добије особа којој се баје и која себи баје. Намена неких басама од

милостивнице је да оствари наклоност (појединца или мноштва) ради остварења заштите од могућег лошег утицаја, а неких, просто, да се обезбеди „свакојака милос’ и драгос“ итд. Занимљиво је да се у неким од њих среће упут „ти прогледни кроз твоја прсти“ (слично се чује и данас, нап.: прогледати кроз прсте). Гледање кроз прсте је имало за циљ не само успостављење надмоћи, већ је то и гест заштите од могућег неповољног утицаја.

Доносимо прегршт басама од милостивнице и једну од велике милостивнице, које се, за разлику од извора, овде штампају у стихованој форми.

ОД МИЛОСТИВНИЦЕ

1.

Узми у једну шољу мало мед од Бадњега дана па иди у башту, окачи је на јабуку, доцкан, кад звезде изађу и у њу мети три сорте цвеће или девет и узми босиљак, па стани испод ту јабуку (горе ћеш шољу да окачиш) и бај са босиљак овако и гледај у звезде. Бај:

*Звездо моја, звездице,
по богу сестрице,
ноћас да не спиш,
да не седиш,
цео свет у накрс’
да прелетиш,
да ми донесеш
свакојаку милос’
и драгос’
у ову шољу:
од Бога и Богородицу,
од цара и царице,
од краља и краљице,
од капетана и капетанице,
од бирова и бировице,
од момка и девојке,
од младожење и младе,
од жене и човека,
од голуба и голубице,
од кмета и кметице,*

*од пандура и пандурице,
од ласте и ластавице,
од свакојаки
милос' и драгос'.*

Па окачи (остави) ту шољу на јабуку. Иди, спавај и ујутру се рано дигни док још звезде сјају и прекрсти се и узми ту шољу у руку са мед тај и бај:

*Звездо моја, звездице,
по Богу сестрице,
ти се ниси ноћас одморила
и спавала
него си целу ноћ летела
и мене милос' донела.
Донел' си ми
од Бога и Богородице,
од цара и царице,
од краља и краљице...*

И опет бај све редом као што си први пут и онда кажи овако:

*Сад ти дајем мира, звездице,
да спиш и да се одмариш.*

Па сваког празника умиј се са тај мед.

2.

*Пођо путем широком,
укоби ме Милован,
Радован и Светиња.
Мину Милована,
Мину Радована.
Узо Светињу,
да сам светла,
и младом и старом:
из села сељанима,
из града грађанима
и путницима и намерницима.*

3.

*Пођо путем широком.
 Укобише ме три пловке:
 једна говорљива,
 друга омражљива,
 трећа милостива.
 Мину омражљиву,
 мину говорљиву,
 узо милостиву
 да сам мила,
 премила,
 и старем и младем.*

4.

Кад изађеш на игру међ' девојке, а ти прогледни кроз твоја прсти момци и девојке, па дуни и кажи:

Све девојке момцима кроз прсти, а ја кроз срце.

5.

Кад изађеш у сабор:

Ја сунце, а сав сабор овце. Беште овце сунцу под лад. Ја сунце.

6.

Кад узнеш чисту кошџу да обучеш, а ти упали свеђу, свечарску, и провучи кроз кошџу:

Како ова свеђа светли славе, тако да ја светлим целом свету.

7.

Кад изађеш на игру међ' девојке, а ти кажи:

Ја сунце, сав народ овце. Овце блекнуше, у сунце погледаше. Ја сунце.

8.

Узми главицу белог лука и на девет места по девет трна, па (у)очи недељу и (у)очи петку боди главицу лука са оно трње па говори овако:

Не бодем главицу лука, већ бодем тем и тем момку руке, ноге, уш, врат, очи и све редом на њега. Да не може да легне, да седне, да иде, да нигде мирка нема, да мора да дође мене да се разговара, да цркне, да пукне док мене не види.

У једно вече сво трње забоди, а друго вече чујни главицу од јабуку па кажи:

Не чукам јабуку, већ чукам ове трње по имену, по срце, по цигерицу, по руке, по ноге, и све редом да нема мирка да седне, да легне, да мора да дође, да прође, да мене види и с мен да се разговара.

Тако бај за четрејес дана.

9.

*Поћо путем широком
тужујућ' гласом до неба,
сузама до земље.*

Укоби ме Божја мајка, Богородица:

— Што тужиш, чељаде Милице?

— Како да не тужим,

кад је на мене

млого омраз и огроз.

— Не бој се, чељаде Милице,

одвешћу те на Јордан воду,

омићу те и опраћу те.

Остаћеш чиста,

као чисто сребро.

Сунцом ћу те окитити,

а на плећи јасан месец,

а на поле добре звезде.

Остаћеш чиста

као чисто сребро,

бићеш од лепшег лепшија,

од личнијег личнија,

од бољег боља.

Кад отидеш на воду текућу, а ти кажи сама:

Поможе бог, бистра вода.

— Бог ти помого, велика Драгињо.

*Седи на златну столицу,
на свилено јастуче.*

*— Нисам дошла да седим,
већ сам дошла
да ме опереш
од велики омраз и огроз
и свакојакe рђаве речи*

И онда баци воду преко рамена једног и другог и иди кући.

11.

Уочи Бурђевдана кад се овце и јаганци раздвие, а ти узми ону траву између њи' и оплети венчић. Онда кажи:

Како блеју овце за јаганци и како блеју јаганци за овце, тако тај и тај да блеји за мене.

И погледај га кроз тај венчић.

ОД ВЕЛИКЕ МИЛОСТИВНИЦЕ

Уочи Бурђевдана устани рано па узми једну шамију, иди у поље и скупи росу, доби кући и узми брашно од две кафане које се гледе преко пута и умеси један колачић и испеци у ватру до зоре и кад изгреје прво сунце ти прогледај сунце кроз колаче и кажи:

Како цео свет не може без сунце, тако тај и тај момак да не може без мене.

Узми то колаче и прогледај тога момка.

Бошко Карановић: На пијаци (линорез)

СВЕДОЧЕЊА

СОЛУНЦИ ЈОШ ГОВОРЕ

АЛЕКСАНДАР СТЕВАНОВИЋ, ЗВАНИ СЕНТА,
ИЗ ПОПШИЦЕ, РОБЕН 1895

„Девет сто пегнајсте пошо сам на одступање. Стигли смо до Војуше, пребацили се преко, потоварили се у та-лијанске лађе и на Крфу се зауставили. Ал не знамо куд ћемо даље, да л ће и даље да гладујемо. Уплашило ме, јер сам свуд видео много мртви од тифуса. Товаре и' на кола, до чамац, до лађицу, а путем тече крв, како су наслагани, онај притисак, па све крв путем. Па, тамо и' с куке закачују, не смеју и' с руком тпају. Наврљају на лађу, па мало удаље лађу, и слажу и' у воду. Тој ме уплашило. Острво мало, па нема ди да се закопују. Они мештани, свака кућа има своје гробове код кућу, и капелицу. Тамо калућери, недељом, из куће у кућу, пале свеће у те капеле и читају молитве. И ја се договорим с још тројицу, да побегнемо...”

И скористимо прилику да се вратимо с Крфа, и дођемо поново у Албанију, мислећи да се предамо непријатељу који нас гони, Бугарима. Стигнемо до Кавају. Преноћимо, па изјутра

кренемо да се пребацимо за Елбасан. Тамо нас сусрео један албански жандар, извадио колац из плот и дао нам колац по леђима. Показао руком, тамо ка Драч, или поново одкуда смо дошли.

Ми смо послушали жандарма, али рачунајући да се изгубимо њему из очи и да кренемо за Драч, ваћамо друм, како ни је он показао правац. Кад смо се удаљили од виса, мо кренемо опет десно, да се пребацимо у Тиране, јер сазнали смо да је непријатељ већ стигао дотле. Жандарм је опалио пукњу, и морали смо да се поново спустимо на друм, и дођосмо у Драч.

Не мож да уђемо, мост је дугачак скоро пола километар с оне стране налазе се два Есад пашина жандарма, а с ове стране, спољње, од Тиране, налазе се два српска жандарма. Врате нас: „Не може унутра”. Како да се пребацимо? Па, мислили смо шта да радимо. Донели смо, нас четворица, одлуку, да умолимо њи, у име нас четири, да један уђе у Драч и купи леба.

Тај леба горак је био. Колко смо имали новца, продали смо једну пушку за један наполон Шиштарима, и дали сав новац нашем другу, неком Радомиру Трифуновићу, да купи леба. Њега пустише да прође. Он леба тамо није купио, већ је пронашао српску бежанију, и женско и мушко, неспособни, неки пензионери, и кафану пронашао, сео тамо, видео да играју карте и уватио да и он игра... Изгубио је паре, па једно време повратио, а целога дана ми чекамо. Њега нема, нема, нема. Шта смо друго могли урадити, него наишла је од неку јединицу комора, да подигне брашно, прво следовање преко Албанију. То је било онако, на залазак сунца, ми се ушћуњамо између коња, и уђосмо, да видимо шта је с онога нашег друга, да л га убише, ил уапсише.

Нисмо познати у варош, она је доста велика, мрак увати. Упалише се фењерчићи на бандере. Скренемо на десну страну, видећи да зграде нема, него поређани неки споменици без крст. Ту

пронађемо неке дашчурине, неке мотке, на које носе грађане, кад умру. Створимо мало суву траву, мало једно и друго, и наложимо ватру. Кад смо наложили ватру, онда кажемо: „Шта ћемо с онога нашег друга? Да га пронађемо.”

Оставимо ватру и кренемо. Лутајући онако кроз град, мало смо ишли, ето њега. Питамо га: „Ди си, Раромире?” Каже: „Е, да сте стигли мало пре, док су биле паре код мене, дао сам паре све на коцку, колко сам имао, а доста сам и добио. Да сте стигли да ме онда извучете.” — „А камо мој шињел?” — „И њега сам дао на коцку.” — „Ајде.” Доведемо га код ватре коју смо наложили тамо у гробље, један му седе на главу, други на ноге и узмемо мотку, да бијемо. Он моли: „Пустите ме, до новац ћу да дођем.” Ајде, пустимо га, шта је могло да буде друго, него кренули смо сас њега поново у варош.

Пролазећи, видели смо војници наши, седе у јарак, наслонили се; један виче само: „Леба, леба!” И да му га даш, он више није кадар да једе. Дотле дошал већ. Други само учини то: клања се. Па, наиђемо крај болницу. Пуно српске војске, јада врз другог полегли, тифус удавио све; има једни живи, једни мртви. Овај Раромир, што нам новац утрошио, увати једнога и скину му завој. Каже: „Вежите ми руку леву.” Ми ју свежемо и око врат, он заокрене шајкачу како то не носи војник, и нађе једно парче дрво с којим се војник поштапао. Каже: „Ви немојте да улазите у кафану, ја ћу сам ићи унутра да просим.”

Унутра пуно наше бежаније. Видимо од врата како скинуо капу, долази пред сто, пред нашу бежанију и каже: „Даруј, брате мили, ја сам инвалид.”

И тако, кој пола динар, кој динар, даду му, он обилази столове и трпа паре из шајкачу у џеп. Ајд у другу кафану редом, редом; обиђемо целу варош. „Море, каже он, нема више где да идемо, ја сам обишао све... има прилично паре.”

Ајде, вратимо се. Првога војника на кога смо наишли непознатога у јарак, који се клањао, нудио Бога са душом, и пао заклопио се у шанац, тај Радомир га уватио за шињел, за врат и за рукаве, свукао му шињел и бацио ми га на главу. А ја га узео. А тифус? Ма није важно, потребан ми је. Они немају ниједан шињел, узмем га, обучем, машнем у џеп — охо, нађем новчаник. Према фењеру погледам, а по њи' идем, има сто динарке, једно два наполона, неки динари и тако. Да утајим ово, да не казујем? Па доносем одлуку: „А шта ће ми, мене једном, ја да останем жив, а они не.“

Ајде, ћу да им покажем там. Дођемо до ватру, мало је појачамо, и поче Радомир да вади из шајкачу новац што је испросио. Броји, броји, броји, рачунамо — добро је, више је добио, него што је однео. А ја велим: „Другови, још нешто има које треба да видимо.“

Извадим онај новац; дошли смо до иметак.

Тамо смо ћутали до поноћи, од поноћи почела звона да бију, а ми замислимо да је наш Божић, па ће да заплачемо, али не ређамо као жене, већ само плачемо уз ватру: „Где се налазимо сада, а данас је Божић!“ Кад, оно није било то, него прилазе морем отуд седам бојне немачке лађе, па је ово узбуна. Трче кроз град Есад пашини жандарми, са сјајни два реда дугмади, и кога срићу од војника, питају: „Јеси ли артиљерац?“ Наравна ствар, ја јесам артиљерац, а и Добросав, од нас четворицу. Ми смо једна скитачина, одметнули се од јединицу, али прилазимо с оног жандарма, одведе нас код талијански топови, на обалу. Нашли још неке који су служили артиљерију, па још једног официра, као неспособна. Он нас одведе пред топове и упореди. „Ко је био нишанџија?“ Кажем: „Ја сам положио испит за нишанџију.“ — „Седи на први топ!“ Четири топа запоседнемо ми, скитнице. Талијани побегли. А *виа!*

Командује он: „Са по један метак на непријатеља шрапнелом!“ Да оценимо одстојање. Ми

— пали, и погодимо тачно над лабу. А он каже: „Иста мета, исто одстојање, пали са по седам разорне!“

Од њи седам, две смо погодили, а пет су побегле. Гледали смо како се пењу уз катарке, траже спас, а један крај запада у воду, а један се диже, овако. Есад пашини митраџези само ткају, дејствују њ највеће.

И онда су водили нас, који смо запосели топови, на ручак код Есад пашу. Свирала је нама војна музика: *Дуње ранке, дуње ранке, крушке караманке*. У Есад пашином двору, то сам први пут ту песму чуо. Није постојала код нас. А запамтно сам ју.

Ручали смо и даде нам једна луксузна кола; у нашу Србију нисам видео луксузни аутомобил. Возили нас по граду, да нас задовоље. И дадоше ни објаве, да можемо боравити у Драчу.

Лепо ни даде објаве, да ни не узнемиравају власти, али шта да радимо ми, без јединицу. Да скитамо и да краднемо, кој шта довати.

Тако је то ишло, ишло, и један дан је дошла четрдесница нама, да се ми четворица раздвојимо. Јербо, почели су они од мен да крију; ја највише набављам, а они прикривају. Заметнем другара болеснога, однесем у болницу и оставим. Кад се вратим, они паре деле. Ту смо се лепо побили и растали.

Ди ћу ја, код мен паре има само два динара. Реко: „Буд су мало, ајде да купим један леба, да једнем, најпрече је то.“ Узмем врућ леб, пола леба поједо, па ћу ићи на талијанску капију, има ограђен логор са жицу... Није то логор за апсу, него ту је њина војска, па је заградиле.

Седнем, сунце припекло, премда је зима била, припекло, ја седим код стражара на једно петнајст метара. Ништа ме он не дира, само поглеђује. Дође му смена, поставише другог, а овај први нешто показује прстом у мене. Море, доћи ће њин разводник, да л је подофицир био, шта ли је, мен није јасно било, дође и упита: „Ти, српски?“ Не знам шта ме пита, у то време нисам

знао. Најпосле разумедо, кад рече „српски“, ја кимну главом да јесам српски. — „Монте!“ Да се дигнем. Показује ми правац према стражари. Отераше ме у логор, пред команданта. Био је по чину мајор. Рапортирају стражари који су ме дотерали: „*Синьоре маџоре, иси уно српско солдато.*”

Нисам знао талијански, али кад каже „маџоре“, то је мајор. Он ће да покуша да ми постави нека питања, ја нисам разумевао. Дође тумач: „Па зашто, па како сам ја седео на капију?“ — „Гладан сам.“ — „А што ниси био кад је бацан лебац, па Циганчићи и српски војници претицали се, а ти ниси.“ — „Ја сам војник и не могу с Цигани да се кољем за парче леба, него да ми се да из руке леба, као војнику.”

А он по тумачу поставља питање: „А сад, јеси ли гладан?“ — „Јесам, гладан сам.”

Донеше ми једну поцију густе макароне, дебеле, и три ражњића, намакнута месо говеџо, барено. И чутурицу вина. Поручао сам, ал прво сам се по обичају нашем прекрстио, па кад сам налего, цео леба су му метули, па кад видеше да пола леба смаза, мајор се диже, јер сам јео у његовом присуству, узе ми онај пола леба, бојећи се да ми не нашкоди, пошто сам гладан.

Винце мало пину, нисам много, а тумач пита по наређењу мајора: „Оћеш да радиш овде?”

Радо сам пристао, код кујне су ме војничке и официрске одвели: „Цепај дрва, доноси воду, рибај мањерке.” Јео сам само месо, леба нисам уопште.

Једнога дана појавише се дванајст немачки авиони двокрилци који почеше да бомбардују у близини логора. Кад сам се осврнуо, нигде ни једног талијанског војника нема, сви побегли: и кувари, и официри, и војници, све магла тамо по трње у пољу. Крију се. Кад сам остао сам ја сам угледао како навалили Шиптари и наши војници, који скитају по варош, како то и ми, па кој шта довати, ћебади нарочито. Ја погледо, погледо: „Мајка му стара, шта да радим?” Ле-

пачки* узем пушку куварови из шатор који се налази ту, крај кујну, погледам је мало боље, репетирам, па на оног што носи ћебе и чутурицу, ја: „Стој!” Не теде да стане, бега. Ја преко српског војника само пуцам, а Шиптари, богами, и докачим. И тако сам дочекао да се враћају од туда, где су се склањали по трње. Тражи ме у штабу мајор, командант пука ли је, командант батаљона ли је? Каже: „*Сербо, пуркуа иси?*” — „*Е, ком са?*” Почнем ја њему да ломим, нешто разумем, нешто не разумем, кажем: „Ја сам српски војник, дајте тумача.” Тумач мало боље објасни: „Ја сам српски војник и дужан сам да штитим државну имовину.”

А он ме је тапнуо мало по леђима и реко: „Браво, убудуће кад се ми склонимо, и даље тако да радиш.”

Е, добро, дан по дан, води ме један официр да би побољшали мењажу, имају месо државно, војно следовање, ал идемо на пијацу да купимо неку ћурку, две, три, четири, колко треба за официри.

Отидемо тамо, ја преводим, питајем Шиптара: „Колко кошта то?” Он ми каже: толико и толико. Ја овоме кажем да кошта толико лире, метељици шиптарски. Он плаћа, код њега паре.

Једна се госпођа старија, у године, могла је да ми буде мајка, ту затекла. Нисам знао чија је то жена. Касније сам сазнао да је то била жена некога чувенога колегу доктора Петровића, који је први вршио операције у Србији, доктора Стајића, из Врање. То је била жена његова, наставница француског језика. Каже: „Капларе, јеси ли ти српски војник?” Кажем: „Јесам”. — „Капларе, можеш ли ти сутра мене понети моје киферче и ћебади до пристаниште? Ми смо женска бежанија, има нас преко три стотине, официрске жене или сестре, школкиње... па да ни понесеш, ја ћу ти поштено платим.” Кажем: „Добро, госпођо, где се ви налазите, треба да знам.”

---

* Лепо.

Она ми показује једну капију: „Ено, она капија.” — „Је л тачно та?” — „Јесте, сутра тачно у осам сати доби.”

Ја се сутра измакнем од Талијани — више се нисам ни вратио —, кажем: „Идем нешто да купим за себе.” Одем код госпођу, она доручковала белу кафу, оставила и за мене, попијем ја белу кафу и каже: „Још мало, па ће да идемо.” Кажем: „Госпођо, знате пут којим смо дошли овамо и ви, и ја. Не дозволите да ме овде затекну Бугари и Швабе, да ме поново оним путем гоне кроз Албанију. То је тешко за мене, мен’ стра’... Да пођем и ја с вама?”

— „Добро, ајде са мном.”

Водила ме, то је био круг, авлија и на два спрата станови. Од собу до собу, ди год има женска бежанија, њојне сапутнице. Она њима поставља питање: „Моје сапутнице, имамо брата, а такорећи мене син, једнога ко жели да пође с нама за Француску.” Одговор је увек добивала: „Не може, јер он је мушка страна, а ми смо женска... имаће време да треба да се раскомотимо негде, неће све бити овако...” — „Добро, не може, не може.” На другу, на трећу, такав је одговор био.

А она каже напослетку: „А што да ја вас питам, кад сам ви ја газда!” Одведе ме поново у њојну собу, каже: „Тркни код оног берберина, да ти обрија то под нос што имаш, ал немој да те маже с ништа, ни пудер, ни помаду.”

Ја тркну, и тај берберин на мој захтев обрија ме; вратим се, пошто треба да путујемо. Она зграби из њен куфер једну широку сукњу, па преко оно војничко одело привеза ми прегачу, помаду удари, па ме напудериса, и забради ме једном шамијом, тако рећи мабрамом.

Пожурисмо на пристаниште. Тамо официри, и млађи и старији, и виши и нижи чин, много је било, који оће да се рукују и растану с тим женскама, сигурно да неки имају и жене туј.

А и леба на гомилу постављен, коме треба да си узме за пут. Они мисле да у лабу нема.

Ја узме два леба, стави под мишку и први одо'. Они остадоше да се љубе, да се растају и опраштају. Кој зна да л ће се ико види сас њи'? Ја нема за кога да плачем, ни с кога да се љубим; први сам сео у чамац, редом је била клупица, ко на пример у зграду наоколо, скоро јажаст чамац. Седо' с оне ствари госпођине, и почеше да улазе: прва партија, друга, трећа, док три стотине у лабу потоварише. Још би лаба стајала, али почеше да се вију немачки авиони над нас и бомбе да падају: „Фућ!“ поред лабу. Лаба узме да бега, они остадоше да бомбардују, ми продужимо да путујемо морем.

Пут је, премда то није било дуго у мирно доба, трајао дванајст дана и ноћи. Иде, иде, па стане. Испитују море. Торпиљери иду, да испитују. А не може свуда ни да прође. Све неке мине по водама. Видимо — на воду стоји буре.

И на сви је сапутници женски шкодило, повраћали су, ватру добиле, триста чуда. Ја отидем у трпезарију, добро се наклопам суглијаш, колко год могу да доватим, па више ме срамота да доваћам. Оно постављено према тај број, ал оне да једу не мож. Која како се дигне, погледа јело, и само: „А!“ Повраћа.

Климатара лаба, пење се, спушта. Тако смо путовали. Ја седим са морнари, горе на палуби, има клупа. Посматрам пучину морску, ал под шамију. А морнари ме изигравају. По тројица њи' стану, па се окрену полудесно, па ме поздрављају. И причају ми нешто француски. Ја се понасмејем и ћутим.

Ал, кад смо дошли према Крфу, од кога сам побегао, појави се један чамац, све ближе, ближе; наша лаба стоји на мору, а Крф видимо овако. У моторни чамац кој прилази? Видим официр, женска једна и на руку носи црвени крс'. Е, јадо моја, сад ће мене да увати, и скинуће ме там. Бежи ја доле, код машине. Доле један Француз, Талијан ли је, говорио нисам ништа с њиме, чита новину. У мене и не гледа.

Они ложе, бацају некакву ћумур, као цигла, до казан који се треба ложи.

Приђе један црнац, зграби ме за врат и поче да ме љуби, мислећи да сам женско. А ја га подватим, моја мушка рука, овде за браду, па дижи, дижи у вис, и акнем га у ћумур, он удари, пошто је го, олупа лакти, па кад је зграбио један комад ћумур, па кад је бацио више моју главу, па кад је треснуо у машину! Онај што читаше новине, старешина, искоколи: „Шта је то? Шта је то?“, на француски. Најпосле, тумач је дошао доле, морнар, и упито шта сам ја. Кажем: „Ја сам српски војник“. Морадо' да признам. „Не смем горе, можда ме скину на Крф.“ Каже: „Лаба је већ у покрету. Они дошли да виде шта има у лабу, ако има неки болесник, да скидају.“

Изибо' горе. Настала је зафрканција. Дирају ме морнари, поздрављају као официра. Изигравају, где сам у женско одело.

И тако сам отишао том лабом у Француску, прошли смо поред Марсељ. Скинули су нас спрoћу Марсељ. Издржали смо карантин, дванајс' дана и ноћи — купање, прегледи, купање, прегледи. До последњи дан за цело купање у туш купатило, нисам примећен од стране болничарку која је руковала с то купатило. Нису приметили да сам мушко, а сви други знају. Само ми је она госпођа Стајић казала: „Немој да излазиш, док се не обучемо.“

Ја ћутим тамо у помрчину, у туш купатило. И оне се обучу и отиду, ја изађем и навучем женске дрешке*.

Једнога дана излазим, видим женске изашле, а ето једне болничарке, старе, мора да је имала преко шездесет године, сва се збрчкала, а ја у то излазим. Она ме у груди руком вратила: „Гарде ву иси“, да чекам онде. Вратио сам се у купатило, чекам; она узе оне моје дрешке, и баци кроз прозор, видим тамо донела струготину,

---

* Хаљине.

па запали; оне изгореше. А ја кажем: „Шта ли ћу сад да обучем, да ли ћу овде да останем до крај?”

Нема њу, нема, нема, моје дрешке се пуше, видим кроз прозор, у једну башту... Кад, ето ње, носи преко руку непревијене панталоне морнарске, капут и капче морнаарско, и кошуљу, гаће, све то и позва: „*Виен иси, виен иси*”. Ја сам дошао, не стидећи се од њу, пошто ме зове. Стану' пред њу, обукује ми шокуљу, ја обукујем гаће, поможе ми те се наредих. Најпосле, кад ми је ставила машну под врат и иглу, извади огледалце из џеп, и рече: „*Сил ву пле, презент*.” Ја сам казао: „*Грацио*”, зато што не знам још француски, а она мене француски то каже.

И узе ме под руку и доведе ме. Госпођа Стајић, на излаз купатила тамо, у друго одељење седи; постављен астал и уписује у књигу. Појединачно свакога пита ко му је мајка, ко му је отац, и тако гради списак, и тамо све уписала. Ал оставила број један, да мене стави на челу. И каже: „Е, знаш шта Александре, досад си ишао онако с нама, а сад сам те ставила првог, као мушко, вођу.”

Попнемо се у једну лађу, после подне кад смо ручали и одморили. Више нема карантин. Оно овако, гледамо Марсељ одма. Једну затоку прећемо и већ смо у Марсељу.

Тамо смо седли у воз, у вагаоне, воз није кренуо одма. Понуде су нама дошле пуно, од грађани Марсеља. То је било гомила пред мене и пред остали путници, пред бежанију, као на пример да се налазим на даћу. И путовали смо некуд у Француску ноћу, до поноћи. Проминули смо, видео сам и прочитао: *Мастибер*, и отишли у Арлес.

У Арлесу нас одведу у једну зграду, и прође неколико дана тако, једемо; море, ајд у скамије, да учимо. А ја не смеја ни да мислим да учим, него плашим се, па одем код оног ко од нас води рачун, зна да говори бугарски, српски не, али ја разумем. Па му опричам, као што сад

причам овде. „Господине, тако, тако, ја сам пре-
нуђен био да се обукујем у женско одело, да
пређем овамо... Ја се плашим од српски војни
суд, ако ме пронађу, опасан је војни суд, лако
мож да ме убију. Него, ја би желео да се удалим
одавде, да нисам с ове жене. Ја једино мушко
налазим се ту, ће кажу: „Ајд, да га стрељамо.”

Кад ме је саслушао, тај господин коме не
знам име, узе телефон и затражи: „Ало, пост,
доне муа карант уит.” Број 48 тражи. Јави се:
„Кел е иси?” — „Иси Мартин Делеуз”. Тамо, на
тај број налази се тај Мартин. Он му објасни на
француски да има један Србин који воли да ради
на пољопривреди.

И тамо сам се уставно, ал, ето, гони ме не-
што на сан. Мајка моја, сећам се, једна клупа
налази се у кућу, и поредала повезано, да ми
носи на гробље. Каже: „Ми смо чули, погинуо
си.”

Нема, нема, прође неки дан, па нешто сањам
о кући мојој, овде у селу. Јавим се газди, да ћу
идем да тражим оца, и он је као војник. Где је
та српска војска, сад знам. Солун, тамо је фронт.

Море, газда ме одговарао: „Немој, тамо ће
бити киша, па ћеш бити у ров, па то, па оно.”
Јок, идем. Спремише ми торбу за једење, па је-
дно, па друго, уватим пут, па право у Марсељ.

Скинем се тамо; треба да пронађем лађу,
пристаниште, треба се попнем, да путујем за Со-
лун. Наиђем на један као пијац, у вароши, али
нема грађани, само некакви војници играју коло.
Све им чизме на ноге. Официр нема ниједан код
њи'. Видим подофицири играју, а један свира на
армунику. Ја сачека' да одиграју, па приђо код
њега: „Је ли, бре, јесте ви српски војници?” Ка-
же: „Јесмо.” А ја сам цивил. „Па добро, откуд ви
овде?” — „Дошли смо да товаримо неки коњи,
па не мож и' пронађемо тај ешалан што коњи
треба да примимо.” — „Па, колко време бавите?”
— „Има недељу дана.”

Ја принаучи француски прилично, јер одвојен сам био, и морадо да учим. — „Па, где је официр?“ — „Ете га у кафану.“

Кафанче на ћош; одо код њега и упознам се. Кажем: „И ја сам војник, него ваши војници кажу да не мож да пронађете где су коњи, тај ешалон. Ја би могао да питам жандари, и да пронађем то.“

— „Ајде, Бога ти!“ Те он са мнош, те на једнога жандара првога на кога наиђемо, он уз карту; запита једног цивила, он му нешто показа о томе. Одемо тамо, утоваримо коње и — за Солун!

Лута' ја по солунско поље, војска га притисла српска, нигде празна земља нема. Тражи, тражи, оца нисам нашао. Е, ма ћу се вратим за Француску!

Ајде на пристаниште, па таман уђем унутра, не држи ме, па изађем на перон. Шетам се онде. Море, иду један српски жандар, један талијански, један француски, један енглески, сви раме уз раме. Сви големи, само наш мали, најкицош. Подиго зулуфе на једну страну, све му гргуљава коса. Приђе уз мене и пита: „Ко си ти?“ А ја ћу да питам: „Кес ке ди?“ Кажем му: „Шта оћеш од мен?“

Најпосле ме преузе Француз, ја наставим до негде да говорим француски. Кад ме је ударио на нека питања: „*Кел ан, кел вилаж, коман вуз апел?*“, ја сам се збунио, неке речи нисам правилно изговорио и он рече српском жандару да сам Србин.

Отераше ме у команду места. Предадоше ме код абуванта. Абувант каже: „Не бој се ништа, немој се плашиш.“ А ја се устресао: сигурно војни суд. Готово.

Саслушао ме укратко и онда каже: „Јеси писмен?“ — „Јесам.“ — „Онда потпиши.“ Ја потписа. Извади један списак, каже: „Де, можеш ли да читаш ово?“ — „Могу: тај, онај, тај, онај“, редом читам. — „Еве ти кревет.“ Било је то по-

сле подне. „Еве ти кревет, туј ћеш да спаваш; кад буде време, жандар ће те пробуди, и осветљење има да упали на балкону. Балкон је према авлију. Ти ћеш да прозиваш по пет. Из болницу ће да дођу који су били рањени. Да и прозиваш, да добију путну храну за три дана.”

Кажем: „Разумем.” Легнем, кад дође време, жандар дође, пробуди ме, каже: „Можеш да спремиш списак, да презиваш, сад ће да им дајемо храну, команда места измирава с леба, конзерве.”

Ја ти узмем списак, презивај, презивај и презовем тако и Крсту Марковића из Попшицу. Кад реко: „Крста Марковић”, он одговори одоздо: „Ја!”, мора да се одазове. Ја прекинем прозивку, стрчим доле: „Ко је Крста Марковић?” Оно ноћ. — „Ја.” — „Добро, познајеш ти мене?” — „Ја, не.” — „Ја сам Александар, син Борба, из Попшицу. . . имал га мој отац негде?” — „Знам ди је: Микра, крај гробље, ту је њин логор, трећи позив.”

Лепо, сутра дан он га нашао, дао му моје писамце које сам му укратко написао: жив сам и здрав; налазим се у команду места.

Дође отац ту, татко и још два његова сељака; отац се заплако. — „Па, добро, тато, за ког носиш црну траку на руку?” — „Ја сам чуо да си погино, у Драч, да су те убили Шиптари, Есад пашини жандарми.”

Тако чули од војници, а и код кућу, овде, ишли ми на гроб.

Еј, после тог, ја говорим да сам војник, ал ми не верују. Млад изгледам. Отераше ме поново на комисију, прегледаше, установише да сам заиста био војник. Одговарам мери. Онда отидо' у један лагер, у Седесу, где такви, које су уватили жандари, дотерују. А по неки има и старији, ал доста млади, као ја. Туј ме поставише за комесара, да идем на магацин, да подизам храну за тај лагер.

Једнога дана дадоше ми кошуљу и одело, обукоше и одо' на положај.”

„Кад је пукло на пробој, на Ретке Букве, наш стомак креће се према гранате, напред за Србију... Ја сам се сакрио под један камен, ако непријатељ баци бомбу, да пребаци. Иза камена промолим главу, и видим — из потока се извија дим. Другару кажем: „Дај ми конзерву, то су Французи, да узмем чај или кафу.“

Отидо са две конзерве, живо здраво, с Французи; налише две конзерве, а и добро се напи кафе. До пола пута добо', све држим леву страну, ал непријатељска артиљерија претекла, па громну, одлетоше конзерве, једва се спаси под камен...

Пробој отпочео... гори шума, горе букве; једна оздол се запалила, била шупља, а пронашла дувку* горе, дн је жуња кљувала и пробушила, те ту шишти пламен, као змија. Сушљак сав запаљен. То је гађала њина артиљерија; довати, ископа жиле на букву, па је баци преко друге букве, у дубак, а цепанке лете; једном официру пробиле обе чељусти. Ја га уватим за главу, па му извадим... Па ме командант, првог батаљона, тринајстог пешадијског пука „Ајдук Вељко“, пошаље да нађем командира, мајора Тодора Илића. Ја га нађем у земуну, и позивам да изађе, а он плаче: „Не смем, Стевановићу, погинућу!“ — „Тражи те командант батаљона, убиће те за неизвршење дужности!“

На мој захтев, извео сам га, скоро насилно, и одма је пала граната и здробила земуну, као ништа и нигде. После ми каже: „Ти си ми био срећа.“

А 1930 био сам вратар у Ужице, хотел Трифуновић, „Париз“. И дође један пуковник са госпођом. Ја га питам: „Желите собу са два кревета, г. пуковниче?“ — „Желим.“ Ја га не питам за име, већ почнем да пишем: Тодор Б. — чак и очево име сам му запамтио — Илић. А он мени: „Откуда ви мене познајете?“ — „Како не би знао свога командира, мајора, а сад вам честитам пу-

---

* Рупа.

ковнички чин. Ја сам био ваша писарица на Солунски фронт."

А он ме зграби и пољуби и каже: „Ја долазим за команданта места." И прича на госпођу: „Он ме је спасио. Извуко ме из земунцу у последњи тренутак. Да њега онда није било, сада мене не би записиво међу живи."

Толко од мене.

Сврљиг, лета 1973.

Забележио

В. Р. Кошутин

РАСПРАВЕ

Ненад Љубинковић

ГУБИТНИЦИ СТАРЦА МИЛИЈЕ

III. СЕСТРА ЛЕКЕ КАПЕТАНА ИЛИ КОБНА ЛЕПОТА И СТРМОГЛАВ ЕПСКОГ ЈУНАКА

III Песма *Сестра Леке Капетана* разликује се у бити од претходних двеју Милијиних песама. У песмама *Бановић Страхинја* и *Женидба Максима Црнојевића* коб обележи јунака изазивајући и условљавајући след трагичних догађаја. У тим песмама епски јунак јесте на епском испиту јунаштва и самоодржања. Током трагичних збивања он се оружјем супротставља непријатељу, или се, пак, обрачунава са дојучерашњим пријатељем и сабратам. Свакојачко, било да се свети за нанету му срамоту, било да трагично жени сина изазивајући опште крвопролиће сватова — епски јунак се налази у типичној епској ситуацији.

Проблем који Старац Милија поставља у песми *Сестра Леке Капетана* наизглед је другачији. Чини се и да је он суштински повезан са песниковим виђењем и доживљавањем двају устанака и социјалне револуције која је са њима напоредо текла. Током предугих једанаест година, од 1804. до 1815, Милија је имао много прилика да

гледа и јунаштва и изузетне подвиге, али и да се суочава са наличјем свега тога. Упознавао је храбре борце, изврсне мегданџије који су када падне вече, када се смири дан, или једноставно када борбе утихну и начас замру — у тренуцима затишја и смираја — у свакодневици којој нису обикли, прљали, блатили и поганили одличја крвљу стечена.

Песма о Сестри Леке Капетана јесте песма о дееспизацији или стрмоглаву епскога јунака.

Разочаран у своје сународнике, у људе уопште — Старац Милија јесте разочаран и у такозвану слободу — у оно што је настало после 1815. године. Сународници, сабраћа Милијина опијали су се сећањима на прохујале херојске дане, препричавањем и преувеличавањем турских пораза и сопствених успеха. Самотник Милија видео је иза свег тог спољњег бљеска и буке како новоностануло царство прождире прве жртве — Петра Молера, Хаџи Мелентија, кнеза Симу Марковића, самога Вожда, Караборба. Током дугих година у којима је сведочио историји, Старац Милија је дошао до своје истине о протеклим догађајима, до спознаје савременога му тренутка. Учинио је једино што је био властан. Песник Милија пустио је свој глас нечујан у времену. Изрекао је своје виђење и своју истину. И о победницима и о побеђенима. Од победника увек прети већа опасност. Песник и самотник Милија покушао је да поетски уобличи лик јунака кога је (и које) створило и на површину избацило време коме је сведочио. Милијино сазнање и уверење било је да исти они људи који су се за слободу против Турака борили, да исти они људи који су слободу и извојевали — гуше је и уништавају у заметку. Сваким даном, пред његовим очима, постајали су све више оличење онога што су били њихови дојучерашњи противници. Ослободиоци су слободу затрли. Сила је насиљем смењена. Царство силе је остало!

Старац Милија јесте човек који интензивно доживљава и проживљава време у коме траје

његов живот. Међутим, Милија није толико опчињен ни сопственом личношћу, нити сопственим трајањем да би ташто веровао како управо он сведочи нечему што се пре његовога рођења, пре његове спознаје света и његове особне свести о животу — није догађало. Зна он добро, то и јесте знање које се каткад може стећи са одређеним годинама — да се у томе часу, поред њега, не догађа ништа што није већ добро знано. Стога, као и у случају Бановић Страхине, као и у случају Ивана и Максима Црнојевића — Милија изнова пребацује време радње у прадавна времена, а и своје јунаке, наизглед, одатле преузима.

Могуће је да је живот Милију научио и тој мудрости — да се не треба одвећ замерати сувременцима и силницима. Могуће јесте, али се чини извесније и у складу са Милијином свеукупном поетском личношћу природније — да песник своје време постави у извесни ванвременски простор — истичући управо тиме свевременост и непролазну важност сувремених му збивања. Милијина порука јесте да нема ничега новог под сунцем. Сувремено му доба бивало је и пре њега, а понављаће се и онда када њега више не буде.

Ипак да не буде забуне, да његова мисао не остане исувише неразумљива — Милија је учинио подоста да све појасни. Милијин Краљевић Марко је веома необичан Марко. Марка смо навикли да препознајемо по коњу Шарцу, који вино воли ништа мање од свога господара, и по топузу, буздовану који се нађе у Марковој руци кадгод је то потребно. Милијин Марко не качи топуз о седло. Милијин Марко припасује сабљу која се, са кићанкама које од ње висе, толико описује да ни слушаалац, ни читалац не могу да преко тога пређу несвесни упозорења. Коњ Милијиног Марка не именује се као Шарац. Ми не знамо његову боју. Милија нас упозорава само на једну добро нам знану особину обичнога, познатог нам, Марковог Шарца — љубав према

вину. Није ли можда Милија чудно описујући Марка Крааљевића давао заправо портрет свога злогласног савременика војводе Марка Штитараца, храброга борца и мегданције, а суровог, свирепог човека. У историји је остао упамћен по бесмисленим злоделима. Убијао је јер је то једноставно волео, убијао је кога стигне не бринући много о разлогу и поводу. Знан је био по томе што је „секао мачем без разлога”. Свакојачко не случајно, кнегиња Љубица Обреновић је управо од њега тражила да се закуне да ће убити њу и побити јој децу ако види да Турци надвладовају. Извесно је да би Марко Штитарац заклетву одржао. Додао бих — са физичким задовољством.

*

Песма започиње узбуђеном и узбуђујућом вешћу да од како је света и века никад није рођена лепотица која би била равна сестри призренскога капетана Леке. Почетак изненађујући, као да је истргнут из неке ускочке песме. Слутимо да ће несвакидашња вест убрзо стићи до ушију кога знаменитог јунака и да ће, потом, јунак ставити на коцку све, и сâм живот, не би ли достигао и за себе задобио то чудо невиђено. Милија, међутим, не шаље глас о надземаљској и ванземаљској лепоти Комнену Барјактару, нити Иви Голотрби. Неочекивано и ненадно гласови допиру до најчувенијег мегданције свеукупног нашег епског песништва; до јунака који је небројено пута успешно секао Турке, каткада једног по једног, на мегданима, каткада по дванаестине, тридесетине, стотине. Јунак из сјајних времена давне епске прошлости, прошлости која је надахњивала и кретала и Милијине савременике — најуспешнији опевани борац, јунак уз кога су се млађе жене ретко припевале — добија у Милијиној песми улогу „обавештеног јунака”.

Пристигла вест битно и узнемирује и радује Марка. Неочекивано до тога часа, он одлучује да

одјаше у Призрен и да за себе испроси прелепу Роксанду девојку. О својој намери и одлуци казује и сестри, напомињући да ће, након сопствене женидбе, и њу удомити. Ове последње братовљеве речи допринесе да сестра похита, извади и припреми одело које је Марко одавна наменио и приправио за женидбу. Сестра помаже брату да се овај обуче. Одевен несвакидашње, спреман за прошевину, Марко не заборавља оружје. Не узима топуз, већ сабљу:

*И опаса сабљу димискију,
Златне ките бију по земљици,
У злато је сабља обливена...*

Песник Милија, у свом уобичајеном поетском поступку, припрема слушаоце на оно што ће доћи тек на крају, милујући очима злослутно оштрицу Маркове сабље:

У оштрицу остра и угодна...

Слуге хитро оседлавају Марковога коња покривајући га чохом до копита. Преко чохе стављају пули рисовину. Дошао је пресудни тренутак. Марко треба да крене у прошевину, за мало времена треба да се задеси у ситуацији на коју није обикао. У Марку расте немир и несигурност. Потребно му је вештачко смирење. С тога са по чабром вина напија и коња и себе. Од чабра вина који је попио

Крвав коњиц до очију дође...

Исти ефекат произвео је чабар вина и на Марку:

Крвав Марко до очију дође...

Нестаје разлика између човека и животиње, човек постаје звер, или, како би то Милија можда радије рекао — животиња постаје човек:

А кад ала алу појახала...

Напојени и напијени, полуобезнањени Марко и његов коњ полазе пут Призрена. Сати јахања отрежњују Марка у довољној мери да би изнова осетио неспокојство, несигурност. Ненадно, Марко доноси одлуку да промени правац пута. Пристигавши у поље Косово, Марко не продужава пут Призрена Леки Капетану, већ скреће путем који води његовome побратиму, војводи Милошу Обилићу. Марков наилазак не пролази незапажено. Долазак Марков у дворе блискога му човека, побратима, саборца — погодан је тренутак да Старац Милија догради Марков људски лик, да доради Марков портре. То је једновремено и могућност да Милија изнова упозори слушаоце, штавише да их припреми за позније трагичне догађаје.

Видећи побратима како дојахује, војвода Милош упозорава и саветује слуге како да Марка дочекају, односно како да избегну могуће невоље. Напомињући како се треба опходити с Марком, војвода Милош у мало речи ствара изванредно упечатљиву слику Марковога карактера:

*Виће њега војвода Милошу,
Виће њега са бијеле куле,
Те призивље своје млоге слуге:
„Слуге моје! отвор’те капију,
Изићите пољу широкоме,
Уфатите друма широкога,
Капе, ћецо, тур’те под пазухе,
Поклон’те се до земљице црне,
Ето к мене побратима Марка;
Немојте му скуту обискиват’,
Немојте му сабљу приватати,
Ни ви к Марку близу прилазити:
Може бити да је љутит Марко.
Може бити, да је пијан Марко,
Па вас може с коњем прегазити
И грднијех ћецо, оставити;
Док уиће Марко у капију
И са мном се у лице пољуби,
Ондај Марку коња прифатите,
А ја ћу га водит’ на чардаке”.*

Старац Милија: Временима сведочих! (Владимир Љубинковић)

Марко пристиже. Дочекују га како је војвода Милош препоручио. Намах по сусрету двојице побратима испоставља се да је Марко у хитњи, да нема ни времена ни расположења да се гости и разговори са побратимом. У томе тренутку сазнаје се и разлог Марковога скретања са испла-

нираног пута. Домислио је да у Призрен не иде сâм, већ са двојицом побратима, са двојицом проверених другова, прекаљених сабораца из многих јуначких авантура, са бројних мегдана. Марко обавештава побратима куда се упутио и због чега. Поверљиво Марко понавља побратиму до-словце текст чудновате, готово тајанствене вести која му је допрла до ушију — о постојању не-слућене, до тада невиђене лепоте.

Порука која је у трену пореметила и изменила уобичајен начин и смер његовога живота — за Марка је света порука. Свака реч коју она садржи има своје особно, незаменљиво значење. И само на томе месту, у томе следу. Као да би узбуђујућа чаролија поруке ишчезла, ако би се која реч другом заменила, поготову ако би која реч изостала. Ко год је имао прилике да чује вест о неком неочекиваном, а потресном догађају морао је запазити да се текст обавештења — не мења. Ако се вест о нечијој смрти, на пример, изрекне први пут реченицом: „У три часа и пет минута престало је да куца срце...” — та реченица, речи у томе следу понављаће се небројено пута. Једино дозвољено прилагођавање текста одређеној прилици јесте када онај ко прича о смрти започиње своје излагање уводном формулом „када сам чуо (или чула) да је” и даље следи „свети текст”, онај који се чува, памти, преноси, понавља — који је непроменљив.

Зачуђује ипак шта Марко тражи од Милоша и шта намерава да захтева и од другог побратима, од Реље Крилатице. Није ту реч само о уобичајеној пратњи епског јунака од стране његових епских, каткада митских помагача. Жудећи да оде у просидбу прелепе Роксанде, Марко није успео да у себи угуши полазишну зебњу и неспокојство. Марко није још свестан да је вешћу која је допрла до њега — први пут у тој авантури понижен (биће то још два пута). Немир у поласку покушао је да обузда чабром вина. Немир у путу смислио је да превлада вођењем оба побратима у прошевину. Но, према Марковој за-

мисли, побратими га не прате у просидби, већ сва тројица, као три равноправна просиоца треба да се упуте у Призрен дворима Леке Капетана. Девојку ће, објашњава Марко, просити заједнички. Великодушно ће дозволити девојци да међу њима тројицом одабере Ђувегију, а тиме и да одреди преосталу двојицу као девере. Милошу се веома свиди Марков предлог. Следи опис Милошевог облачења и, када је оно завршено — Милошеве свеукупне лепоте.

Старац Милија има своја „стајаћа места”, делове текста које понавља из песме у песму при чему се и сам одмара и припрема за потоње стваралачке импровизације. Опис облачења и лепоте војводе Милоша опомиње нас на Ђувегијско одело и несвакидашњу, изузетну лепоту Милоша Обренбеговића — лажнога младожење из песме о женидби Максима Црнојевића. Није изостала ни прелепа коласта азија коју у песми о Максиму, Старац Јездимир поклања Милошу, верујући да је овај прави младожења. То је она предивна и прескупа коласта азија за чију је саму поставу отишло тридесет ћеса блага, а не зна се, нити се претпоставити може колика је њена укупна вредност. Описујући Милошеву физичку лепоту Милија се задржава на готово истим деловима лица које је у случају Бановић Страхине упамтио Стариша дервиш: чело, очи, мрки брци. Међутим, оно што је у бана деловало упечатљиво — у Милоша је *лепо*.

Милош је опремљен за полазак у просидбу. Изнова се чује злослутно упозорење Милијино, најаву много чега што ће се збити:

*Весео ти Марко Ђувеглија
Код овога војводе Милоша...*

Плашећи се да некоји мало пажљиви читалац може ове стихове погрешно да протумачи, Вук Караџић је у напомени објаснио: „*Ништа* је Марко према Милошу. Ова ријеч *весео* може се и у говору чути у овоме смислу”. Изнова, ра-

ди умирења коња и себе самога — Марко испија чабар вина, а другим поји коња.

Достојно опремљени, побратими, двојица, упућују се у Јењи Пазар последњем члану овога моћног тријумвирата — Рељи Крилатици.

Пристижу и обавештавају Рељу шта су научили и какву су улогу у наредним догађајима њему наменили. Милија вешто избегава да по трећи пут понови чудновату, тајновиту вест која их у следу сву тројицу покреће на пут. Са сардржајем вести Реља је упознат описно. Као и Милош и Реља је одушевљен Марковим предлогом. И он се облачи што лепше може како би био што достојнији онога што ће уследити. Изнова је Милијин поетски поступак изванредан. Заморно би било саслушати до у детаље како је Реља обучен. Губило би се у темпу, у живости и узбудљивости излагања, а затим, не мање битно, тешко би било смислити у танчине лепше, и скупље хаљине, оружје, коњску опрему. Милија препушта машти слушаца на вољу да сваки, имајући на уму да су јунаци по лепоти одела и сопственој, поређани у узлазној градацији — замисли изглед Рељин. Доследан томе уистину генијалном поступку, Милија не описује ни лепоту Реље Крилатице. Није Милија описивао ни лепоту Максима Црнојевића пре него што су га красте нагрдиле), већ само лепоту Милоша Обренбеговића. Иван Црнојевић је упозорио будућег пријатеља, млетачкога дужда, да ће његов син, Максим, бити најлепши човек међу свим сватовима — и сопственим и међу Латинима. Помињући те сватове Иван Црнојевић је у њих већ био ставио и Милоша Обренбеговића. Значи Милош Обренбеговић, да није било Максимове болести, не би могао да издржи поређење у лепоти са овим. Једнако Милија истиче и лепоту Реље Крилатице. Након што је за просидбу обучени Реља бљеснуо у свом сјају, Милија само констатује, готово са уздахом, да је то тако када се обуче један крилат јунак. Следи Милијин закључак да је „весео”, односно јадан Марко, спрам

Милоша, а у једнакоме односу је и Милош према Рељи. Све је спремно да тројица јунака, тројица побратима крену на жељени пут. Међутим, стављајући покретача и идеолога читаве акције на задње место међу могућим бугегијама — Милија је изнова наговестио потоње трагичне догађаје. Међу тројицом побратима Марко јесте тај кога је судбина обележила. Ружноћа је жигосала Максима Црнојевића, ништавност у односу на двојицу побратима обележила је Марка.

Побратими јашу мирно. Пролазе покрај Рашке, прелазе воду Јошаницу, пролазе Ибарски Колашин. Спуштају се у Метохију. Пролазе крај села Сеновца и Ораховца и ступају у призренско поље испод Шаре планине. Јунаци језде сигурно тачно обележеним и свакако добро им знаним путем. Лека их, захваљујући дурбину од биљуре, види далеко у пољу. Призор га очигледно није много обрадовао. Долазак три српске војводе, како их назива обраћајући се слугама — не слуги му на добро. Шаљући слуге да војводе дочекају и коње им прихвате даје одушка својим бројним граничним бригама:

*Ништа не знам, шта је и како је,
Ништа не знам, је л' нам земља мирна?*

Лека и сâм силази у авлију да дочека војводе. Сусрет, чини се, започиње да боље бити не може: загрљајима, пријатељским пољупцима, упитавањем за здравље. Након поздрава Лека води придошлице на чардаке. И тада долази до Марковога другог понижења (први пут је то учинила сама вест о невероватној, чудесној лепоти). Марко се као какав скоројевић збуњује и стиди сучен са нечим што верује да је права госпоштина, она кућића. Са очигледним личним задовољством Милија описује лепоту чардака и сучава збленутог и збланутог Марка са њима:

*Куд гођ Марко земљу проводио,
Ни чему се није зачудио
Ни се Марко од шта застидио,*

Ту с' зачуди Марко и застиће,
 Кад у Леке сагледа чардаке
 И Лекину виће госпоштину.
 Од шта бјеше на чардак' простирка?
 Бјеше чоха чардаку до врата,
 А по чоси лијена кадиџа.
 Но како су у Леке душеци!
 Каки ли су под главу јастуци!
 Све од суха злата исплетени.
 По чардаку многи чивилуци,
 Бе се вјеша господско оружје,
 Чивилуци од бијела сребра;
 Што бијаху на чардак' столови,
 Столови су од бијела сребра,
 А јабуке од сухога злата.
 На чардаку на лијеву страну
 Ту бијаше совра постављена,
 Низа совру вино натовчено,
 У злаћане купе напуњено,
 Уврх совре једна купа сједи,
 Купа бере девет литар' вина,
 Ал' је купа од сухога злата,
 То је купа Леке капетана;
 Томе се је Марко зачудио.

Готово да пратимо Марков поглед који збуњено, сметено прелази са пода на зидове, задржавајући се у неверици на импресивним чивилуцима на којима виси оружје. И све несигурнији Марко погледом тражи место где би могао сести, смањити се, постати неприметан све док се не прибере, док не смогне снаге да надвлада тренутну запањеност и страх. Тако му поглед тражи и налази постављену совру, душеке, јастуке златом извезене на које се може наслонити и предахнути. И вино му је неопходно. Никада му толико није било потребно.

Чије ли то дворове описује Милија? Да ли Милошеве у Крагујевцу, или је, пак, реч о дворovima којег турског угледника у којима је Милија неком приликом певао. Милијина склоност ка епизодама, а потом и ликови старише дерви-

ша и Влах Алије говорили би у прилог помисли да је можда, као Филип Вишњић, и Милија у једноме делу свога живота био и беговски певач.

Прошла је прва запањеност. Заузета су места за совром. Слуге су, по господскоме протоколу, подигле са стола купе и ставиле их у руке војводама. Гошћење је почело.

У пићу, уз обиље јела, време пролази. Као Бановић Страхиња у тазбини тако и војводе *зачамају* у Лекиним дворовима. Нико не помиње разлог доласка. То непомињање ипак највише мучи самога Марка. Као покретач целе авантуре, али и као онај који се од самога почетка осећа непријатно, збуњено, постиђено — Марко се одлучује да започне сада већ веома непријатни му разговор. Као што то често чине збуњени, постиђени људи који би понајвише волели да у одређеноме тренутку нису на месту на коме су, Марко Краљевић покушава да мучну ситуацију учини за себе прихватљивијом и уобичајенијом. Наиме, он Леки пребацује што их већ толико времена гости, а није их упитао за разлог доласка. Милијин смисао за психу актера збивања изнова долази пуном снагом до изражаја. Милија следи Лекино расположење које је назначио још када је Лека угледао дурбином војводе у призренскоме пољу. И Лека жели да добије у времену и да примора противника (а Лека и Марко се суштински управо тако узајамно доживљавају) да се први изјасни. Лека, наиме вели Марку да је он, Марко, погрешно што до тада није чешће Леки навраћао, а он, Лека, спреман је да посету узврати. Лекино мудро зборење затиче Марка неспремног и он задуго не налази реч којом би могао да настави разговор. Напослетку, ипак је принуђен да изусту прави разлог доласка. Потпуно у складу свога читавог до-тадашњег понашања, Марко на почетку своје беседе подвлачи да оно што хоће да каже Леки јесте „*доста стидно*“. Очигледно и јесте превише

стидно оно што Марко жели да каже, јер говорећи Леки о разлогу доласка, мења текст чудновате вести која му је била допрла до ушију:

*Нама тешки гласи досадише
А у тебе чудо казујући,
Чудно чудо, поноситу Росу,
Што је земље на четири стране,
Бутун Босне и Уруменлије,
Што је Шама и што је Мисира,
Аџолије и Анадолије,
И влашкијех седам краљевина,
Да јој друге у сву земљу није,
А њу фале, а и нас не куде;
Ми смо дошли, Леко капетане,
Да у тебе просимо девојку.*

Марку је већ постало доста и лепоте девојчине и чуда невиђеног. У авантуру је кренуо подстакнут причама о невероватној, неземаљској лепоти Лекине сестре. Међутим, у Призрену, у Лекиним дворовима Марко је схватио да на пут није ваљало ићи. Опхрван тим новим, изненадним сазнањем он говори о „тешким гласовима” о „гласовима” који су им досадили. Но, Марко зна да у епским авантурама повлачења нема. Треба обавити оно због чега се дошло.

До тога тренутка Лека се можда понајвише прибојавао да ће чути како земља није у миру. Тога часа, пак, схватио је да од зла увек има горе. Овога пута он је избачен из психичке равнотеже и несигурно, бојажљиво припрема и Марка и Маркове побратиме на спознају истине која њега, Леку, мучи. Наиме, његова сестра јесте лепа, чудна приповест о њеној лепоти јесте истинита, али Роса је самовољна. Одбила је већ седамдесет и четири просца. Не боји се, додаје Лека помало тужно, никога до Бога, „а за брата ни хабера нема”. Подвлачи да је и он осетио шта је стид када је његова сестра свакоме просцу изналазила ману. Он сâм, пак, био би презадовољан да се ороди са неким од три српске

војводе и да тиме стекне за себе такве пријатеље.

Очигледна промена у односу снага између Леке и њега учини да Марко живне. Новонастала ситуација да неко нешто њему одбија, да њему пркоси — буди у њему присећања на познате му епске ситуације из којих је увек излазио успешан. Повративши на пречац самопоуздање, опуштени Марко дозвољава себи чак да се гротом насмеје. Жалећи слабога, неауторитативнога Леку, Марко вели шта би он урадио на Лекином месту, изриче претњу за коју знамо да ће се на крају и остварити:

*Да је моја у Прилепу моме,
Па кад она не би послушала,
Ја бих њене руке осјекао,
Ил' њезине очи извадио.*

Марко тражи да Лека ипак оде до сестре, да је позове да види војводе и да јој да слободу да изабере кога јој је драго. Марко верује да поносита Роса (тако ју је већ назвао када је Леки говорио о њеној лепоти и разлогу доласка) ипак није још видела такве просиоце.

Лека одлази на високу кулу, сестри. И он јој се обраћа са „поносита Росо”, обавештава је о доласку и намерама три српске војводе за које наглашава да их „данас у свијету нема”. Изненада се добија утисак да је сва братовљева бојазан за сестрино понашање била непотребна. Стиче се утисак из Роксандиног мирног прихватања да дође на чардаке и види војводе како ће све проћи у најбољем реду. То као да да наслутити и сâм Старац Милија када седење и узајамно наздрављање три војводе и Леке на чардацима сажима једноставним стихом: Те сјећаху б р а ћ а на чардаку.

И тога часа када се већ помислило да све тече својим уобичајеним и угодним епским током — започиње суноврат. Претходна идилична сцена на чардацима се мења. Мења је мноштво снаж-

них звукова који као да не најављују само ступање на сцену једне изузетне лепоте:

*Стаде звука висока чардака,
Зазвечаше ситни басамаци,
Потковице ситне на папучам’;
Ал’ ето ти буљук ћевојака,
Међу њима Росанда ћевојка...*

Уз оволико обиље звукова као да сâм змај ступа на позорницу. Долазак чуда невићеног, лепоте ванземаљске, звучни ефекти који прате улазак Роксанде и њене пратње — учинили су сви заједно да се војводе осете потпуно пометени. Не само што су у ситуацији у којој нису никада били — дошли су као просци, већ су лишени и својих уобичајених и свикнутих епских атрибута. Њихови коњи су далеко од њих у Лекиним шталама, оружје виси окачено о чивилуке. Лишен свих епских атрибута моћни јуначки тријумвират збуњен је, постићен и побеђен. Надвладала их је у сваком погледу невићена лепота са којом су се сучили. Марку Краљевићу ово је треће и последње понижење. (Потребно је само отрпети га и истрпети до краја).

Сметености Марка, Милоша и Реље доприноси и Лека Капетан који, делећи штедро комплименте, представља и хвали сестри понаособ свакога просца.

Прелепа Роксанда схвата из братовљевих речи да је она, лепотица какве није било од како је света и века, извргнута највећем могућем понижењу. Троијца осيونих мегданција дошли су да је заједнички и равноправно просе. Толико им је појединачно стало до ње да им је потпуно свеједно кога ће она одабрати. Може једнога, другога, трећег. Нико неће жалити, нико патити, нико бити несрећан. А због њене ванземаљске лепоте многи други просац био би спреман да жртвује све, и сâм живот. Осине мегданције је траже као трофеј, као одличје достојно њихових мишица и спретности — убојности њиховога оружја. Поносита, самосвесна и чудесно

лепа Роксанда није могла да дозволи да њена лепота и петнаест проживелих лета буду објект нечијега нехајног, узгредног одабира. С друге стране, у трену је учила сметеност тројице војвода, охолних просаца.

Роксанда је свесна утиска који је својим уласком и својом лепотом оставила на војводе. За час јој се причини да је управо то њен дан, њен тренутак. Милија громогласно најављује почетак великога звучног, драмског финала. Тако Роксанда:

*По длану се дланом ошинула,
Звекну чардак на четири стране...*

Лепота какве нема на четири стране света заслужује и да се њен бунтовни глас чује на четири стране. Занета, понета и заварана оним што јој се причинило да види, Роксанда је у часу варљивом поверовала да јој је дошла прилика да одбије свога седамдесет петог, седамдесет шестог и седамдесет седмог просиоца. Самосвесно она одбија једног по једног војводу, додајући свакоме одбијању и увредљив разлог. Просце одбија одређеним редоследом. На први поглед се чини да је градација узлазна, да је први, Марко, понајмање наружен, а да је трећи, Реља Крилатица, најгоре прошао. Марко је означен као „турска придворица“, за Милоша је речено да га је кобила родила, а Реља је „пазарско копиле“. Но, редослед набрајања је заправо низлазан. Марко, „турска придворица“, први је и најболније обележен. Истим жигом жигосан је био и Максим Црнојевић када је изврнут из рода пошао да започне нови живот у другоме роду, у другој вери.

У ситуацији, која му је, а да тога није био одмах свестан, била мучна од самога почетка — Марко је само ишчекивао повод који би му оправдао потезање оружја.

Нагли одлазак Роксанде са чардака, Марка је у тренутку затекао неспремног, изненађеног, увре-

беног, постибеног. Зажарени су образи војвода и самога Леке Капетана. Разбешњени, али и први сабрани, Марко покушава да свему што се збило да епски изглед. Потрже сабљу са чивилука како би одсекао главу Леки Капетану. Милош му зауставља руку у замаху. Узима му сабљу подсећајући Марка како их је Лека дивно дочекао и да због тога није заслужио да изгуби главу ради једне „копилице”. Марко се у магновењу досетио шта му ваља чинити. Сабља му више није потребна, јер за појасом му је задевен пињал. Куцнуо је час ножева. Марко стрчава низ чардаке и у авлији, на каменој калдрми сусстиже прелепу Роксанду и њену свиту. Роксанда је у томе часу већ близу своје танане куле. Мало је дели од могућега а сигурног уточишта. Но, она тога није свесна. Понижени и увређени Марко прибегавала лукавству. Не показује намах срџбу, већ једноставно моли поносити Росу да застане, да се окрене, да му покаже лице, како би на повратку, у Прилепу, могао да прича сестри о Роксандиној лепоти. Сујетна, бахата, самосвесна, прелепа и премлада, Роксанда ће грубо одгурнути девојке из своје пратње и показаће се Марку у свој својој лепоти. У томе часу Марко јој прискаче, пињалом одсеца десну руку до рамена, ставља јој је у леву руку; потом јој вади и очи. Изваћене смешта их у „десно њедарце”. Таква, каква је тога тренутка настала, она може, вели јој Марко, да бира за кога ће поћи: за турску удворицу, за Кобилића Милоша, за Рељу Копилана. Као и Бановић Страхиња, само буквалније од њега, Лекина сестра је лишена моћи успостављања комуникације са било ким. Без очију она више не може да види ни лепоту, ни ружноћу; ни светлост дана, нити таму ноћи. Све је једнако црно. Она нема ни физичке могућности да некоме пружи своје руке. Број седамдесет и седам, двострука секира, за њу је био кобан.

Лека Капетан се оглушио о сестрине позиве за помоћ у страху од могуће сопствене погибије. Осим тога он је спознао догађаје и ток судбине.

Постао је свестан онога што се јесте догодило, свестан да је управо тај час обележио, одредио и усмерио његов даљи живот и судбину.

Одсечена десна рука противникова, као у добром и познатом му епском мегдану, Марка је повратила у епику. Све је коначно дошло на своје уобичајено место. Следи громогласни поклик победника:

*Хајте, браћо, к земљи низ чардаке,
Понес'те ми сабљу у рукама,
Земан дође да ми путујемо.*

„Приземљење”, односно стрмоглав епских јунака свакако је део Милијине саркастичне поруге. У томе тону резигнирани песник придодео је још два стиха којима описује одлазак војвода:

*На добре се коње доватише,
Отидоше пољем широкијем.*

Толико пута раније тим стиховима се окончавао успешан епски подухват.

Овога пута све је другачије. Тројица злодејца одлазе. Један међ њима је нож користио злостављајући девојку, друга двојица су се са тим чином сагласила. Заједно су дошли, сложни одлазе.

Милијине песме, у складу са његовом поетиком, завршавају се мукком. То јесте звук за који Милија верује да наставља да одзвања када све утихне. У мукку настављају да трају живот Страхинић бан и његова љуба; у мукку, у извесност мучну ујахују Максим Црнојевић и Јован Обренбеговић; у мукку остаје и скамењени Лека Капетан. Но, уз његов мук јечи кукњава сестре, нагрђене лепотице, девојке Роксанде. А пре ње, говорачу то људи, не беше такве лепоте на четири стране света. Нестаде лепоте, згасну!

Победници, чијем је стасавању сведочио Старац Милија — започеше да граде свет по образу своме.

Бошко Карановић: Портрет девојке (циногравура)

Љубинко Раденковић

ФОЛКЛОРНО И ИНДИВИДУАЛНО СТВАРАЛАШТВО

ФФолклорни и индивидуални уметнички текстови граде се по различитим принципима — први су строго условљени културом из које излазе и по правилу су варијантни и примери из једног круга варијаната могу бити посведочени у различитој просторно-временској оси; други се, пак, везују за индивидуална схватања једног ствараоца и могу да имају лабав однос са владајућом културом, њихова симболика превасходно је подређена структури самог дела и не мора одражавати традицију. По правилу, индивидуална дела нису варијантна. Однос између једног и другог вида стваралаштва није статичан — некад индивидуални текст може постати својина фолклорне традиције, или, пак, да фолклорни текст носи јасне индивидуалне особине његовог извођача.¹

---

¹ Из обимне литературе о овом питању за ову прилику наводим три рада: П. Г. Богатырев, Р. О. Якобсон, *Фольклор как особая форма творчества*, в. П. Г. Богатырев, *Вопросы теории народного искусства*, Москва 1971, 369—383; В. Я. Пропп, *Специфика фольклора*, в. *Фольклор и действительность. Избранные статьи*, Москва 1976, 16—33; К. В. Чистов, *Специфика фольклора в свете теории информации*, в. *Типологические исследования по фольклору. Сборник статей памяти Владимира Яковлевича Проппа (1895—1970)*, Москва 1975, 26—43. (Наведени радови преведени су и на српскохрватски језик).

Под утицајем фолклорног стваралаштва створена су многа индивидуална уметничка дела високог домета, како у књижевности, тако и у музици, ликовном изражавању, архитектури. Овде ће бити речи о начину коришћења конкретних фолклорних текстова као основа за стваралаштво три наша песника — Б. Конеског, В. Попе, и Б. Миљковића.

БЛАЖЕ КОНЕСКИ

Блаже Конески припада послератном покољењу македонских песника и један је од претходника нове македонске поезије. Народна традиција, као идејна мотивација, прожима његово стваралаштво, мада се он не задржава на истим закључцима и решењима које нуди фолклор. Та идејна и естетска структура која живи у колективној свести народа подређена је код Конеског општој структури књижевно-уметничког дела, битно мењајући своју позиционост, као што мења и позиционост детективска прича у неким делима Достојевског, или анегдота код Гогоља или Чехова. И када се код њега јаве исти наслови као у фолклорним делима, онда је то поступак „изневерене присутности” или „минус присуство”, које у првом читању одређује пут прихватања и тумачења песме. Као што је примећено од стране неких теоретичара књижевности, човек скицира смисао неког текста и у даљем читању одређује се у складу с очекиваним и замишљеним смислом, непрестано ревидирајући своју скицу. Пред таквим напором налази се и читалац који покушава да одгонетне смисао песме Конеског „Болан Дојчин”, непрестано тражећи њену сагласност са познатом и истоименом народном песмом.

Прва разлика која пада у очи поређењем народне песме о болесном јунаку Дојчину који побеђује Црног Арапина и истоимене песме Конеског јесте однос према догађају који је предмет песме: у епској песми о догађају се прича као

о нечему што се збило, док се код Конеског све преноси на индивидуални план, на сопствено исказивање доживљаја самог јунака Дојчина. Мења се и временска позиционост најважнијих тачака радње. Доминантни догађај у народној песми јесте двобој војводе Дојчина и Црног Арапина и он дели песму на два временска дела: на догађања пре боја и догађања после боја. Песма Конеског цела је реализована у времену пре боја. Дакле, само једно време је заједничко за обе песме. Међутим, Конески узима то време као оквир у коме ће Дојчин исказати свој доживљај који нема подударности са догађајем у епској песми, али се може доводити у везу с њом. Нуди се, у ствари, одговор који епски певач и не покушава да да: како се Дојчин разболео и зашто умире одмах после победе и извршене освете. У ове две „шупљине“ народне песме, Конески смешта своју песму о болесном Дојчину.

Дојчин Конеског пада у дуготрајну болест јер га је увребала једна подсмешљива сенка (можда сумња), од које он почиње да се осећа ситним, смешним и ниским. Он жуди за смрћу, али смрт као награда може доћи једино после подвига, тј. онда када победи Црног Арапина. Зато моли жену, која је и непозната жена и сестра и мајка, да га поново састави и охрабри, да би остварио суђени подвиг. Идеју о немогућности јунака да умре и жудњи за смрћу, Конески је преузео из круга епских песама које обрађују легенду о греху јунака који је кажњен дуготрајном болешћу и немогућношћу да умре. Такве песме у Зборнику браће Миладиноваца су: *Станковић Дуко се исповедвит, Стојан болен, Разболил се Русо књицовиче, Марково исповедвање, Кира Попова* и др. У првој поменутој песми, Станковић Дуко не може да умре, јер је учинио низ грехова: на молбу калуђера опрашта му се поред осталог и пљачка девет манастира, али највећи грех, када је отео хлеб мајци која је пошла у цркву и дао псима, а мајку оборио на земљу, не може му се опростити, и, када га калуђери

бацају у море, море се повлачи и он, окамењен, остаје на обали као сведок греха. У овој народној песми има и стихова (који се могу јавити, као стајаће место, и у другим народним песмама) једнаких са стиховима у песми Конеског:

*Болен лежит Станковиће Дуко,
Болен лежит за девет години,
Искинал ми до девет постели.²*

Код Конеског стоји:

*Болен лежам до девет години,
што искинав до девет постели.³*

Или:

*Из коските трева изникнало,
Из тревата љути змии лазат.⁴*

Код Конеског стоји:

*Низ моите коски трева поникнало,
низ таа трева змии се ведат.⁵*

Под видом епског певања које се опонаша увођењем познатог епског јунака и преузимањем неких облика изражавања, Конески поставља питања која епика не решава — шта чинити ако је непријатељ у самом човеку, кога он носи као сопствено проклетство, слично греху. Насловом „Болен Дојчин” структурирају се две динамичке целине које читалац покушава да доведе у неки однос: једну образује митски јунак Дојчин који носи одређени симболички круг, а другу песма у којој посрнули јунак, који може да буде и сва-

² Димитрија и Константин Миладиновци, *Зборник на народни песни*, „Македонска книга”, Скопје 1983, 71.

³ Блаже Конески, *Песни*. Избор и поговор Димитар Митрев, „Народна књига”, Београд, 142.

⁴ Миладиновци, *наведено дело*, 72.

⁵ Б. Конески, *наведено дело*, 142.

ки наш савременик, покушава да се изједначи са Дојчином, тј. да јасно омеђи добро од зла, бело од црног, лепо од ружног, да би успоставио ред и да би одговором заменио дилему. Ово питање на други начин Конески решава и у својој песми „Стерна“: када је после напора затворена Стерна памуком и када треба да се осети олакшање због победе, чује се кикот њен и она почиње да шуми у ушима победника, као да се преселила у њега. Тако нема победника — сумња подједнако гризе и оне који треба да крену у бој и оне који се враћају из њега.

ВАСКО ПОПА

Утицај фолклорних текстова на књижевно дело Васка Попе је несумњив. Његово интересовање за усмено народно стваралаштво види се и по томе што је сачинио и објавио антологију краћих форми народног стваралаштва под називом „Од злата јабука“. Нарочито је та веза очигледна у његовим збиркама „Непочин поље“ и „Вучја со“. У овој другој збирци, нарочито у циклусу песама *Поклоњење хромом вуку*, Попа је, по свој прилици, надахнуће за митске теме добио из Чајкановићевих студија о Светом Сави као вучјем пастиру и о посебној улози хромог вука у српској митологији.

Овде ће бити речи о вези Попине песме *Семена* (из збирке „Непочин поље“) са једном народном басмом. Да су басме биле предмет Попиних интересовања сведочи и поменута антологија „Од злата јабука“ у којој је овај жанр фолклора заступљен, а у његовој збирци „Непочин поље“, у циклусу *Врати ми моје крнице* преузето је стајаће место терања болести у народним басмама — *Бежи чудо од чуда!* (песма бр. 9).

Народна басма, од које Попа полази, врло је кратка, најчешће се састоји од три стиха и посведочена је у више варијаната:

- 1) Лишај њива,
пауљ семе;
семе њиву затрло.⁶
- 2) Лишај њива и пепео симе.
Симе на њиву,
њива погине.⁷

Попина песма *Семена* је развијенија и састоји се из више песничких слика, али се њен смисао може довести у везу са наведеном басмом. Његова песма гласи:

*Неко посеја неког
посеја га у својој глави
земљу добро утаба*

чека да семе никне

*семе му главу испразни
претвори је у мишију рупу
мишеви поједу семе*

на месту остану мртви

*у празној се глави ветар настани
и коти шарене ветриће.⁸*

Значење басме објашњавају поступци који се примењују приликом њеног изговарања: бајалица узима *пепео* (пауљ) и њиме *посипа* (као да сеје) кожную болест *лишај* која се у басми назива *њивом* (јер се болесни део коже издваја од остале здраве коже као њива од остале необрађене земље), а у завршном стиху исказује се же-

⁶ Војин Вуковић, *Бајање у нашем народу*, Гласник Етнографског музеја у Београду, 1938, 76.

⁷ Јосип Ловретић, *Оток. Народни живот и обичаји*, Зборник за народни живот и обичаје јужних Славена, VII (1902), 157.

⁸ Васко Попа, *Непочин поље*, „Нолит”, Београд 1980, 23.

љено стање — да пепео уништи лишај („семе њиву затрло”).

Концепти симболичког грађења поруке у народној басми и Попиној песми донекле се прате: у Попиној песми је њива — глава, а семе које се баци у њиву, уништи је, исто као и у басми („семе му главу испразни”). Песма, међутим, даље развија ову поетску слику (претварајући је у све ширу метафору) и говори о следу догађаја после уништавања „њиве”. Док басма остаје у сфери конкретног мишљења Попина песма добија многозначност: посејати неког у глави може да значи *мислити на кога*, али када се та мисао усели она може бити *разорна*, да не трпи поговора и супротстављања и, на крају, сама постаје *жртвом* ситуације коју је створила, што води празнини која, пак, има свој сопствени смисао. Песма се може тумачити и на крупнијем плану, као пут стварања разорних покрета и идеологија. Супротно загонетки која се по форми асоцира како са поменутом басмом тако и са Попином песмом:

*Бијела њива, црно сјеме,
мудра глава, која сије.*

(Писмо)⁹

БРАНКО МИЉКОВИЋ

Песма *Слуга Милутин* Бранка Миљковића, из његовог циклуса *Утва златокрила* има своју основу у народној песми из Вукове збирке *Цар Лазар и царица Милица*. У епској песми слуга Милутин је споредна личност и у песму се уводи тек на крају, да као једини живи гласник битке на Косову саопшти царици Милици да је српска војска поражена. Епска песма је Миљковићу послужила да њену поруку о паду Царства

⁹ Вук Стеф. Караџић, *Српске народне приповијетке*, „Просвета” — „Нолит”, Београд 1987, 39.

и губељу војске прошири до те мере да се са оном из поменутог песме само асоцира. Еписки певач, да би избегао оштрину истине да су Срби изгубили битку на Косову, ту истину саопштава посредством два гласника: *црних гаврана*, који су битку посматрали и *слуге Милутина*, који је у бици учествовао и добио „рана седамнаест”. При томе, уноси се релативност у одређивању победника. Гаврани овако саопштавају о бици:

*Ој Бога нам, царице Милице!
Ми смо јутрос од Косова равна,
Вићели смо двије силне војске;
Војске су се јуче удариле,
Оба два су цара погинула;
Од Турака нешто и остало,
А од Срба што је и остало,
Све рањено и искрвављено.¹⁰*

Релативност победника оваде је сасвим очигледна, док је губљење код обе стране наглашено (створена је слика да су се војске међусобно поразиле). За гавранима долази слуга Милутин и препричава ток боја, величајући јунаштво српских војвода и, на крају, проклиње издајство Вука Бранковића. Истину о исходу боја слуга Милутин казује у првом стиху своје исповести, такође уносећи релативност:

Сви осташе, госпо, у Косову.¹¹

Управо овај исказ варира Бранко Миљковић у својој песми, развијајући га до свеопште слике људског губљења:

*...Госпо моја, бије
Свако у свом мраку изгубљене битке.¹²*

¹⁰ Вук Стеф. Караџић, *Српске народне пјесме*, књ. друга, „Просвета” — „Нолит”, Београд 1987, 212.

¹¹ Исто, 213.

¹² Бранко Миљковић, *Песме*, „Просвета”, Београд 1965, 111.

Неминовно губљење чини да смрт постане господарicom света, а тиме и радост и патња постају излишне:

*А кад зид лобања све време опчини
Нико неће знати је л рано ил касно
За љубав за пут или смрт док сунце јасно
Кува одбеглу горчину у висини.¹³*

Ови стихови објашњавају почетак Миљковићеве песме који гласи:

Последњу светлост сабласти прате и биље...

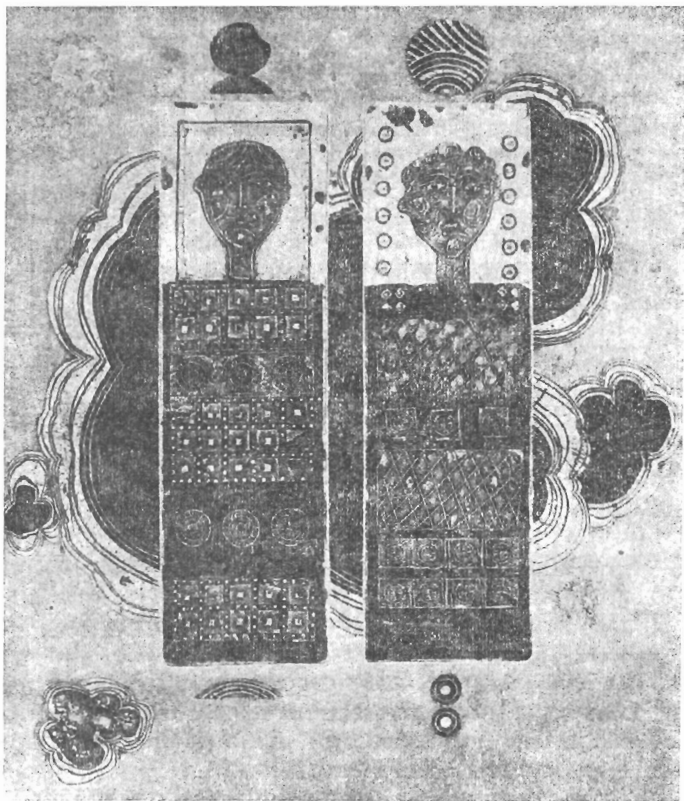
Песма је инверзна, њен почетак јесте негде при крају песме. Јер, *кад зид лобања све време опчини*, онда светлост могу да прате *једино сабласти и биље*.

Заједничко за три наша песника, савременика по стварању а различита по изразу, јесте коришћење неких фолклорних поетских текстова за грађење нових поетских дела. При томе, сви полазе од *порукe* фолклорног текста, коју кроз нову поетску структуру и нови израз, од конкретне претварају у универзалну, исказујући своје гледање и осећање света.

---

¹³ Исто, 111.

Бошко Карановић: Пијетални пано
(комбинована техника)

Анђелка-Елијана Грујић

О ЧАЈКАНОВИЋЕВОМ ТУМАЧЕЊУ ЈЕДНЕ ВУКОВЕ ПОСЛОВИЦЕ

III роучавајући паганску религију и фолклорну традицију српског народа, Чајкановић је увек узимао у обзир Вукове податке и напомене о овом материјалу. Често се на њих позивао руковођен различитим побудама: да похвали или преиспита поједине видове Вуковог књижевног рада,¹ да потврди,² развије³ или значајки допуни⁴ неке његове опаске књижевно-историјског и теоријског карактера, да се критички осврне на многа Вукова тумачења наших народних умотворина, неретко им супротстављајући своја.⁵ Ово последње највише је дошло до

¹ Веселин Чајкановић, *Вук Ст. Караџић, Црна Гора и Бока Которска*, Београд, 1922, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, III, 1923, 307. — Исти, *Јеванђеље по Матеју*. С грчког текста превео протопрезвитер др Димитрије Стефановић, Београд, 1929, Богословље, IV, 1929, стр. 327—330.

² В. Чајкановић, *Из српске религије и митологије. 1. Мајка Југовића*, Забавник, Додатак Српских новина, 15. септембар 1918, стр. 19.

³ В. Чајкановић, *Српске народне песме*, Друга књига, Митолошке и друге различите песме, Београд, 1924, стр. 3. — Исти, *Петнаест српских народних песама*, Из старих ризница, 1. Београд, 1925, стр. 135.

⁴ В. Чајкановић, *Петнаест српских народних песама*, стр. 136.

⁵ Када, на пример, изражава неслагање са Вуковим рационалистичким тумачењем приповедног мотива из народне приче *Зла жена у раду Доњи свет у јами*, Студије из религије и фолклора, Српски етнографски зборник, XXXI, 13, Београд, 1924; затим, приликом тумачења многих пословица, в. следећу напомену.

изражаја у Чајкановићевим објашњењима Вукових пословица, значајним по духовитим и продубљеним запажањима.⁶

Овде ћемо се, међутим, позабавити једним Чајкановићевим написом чије нам кључне тезе не изгледају довољно засноване и прихватљиве. Реч је о краћем чланку „И ту има његова масла“⁷ у коме је Чајкановић покушао да ревидира Вуково тумачење пословице у наслову помоћу историјско-религијских података о начину употребе зејтина и кандила у јеврејско-хришћанској религији и грчко-оријенталним народним веровањима.

Вуково објашњење пословице „он је узрок што се то догодило“, при чему је, каже Чајкановић, значење „увек рђаво, негативно, и под маслом се увек мисли на *смицалице, интриге*“, њему се чини неадекватним и стога настоји да докаже како је до забуне дошло услед погрешног разумевања речи „масло“. Потврду за овакво мишљење налази и у томе што се и данас „када се хоће да карикира *буквално* превођење са нашег језика на, рецимо, немачки, међу осталим комичним примерима узима и пример са овом пословицом: *das alles war dessen und dessen Butter*“. Подсећајући на неке друге пословице из Вукове збирке које садрже ову реч („Зна Бог чије *масло* у кандилу гори“, „Не дави се ђаво *маслом*“), Чајкановић истиче да је она „у српском, до најновијег доба, означавала [...] — поред свог обичног значења — још и *уље, зејтин*“, и слeдећи даље ову мисао, износи претпоставку „да је реч — у новосрпском — из сакрал-

⁶ В. Чајкановић, *У Бога су вулене ноге, а гвоздене руке*, Старинар, VI, 1911, 153—157. — Исти, *Из наших народних пословица*. Примедбе и коментар, Прилози КЈИФ, I, 1921, 203—211. — Исти, *Једна исправка текста у Вуковим пословицама*, Јужнословенски филолог, II, 1921, 130—131. — Исти, *Кумство у капи*, Студије. — Исти, *Три српске пословице*, Гласник етнографског музеја, III, 1928, 59—61.

⁷ В. Чајкановић, *И ту има његова масла*, СКГ, XXIV, 1910, 779—780.

ног језика, и да је означавала специјално *освећени* зејтин, зејтин за *религиозну употребу*". У складу са тим, смисао пословице би, по Чајкановићу, био: „и за ту је ствар он (молио Бога да се не деси и) приносио зејтин на жртву“; што се ова ствар свршила на овакав(неповољан)начин томе су узрок његове молитве и проклињања“.

У наставку текста, Чајкановић примером из Сремчеве *Зоне Замфирове* (где Зона, припаливши кандило, тамјаном окади одају, клекне пред икону и на грчком језику баци анатему) илуструје своје мишљење да „Зејтин и кандило играју, у грчко-оријенталној празноверици, важну улогу при *проклињању*“, а непосредно иза тога каже: „Оваква употреба зејтина јавила се са јеврејско-хришћанском религијом v. O. Schrader, *Realexikon der indogermanischen Altertümer* s. v. Ölbaum, Öl); класични народи нису за њу знали, а ни у старинама осталих индогерманских народа нема о томе трага“.⁸

У изложеном тексту требало би испитати следеће:

1. Исправност Чајкановићеве критике Вуковог тумачења пословице „И ту има његова масла“.

2. Прихватаљивост изнете претпоставке о сакралном пореклу речи *масло*.

3. Недоречену и непрецизно исказану мисао о утицају јеврејско-хришћанске религије на употребу зејтина и кандила *при проклињању* у „грчко-оријенталној празноверици“.

Пре свега, ако се пажљиво погледа први део обеју варијанти Чајкановићевог тумачења: „и за ту је ствар он (молио Бога да се не деси...)“ и „што се ова ствар свршила на овакав (неповољан) начин [...]“ видеће се да и за ове исказе у потпуности важи Чајкановићева опаска изречена поводом Вуковог објашњења „значење је увек рђаво, негативно“, што је изражено одри-

---

⁸ Чајкановић је, омашком, погрешно цитирао наслов Шрадеровог лексикона. Последња реч треба да гласи „*Altertumskunde*“ уместо „*Altertümer*“.

чно интонираним синтагмама“ да се не деси“ [А Е. Г.] и „на [...] (неповољан) начин“.

Други део тумачења „приносио зејтин на жртву“ и „томе су узрок његове молитве и проклињања“ описује један конкретан чин, чије се вредносне импликације могу исказати помоћу термина значењски блиских појмовима „смицалице, интриге“, које Чајкановић везује за Вуково образложење.

Према томе, може се запазити да између Чајкановићевог и Вуковог тумачења не постоји суштинска разлика, већ да она пре одговара дистинкцији која одваја сакрални од секуларизованог модуса изражавања истоветне идеје.

Вуку се, дакле, овом приликом, у најгорем случају може замерити што се не бави одређењем *порекла* пословице (мада му то и није био циљ), док је, напротив, смисао који је она имала у време када ју је записао, исказан језгровито и тачно. Стога се Чајкановићева изјава да „прави смисао и порекло пословице не пада никоме на памет“ не може у целини прихватити, а Вук се мора ослободити оптужбе да „не говори о томе ништа“ (стр. 779).

Чајкановићева претпоставка да је реч „масло“ у новосрпском преузета из свештеног језика, где је означавала специјално освећени зејтин, такође је врло хипотетична.

Наиме, није вероватно да је употреба ове лексеме у значењу „освећено уље“ старија од оне у којој је масло означавало „уље за јело“. Међу писаним сведочанствима ранијег су постанка записи у којима се маслом назива јестиво уље.

Још с краја XII века о томе налазимо податак у Хиландарском типику,⁹ а у XIII веку ма-

---

⁹ У *Хиландарском типику* читамо: А въ соуб(о)тоу и въ нед(ѣ)лоу сихъ с(ве)тыхъ постъ в ѣдени варенѣ съ *масломъ*, и октаподи „[АЕ. Г.]; [...] А въ оуторники и въ четвр(ѣ)тъкъ инью вѣдени да прѣд(ѣ)лагаета се вамъ, нъне обѣ съ *масломъ*, нъ тѣкъмо едино“. [—АЕ. Г.] (Владимир Ђоровић, *Списи Св. Саве*, Београд — Ср. Карловци, 1928, стр. 64; в. и стр. 65,68).

сло се у овом значењу помиње и у Студеничком типик¹⁰ и код Доментијана.¹¹ Да се и касније речју „масло“ звало не само освећено, него и јестиво уље видимо и из Вукове примедбе уз пословицу „Зна Бог чије масло у кандилу гори“, где се дословно каже: „Ова пословица показује да су Срби негда и *зејтин* звали *масло*. У приморју и у Црној гори и у Херцеговини говори се — у овој пословици — *уље* мјесто *масло*“..

Друга група сведочанстава, где је реч о освећеном зејтину за богослужбену употребу (*das geweihte Öl*), потиче из новијег времена (Даничић, Вук, Његош, Шалчанин, Врчевић).¹²

Сама, пак, реч, која је прасловенска креација, и не налази се у другим индоевропским језицима,¹³ постала је од корена маз-сло, те по томе значи, пре свега, „оно чим се што може,¹⁴ а касније, смисаоно се богатећи, почела је да означава: уље, зејтин (за ово значење Скок мисли да је најстарије);¹⁵ млечни производ издвојен из млека

¹⁰ У *Студеничком типик*у такође пише: „Аше ли оу великоуоу недѣлю слоучитъ се, то не бькоушаем рыбы, нъ *масло* и вино пѣмо“ [АЕ. Г.]. В. Боровић, *нав. дело*, стр. 65; в. и с. 64, 67, 68, 69.

¹¹ „... и по све дане многим трудовима мучећи тело своје, свагда је јео сух хлеб, и тога помало, и пио је воду у мору, и непрестано жеднећи; вина и *масла* по мало кушаше, у све часове дневне и ноћне непрестано се мољаше Богу“ [—АЕ. Г.], Доментијан, *Животи светог Саве и светог Симеона*, Превео Лазар Мирковић, Београд, 1938.

¹² В. *Рјечник хрватскога или српскога језика*, ЈАЗУ, Загреб, 1904, в. „масло“.

Напомињемо да *Маретић* у овом речнику, уз реч „масло“ *погрешно* претпоставља да се у Хиландарском и Студеничком типик^у, као и код Доментијана, мисли на маслац, прави (*Butter*- код Доментијана), или претопљени (*butyrum liquatum* — у типикцима). Међутим, у питању је *уље*, што се може закључити како из самога контекста, тако и из чињенице да се у време поста (о коме ова поглавља говоре) никако не једе б^утер, већ једино *уље*, па и оно само у дане разрешења.

¹³ Петар Скок, *Етимологијски рјечник хрватскога или српскога језика*, в. *масло*.

¹⁴ Т. Маретић, *Рјечник ЈАЗУ*, стр. 500.

¹⁵ П. Скок, *Етимологијски рјечник*, стр. 383.

или павлаке бућкањем (butyrum, нем. Butter); претопљени маслац, масноћа добијена топљењем маслаца (butyrum liquatum); маст, сало, масни састојци, масноћа уопште.¹⁶ И Чајкановић, када пише: „У српском, до најновијег доба, означава-ла је реч „масло“ — *поред свог обичног значења* — [—АЕ. Г.] још и уље, зејтин“ (стр. 779), под „обичним значењем“, подразумева, бесумње, ма-слац, Butter.

Хронолошки примат световног над религијским значењем потврђује се већ и самом чињеницом да реч „масло“, будући да представља прасловенску и свесловенску изведеницу, води порекло још из паганског времена, што ће рећи да је најпре морала означавати масноћу (свеједно коју) коришћену за јело или у друге практичне сврхе, а свештено значење могла је попримити тек после преласка Срба у хришћанство. При том је религијски термин „масло“ (gen. masáľa и pl. t.) сачувао и оживео првобитно значење — „Salbe“, тј. средство за мазање. Чајкановићеву овлаш изречену и слабо образложену претпоставку да је реч у *новосрпски* дошла из црквеног језика оповргавају већ и бројне народне пословице које сведоче да је она, *континуирано* од најстаријег времена па до Вукових дана, била употребљавана и у световном, свакодневном говору: „Да имамо масла, како немамо брашна, па бисмо посудили у селу тепсију те бисмо начинили питу“, „Да има сира и масла, и моја би мати знала гибати гибаницу“, „Не би пси с маслом изјели“, „Не би пас с маслом полокао“¹⁷ и тд.

Ако сада оставимо по страни питање које је од могућа два значења старије — световно или сакрално — сасвим извесном показује нам се чињеница да је реч „масло“ у дугом временском периоду носила у себи *оба смисла*. Из тога следи

---

¹⁶ Исто. — Т. Маретић, *Рјечник ЈАЗУ. — Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, књ. XII, САНУ, 1984, в. *масло*.

¹⁷ Вук, *Пословице*.

логичан закључак да нису све пословице које садрже овај термин истога порекла, нити он у свима њима има једно значење, због чега се и тумачењу ових паремиолошких облика мора приступити са великом обазривошћу.

Полазећи од овог захтева, овде ће бити размотрене пословице „Зна Бог чије масло у кандилу гори“ и „Не дави се ђаво маслом“ у којима, по Чајкановићевом мишљењу, масло означава зејтин за религијску употребу. Уз прву он упућује на Вуково објашњење, а за потоњу каже да ће о њој „другом приликом бити речи“¹⁸ (стр. 780).

Мора се одмах рећи да Вуково „објашњење“ уз прву пословицу (в. горе) не представља тумачење њенога смисла нити порекла, већ само филолошки занимљиву напомену у вези са употребом речи „масло“. Јер, ако се у датој пословици реч „масло“ замени са „уље“: „Зна Бог чије масло (=уље) у кандилу гори“, тиме још увек није сагледан и њен смисао.

Лексички аспект пословице упућује на хришћански контекст њенога настанка, будући да се термин „масло“ не јавља изоловано, већ у синтагматској спрези са речју која именује сакрални предмет из хришћанског култа — кандило. Смисао пословице, опет, може се одредити једино ако се зна какву улогу имају уље и кандило у хришћанском култу.

Овде би требало подсетити да је уље имало важно место у култури многих народа, и то како код оних који су живели на огромном подручју од Египта, преко западносемитске области па све до Јерменије, тако и код Грка, Римљана, Гала, Келта, Германа.¹⁹ Поред практичне употребе у кухињи, лечењу, спорту, за осветљење и сл., уље је готово код свих ових народа имало важну уло-

---

¹⁸ Међутим, на ову пословицу Чајкановић се није више враћао у својим објављеним радовима.

¹⁹ O. Schrader, *Reallexikon der indogermanischen Altertümekunde*, v. Ölbaum, Öl; up. i Clotilde Mayer, *Das Öl im Kultus der Griechen*, Würzburg. 1917, str. 5—6.

гу у магији и култу.²⁰ Исто тако, у јеврејској религији уље се, између осталог, додавало жртвеним приносима у складу са обредником²¹ и користило за помазивање особа²² и ствари²³ у знак њиховог посвећивања.

Обредну употребу уља преузело је и хришћанство, користећи га приликом обављања светих тајни крштења, миропомазања, рукополагања свештених лица и јелеосвећења. Такође се у хришћанском култу, као вид модификованог жртвеног приноса, уље налива у висећу металну посуду — кандило и припаљује да гори пред светим сликама. Управо на ово последње алудира и наша пословица, за чије је правилно разумевање, међутим, неопходно схватити природу и смисао жртве у јудео-хришћанској религији уопште.

Читаво свето писмо сведочи о значењу и свеприсутности овога обреда у религијском животу заједнице.²⁴ Прихвативши многе обредне елементе од својих паганских суседа, Јевреји су их усавршавали и продуктивљавали (одбацивање људ-

---

²⁰ V. *Wörterbuch der Religionen*, In Verbindung mit Hans Freiherr von Campenhausen verfasst von Alfred Bertholet. Alfred Kröner Verlag, Stuttgart, 1952, v. Öl, Fett. — O. Schrader, *Reallexikon*. — C. Mayer, *nav. delo*. — Ad de Vries, *Dictionary of Symbols and Imagery*, North-Holland Publishing Co. 1974, v. oil, str. 7, 8.

²¹ „А кад ко хоће да принесе на жртву Господу дар, бијело брашно нека буде жртва његова, и нека је полије уљем [АЕ. Г.] и метне на њу кâд“, Лев, 2, 1; в. и 7, 12. Или: „И десетину ефе бијелога брашна за дар смијешана с четвртином ина чистога уља“, Број. 28, 5; в. и 15, 4—10.

²² „Тада Самуило узе уљаницу и изли му [Саулу] уље на главу, па га цјелова, и рече му: ето, није ли те помазао Господ над нашљедством својим да му будеш вођ?, I Сам. 10. 1. — В. и Лев. 21, 10, 12.

²³ „И уста Јаков ујутру рано, и узе камен што бјеше метнуо себи под главу, и утврди га за помен и прели га уљем“, Пост. 28, 18; в. и 35, 14.

²⁴ Уп. Пост. 8, 20; 15, 9 — Изл. 5, 3. — Суд. 20, 26. — 1 Цар. 8, 64 и тд.

ских жртава,²⁵ магије),²⁶ полако замењујући жртве паљенице,²⁷ жртвене гозбе,²⁸ помирне жртве²⁹ и друге приносе савршенијим даровима Јехови, у којима је духовна, тј. унутарња, жртва све више потискивала материјални чин, понекад га потпуно надомештајући (уп. 51. псалм Давидов: „Господе! отвори уста моја, и она ће казати хвалу твоју. Јер жртве нећеш: ја бих је принио; за жртве паљенице не мариш. Жртва је Богу дух скрушен, срца скрушена и поништена не одбацујеш, Боже“).³⁰ У Новом завету ова тежња достиже врхунац у апсолутном првенству духовног над материјалним, што је јасно подвучено речима из Матејевог јеванђеља: „Милост хоћу, а не жртвени принос“.³¹ Но, још и у Старом завету се, приликом описа првобитних, примитивнијих облика жртвених прилога истиче да су они Богу угодни само ако их човек обавља чиста срца,³² а мрски ако их прате нечиста осећања,³³ чиме је такође дато првенство унутарњој религиозности, а не самом обреду, који је тек спољашњи израз

²⁵ „Не чини тако Господу Богу својему; јер они [тј. суседни, многобожачки народи — АЕ. Г.] чинише својим боговима све што је гадно пред Господом и на што он мрзи; јер су и синове своје и кћери своје сажизали боговима својим“, Пнз. 12, 31. — „Нека се не нађе у тебе који би водио сина својега или кћер своју кроз огањ [...]“, Пнз, 18, 10. В. и Лев. 18, 21.

²⁶ „Нека се не нађе у тебе (...) ни врачар, ни који гата по звијездама, ни који гата по птицама, ни урочник. Ни бајач, ни који се договара са злијем духовима, ни опсјенар, ни који пита мртве. Јер је гад пред Господом ко год тако чини, и за такве гадове тјера те народе Господ Бог твој испред тебе“, Пнз. 18, 10—12 ид. В. и Лев. 19, 26, 31; 20, 27.

²⁷ Уп. Пост. 8, 20. — Суд. 6, 21; 11, 31; 13, 19.

²⁸ Уп. Пнз. 12, 18; 14, 26. — Изл. 24, 4—8.

²⁹ Уп. 1 Сам. 3, 14; 26, 19 и тд.

³⁰ Уп. и Псал. 40, 6; 50, 8. — Мих. 6, 6—8.

³¹ Мт. 9, 13 (Цитирано према Новом завету који је издао Свети архијерејски синод Српске православне цркве, Београд, 1984).

³² „А кад приносите жртву захвалну Господу, приносите је драге воље“ [—АЕ. Г.], Лев. 19, 5. В. и Амос 4, 4—6.

³³ Амос 5, 21—24.

духовне садржине. Другим речима, према старо-заветном религијском схватању, приношење жртава лишено искрености и праве оданости Богу изопачује се у претворност и своди на чист формализам, чиме се укида свака могућност његове делотворности, која, иначе, увек проистиче из *Божије воље*, а никада не може бити изнуђена механичким испуњавањем одређених правила. Овакво поимање жртве, и култа уопште, оштро је одделило јудео-хришћанство од тзв. „природних“ религија, јаче или слабије прожетих магијским веровањима и ритуалима, у којима је било примарно уверење да „Сам обред, прављење утврђених покрета и изговарање утврђених речи, јесте оно што доноси резултат“.³⁴

У светлости изложених чињеница смисао ове пословице хришћанске провенијенције постаје сасвим јасан: „Зна Бог чије масло (=уље) у кандилу гори“ значи: „Не може Бога преварити (и милост Његову задобити) онај ко му приноси уље на жртву, док у срцу своме таји зло“ (уп. и „А што ме зовете: Господе, Господе, а не извршujete што говорим?“).³⁵

Како нам није познат контекст у коме се пословица употребљавала (Вук нам о томе не говори), значење се може формулисати и алтернативно: „Види Бог колико му (ни)је усудно приступио онај чије уље у кандилу гори, па (не)ће, према заслуги, (н)и његове молитве услишити“.

Међутим, иако је пословица хришћанске садржине, не значи да реч *масло* која се у њој помиње означава „специјално освећени зејтин“, како то Чајкановић мисли. Освећено уље, наиме, има примену само у обреду помазања где се користе три врсте уља *oleum sanctum* (или *oleum cathecumenorum*, „катекүменско уље“), *oleum chrismae* („кризмено уље“) и *oleum infirmorum* („болесничко уље“; код Грка *ευχέλαιον*, *ἄγιον*

³⁴ Едвард Еван Еванс-Причард, *Социјална антропологија*, 1983, стр. 96.

³⁵ Лк. 6, Зач. 28. 46.

εἰλαίου³⁶ 37), док се у све друге сврхе — дакле, и за наливање кандила у храму и у кући, пред иконом — употребљава обично уље, које се и у старозаветном култу помиње, заједно са вином и брашном, као дар приношен истовремено са животињским жртвама.³⁸ На такво се уље мисли и у нашој пословици, што такође оповргава Чајкановићеву претпоставку да је ова реч дошла у новосрпски из свештеног језика.

Нешто другачији случај представља пословица „Не дави се ђаво маслом“, коју Чајкановић исто тако користи као пример употребе речи „масло“ у њеном сакралном значењу.

Уз њу Вук не даје никакво објашњење, из чега се може извести двојак закључак: или је сматрао да јој је смисао довољно јасан, па зато није потребан коментар, или, пак, ни сам није био начисто с њеним значењем.

Да масло овде тешко може означавати „освећено уље“ и да готово сигурно не потиче из свештеног језика може се закључити из следећег. Наиме, зна се да је у народу дубоко уврежено веровање да ђаво бежи од свега где се на било који начин испољава присуство Божије силе, уп. Вук, *Пословице*: „Бјежи као ђаво од крста“; У Његошевом *Горском вијенцу* Вук Мандушић, да би истерао врага из снахе Анђелије „Свуда је води по манастирима/и читај јој масла и бденија [—АЕ. Г.] (овде се позивамо на дело писане књижевности зато што је његов аутор човек близак усменој традицији, па је наведено место ушло у спев као далеки одјек народног схватања о сврси и делотворности овога хришћанскога обреда).

Исходиште оваквог схватања јесте новозаветна хришћанска парадигма, сажето исказана у Јеванђељу по Марку, где Исус, истеравши зло-

---

³⁶ O. Schrader, *Reallexikon*, стр. 591.

³⁷ Анђелко Бадурина, *Лексикон иконографије, литургије и симболике западног кришћанства*, Загреб, 1979, стр. 472.

³⁸ Лев. 7, 12. — Број. 15, 4—10; 28, 5—7.

духа из бесомучног болесника, открива својим ученицима поуздан и једини лек против злих демона речима: „Овај се род ничим не може истјерати до молитвом и постом“³⁹ [—АЕ. Г.]

Пошто је свештање масла (често: masálā), које се у источној хришћанској цркви врши ради исцељења болесника, и то најчешће д у ш е в н о оболелих,⁴⁰ за које се верује да су опседнути нечастивом силом, тј. ђаволом,⁴¹ и у народу, како видимо, сматрано ефикасним егзорцизмом, онда би и освећени зејтин као материјални, чулни преносилац оприсутњене Божије енергије био право средство да се ђаволу доскочи, па би пословица морала да гласи управо обрнуто: „Ђаво се маслом дави“, а никако „Не дави се ђаво маслом“.

Стога би се између више познатих значења ове речи (в. горе), пресудне за разумевање смисла целе пословице, морало потражити оно које у оквиру хришћанско-религијског кода представља опозицију Чајкановићевој ознаци: „освећени зејтин“.

Будући да ова паремиолошка творевина, као и сваки поетски знак, произилази из ширег система одређене културе, неопходно је да се и значењске вредности њених градивних елемената покушају да открију у категоријама дотичне културе, водећи рачуна о устаљеним, у традицији укореењеним, симболичним конотацијама ових елемената.

У том циљу потребно је успоставити релацију између основне семантичке парадигме и њене пројекције у конкретной традицијској култури, имајући у виду три момента: (1) Поменуто место из Јеванђеља по Марку, где се каже да се демонски род може истерати једино „молитвом и по-

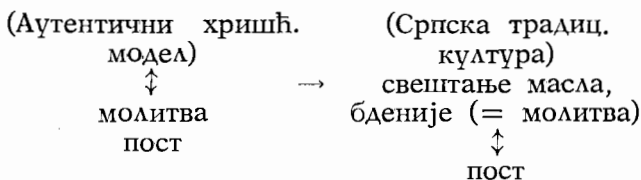
³⁹ Мр. 9, 29.

⁴⁰ Уп. *Речник српскохрватског књижевног језика*, Матица српска — Матица хрватска, Нови Сад—Загреб, 1969, стр. 308.

⁴¹ Уп. и Мт. 17, 15—18. — Мр. 1, 34; 9, 17—28.

стом“; (2) код Срба распрострањено схватање о делотворности свештања масла (оно укључује и молитву) и читање молитви (= „бденија“ — Ње-гош...); (3) чињеницу да је пост био добро познат и практикован и код нашег народа.⁴²

Раније наведени примери показују да је изворни хришћански модел у овом случају у великој мери усвојен у српској традицијској култури, тако да је могуће утврдити следећу аналогију:

С друге стране, значењски опсег саме пословице суштински је одређен темељном космолошким бинарном опозицијом:

(а) Зло ↔ (б) Добро

која се, у овом случају, конкретизује⁴³ бинарном опозицијом:

⁴² В. Веселин Чајкановић, *Неколике опште појаве у старој српској религији 3. Пост*, у књизи *Мит и религија у Срба*, Београд, 1973, стр. 289, као и литературу коју тамо наводи.

⁴³ Мисли се на опозицију најопштијег типа, уобичајену у семиотичким системима. Она се у овом случају смисаоно преображава у складу са хришћанским моделом из кога пословица происходи. То значи да није реч о космолошком дуализму (Добро—Зло, Светло—Тама, Дух—Материја, Небо—Земља) какав постоји у старим многобожачким религијама или у каснијим, гностички усмереним религијским струјањима, чији најрадикалнији вид представља манихејство, већ једино о условној опозицији сагласној хришћанској онтологији, где Зло није онтички, креативни, принцип, као у поменутих дуалним системима, него категорија која се остварује само на нивоу појавног. — О овоме уп. и дело: Сергеј Сергејевич Аверинцев, *Поетика рановизантијске књижевности*, Београд, 1982, стр. 124 ид.

чење, мада је за смисао саме фразе свеједно о којој је од ове две намирнице реч, будући да обе, с обзиром на дистинкцију посно/мрсно, стоје у супротности са појмом „освећени зејтин“.

Како пост, удружен са молитвом, представља (духовни и телесни) *подвиг* и подразумева *уложени труд*, лишавање поста (мрс), јесте својеврсна *лењост*, *избегавање труда*, у циљу савладавања нечастиве силе, односно зла.

У том смислу може се констатовати семантичко-структурна аналогност између наше пословице и наведене новозаветне поруке.

Но, како је за пословицу, као жанр, карактеристичан процес посветовљавања, тј. преусмеравања пажње у световном правцу,⁴⁴ што се може десити „и без одвајања од трансцендентне или апстрактне религије“,⁴⁵ секуларизована психолошка конотација пословице о којој је реч могла би се овако интерпретирати: „Не може (човек) победити зло (=ђавола) ако, угађајући себи, избегава сваки труд“.

Слична руска пословица световне интонације „Огњь маслом не тушатъ“⁴⁶ („Ватра се маслом не гаси“) садржински је усредсређена око природног својства масла *да гори*, због чега оно не може послужити као средство за гашење пожара. Масло, дакле, у физичком, материјалном погледу, помаже ширењу ватре као што у духовном смислу погодује јачању ђаволске силе. „Ватра“ и „ђаво“ представљају различите појмовне конкретизације истог космолошког принципа — Зла, а разлика међу њима успостављена је на релацији:

---

⁴⁴ Алберт Кук, *Мит и језик*, Београд, 1986, стр. 254, 255.

⁴⁵ Исто, стр. 256.

⁴⁶ Владимир Даль, *Толковый словарь живого великорусского языка*, Второе издание, исправленное и значительно умноженное по рукописи автора, томъ второй, Петербург-Москва, 1881, „масло“.

природа	—	култура
(ватра, којој пого- дује масло као го- рива сунстанца)		(тј. религија као њен саставни део: Ђаво коме погодује масло као <i>мрс</i>)

Смисаоно аналогне варијанте из најширег асоцијативног круга биле би формулације типа: „Не може се царство задобити/на дивану све дуван пушећи“; „Без мукe се пјесна не испоја/без мукe се сабља не сакова“; „Без мукe нема науке“, руска пословица „Масло само не родится“⁴⁷ („Масло не настаје само“) и сл.

Овом приликом требало би поменути и пословицу „Свјештаћу ја њему масло“, која, по Вуку, значи „Досадићу му, убићу га“. За разлику од претходне две пословице, чија примарна значења упућују на изворно хришћански контекст, потоња са њим кореспондира једино својим лексичко-фразеолошким аспектом, док су јој семантичке импликације битно другачије.

У вези с њом најпре бисмо приметили да Вуково тумачење „Досадићу му, убићу га“, уколико се прихвати, више указује на римокатолички вид овога обреда, него ли на источно-хришћански. Док први представља неку врсту молитве за упокојење душе, за лакши прелазак са „овога“ на „онај“ свет,⁴⁸ (каква постоји и у ортодоксном обреднику, али потпуно независно од сакрамената „јелеосвећења“, тј. свештања масла), што се

⁴⁷ Исто.

⁴⁸ В. А. Бертолет, *Wörterbuch der Religionen*, уз реч „Ölung, letzte:“ [...], eines der 7 Sakramente der kath. Kirche, durch das dem Sterbenden Vergebung für das [...] Bezeichnend ist ihr lat. Name viaticum («Wegzehrung»: er stellt die L. Ö. in den grösseren Zusammenhang dessen, was Hinterbliebene dem Toten zur Erleichterung seiner Jenseitsreise auf den Weg mitgeben“.

види и из самога назива „letzte Ölung“ („последња помаст“), дотле у православном хришћанству овај обред светотајинског ранга значи“ (о)светити уз нарочите молитве маслиново уље и њиме помаз(ив)ати оболеле /.../ ради излечења“⁴⁹ [—АЕ. Г.]

Изложена дистинкција важна је овде уколико што исходни обреднохришћански модел (римокатолички или источно-хришћански) фразе „Свјештаћу ја њему масло“ одређује интензитет њене имплицитне, етички негативне конотације, јачи: „Учинићу да умре“ (тј. Досадићу му, убићу га“, Вук) или слабији: „Учинићу да допадне болести“.

Али и независно од тога који јој је од поменута два обреда послужио као узор, ова фраза погодна је за сагледавање једнога другог феномена наше традицијске културе. Она је, наиме, сликовито сведочанство о доста честој појави извитоперавања суштине богословско догматске у процесу колективног усвајања хришћанског концепта. Услед неразумевања његове суштине од стране ширег народног колектива, навикнутог да објашњава животне појаве у категоријама многовековног митског мишљења, том приликом се из хришћанског култа преузимају само формални обрасци, док садржина и даље остаје, као у нашој пословици, у оквирима паганског поимања света. Када се зна да обред свештања масла, обављан од стране свештеног лица, укључује увек позитивну намеру — исцељење болесника, постаје јасно да у овој фрази имамо, у народу доста честу, вербалну злоупотребу хришћанског сакрамента, где се еуфемистичким начином изражавања исказује садржај дијаметрално супротан но-

---

⁴⁹ Речник српскохрватског књижевног језика, стр. 308. Уп. и Мк. 6, 13: „И демоне многе изгоњаху; и помазиваху многе болеснике, и исцељиваху“. — В. и Јак. 5, 14 у Вуковом преводу Новог завета: „Болује ли ко међу вама, нека дозове старјешине црквене, те нека читају молитву над њим, и нека га помажу у име Господње“.

возаветном морално-вредносном узору, будући да пословица значи: „Довешћу ја њега у стање да ће му бити потребно свештање масла“, а то је стање тешке болести или самртништва.

У светлости ове појаве изгледају нам спорне и Чајкановићеве опаске о улози зејтина и кандила при проклињању у грчко-оријенталним пучким веровањима, као и код нашег народа, о чему он, међутим, не даје никаква ближа обавештења, а пример узет из Сремчеве „Зоне Замфирове“ не може — пошто је посреди дело писане књижевности, које је увек транспозиција стварности — да се прихвати као поуздан извор података о конкретним животним реалијама. Када непосредно после наведеног примера Чајкановић каже: „Оваква употреба зејтина јавила се са јеврејско-хришћанском религијом“, упућујући још и на Шрадеров *Reallexikon...*, уз реч „*Ölbaum, Öl*“, могао би се стећи погрешан утисак да је јудео-хришћанска религија увела некакав обред проклињања, обављан уз употребу ових култних предмета. Али, у Шрадеровом *Reallexikon...* о нечем таквом нема ни помена,⁵⁰ а сличан обред у нашем народу, уколико се и прихвати претпоставка о његовом постојању, могао би се разматрати једино у контексту поменутог процеса колективне рецепције хришћанско-религијске теорије и праксе.

Оваква врста проклињања, која представља чин *безусловног* призивања несреће на главу непријатеља, слободан од било каквих моралних ограничења, у основи је близак магијском бајању, бацању чини и враџбинама, које су, по схватању примитивног човека „најбоље средство за

---

⁵⁰ Он једино каже: »Eine grössere Bedeutung im Norden wird das Öl dann erst durch die Ausbreitung des Christentums erhalten haben, das nach einer aus dem Alten Testament übernommenen Erbschaft, von *heiligem Öl* bei verschiedenen Riten, bei der Taufe, der Konfirmation, namentlich aber bei Erteilung der Sterbesakramente (*oleum infirmorum*, bei den Griechen *ευχέλαιον, ἄγιον ἐλάϊον*) Gebrauch machte“, стр. 591.

освету над непријатељем“.⁵¹ Као такав он несумњиво представља магијско-религијски елемент својствен паганској свести, а, напротив, потпуно стран јудео-хришћанској религији, где је појам проклињања имао сасвим другачији смисао.

Још у Старом завету проклетство се јавља као *праведна* казна за учињени грех, те стога увек укључује два међусобно зависна појма: *преступ* као узрок, услов и разлог проклетства, те *несрећу* као последицу која из тога следи. На пример, у Првој књизи Мојсијевој се каже: „Тада рече Господ Бог змији: кад си то учинила, да си проклета мимо свако живинче и мимо све звијери пољске на трбуху да се вучеш и прах да једеш до својега вијека“.⁵² Или: Па онда рече Адаму: Што си послушао жену и окусио с дрвета с којег сам ти забранио рекавши да не једеш с њега, земља да је проклета с тебе; с муком ћеш се од ње хранити до својега вијека“.⁵³ Онај који проклиње мора имати неко дубље право да то чини, као што га, на пример, има Бог над својим створењима. Поред тога, оправдање имају и неправедно угњетавани, јер њихово је проклетство *искање Божије правде*, што повлачи за собом и уништење греха.⁵⁴ У противном, уколико онај који проклиње нема морално покриће за свој поступак, у опасности је да га и самог сугне исто проклетство: „Љубио је клетву, нека га и стигне; није марио за благослов, нека и отиде од њега“ и тд.⁵⁵ Етички моменат, који је у јеврејству био нужна претпоставка овога акта, у Новом завету бива замењен *укидањем* проклетства посредством Логоса, Сина Божијег: „Христос нас је искупио од проклетства закона“, каже

---

⁵¹ Mircea Eliade, *Šamanizam kod Rumuna*, Književna kritika, 6, 86, str. 75.

⁵² Пост. 3, 14—17.

⁵³ Пост. 3, 17 ид. — В. и Дн. 9, 11—15.

⁵⁴ Псал. 137, 8—9.

⁵⁵ Псал. 109, 17—20.

⁵⁶ Гал. 3, 13.

апостол Павле.⁵⁶ Проклетство се сада побеђује опраштањем: „Благосиљајте оне који вас гоне, благосиљајте, а не куните“⁵⁷ и љубављу: „Љубите непријатеље своје, благосиљајте оне који вас куну, чините добро онима који вас мрзе и молите се за оне који вас вријеђају и гоне“.⁵⁸

На основу изложеног може се закључити да обредни чин проклињања, за који Чајкановић сматра да је послужио као извор за пословицу „И ту има његова масла“, својом значењском структуром припада магијској пракси, док су из јудео-хришћанског култа преузети само извесни формални елементи (култни предмети: зејтин, кандило, тамјан, као и поступак са њима).

Међутим, околност да Чајкановић не наводи никакве етнографске, фолклорне нити књижевне податке о постојању оваквога обреда код Срба лишава сваке аргументације његову претпоставку о пореклу дотичне пословице, за чије је правилно схватање веома „важно и питање контекста“,⁵⁹ будући да ова „мала, економична књижевна врста“⁶⁰ на себи својствен начин „може да одражава, ни мање ни више, него целу подлогу друштва које се њоме служи“.⁶¹ Да би Чајкановићева хипотеза о пореклу ове фразе била одржива, описани обред морао би не само да постоји, већ и да буде шире распрострањен и дубље укорењен у нашем народу, с обзиром на, за пословицу карактеристичну, тежњу ка *типизацији свакодневног* искуства, заснованој на учесталом понављању одређених радњи.

Чини нам се да би било упутније тумачењу овога паремиолошког примера приступити полазећи од специфичне жанровске претпоставке да су у пословици „битна ствар управо оне речи којима је изречена, и њихов поредак“.⁶²

⁵⁷ Рим. 12, 14.

⁵⁸ Мт. 5, 44. — В. и Лк. 6, 28; 1. Пт. 3, 9.

⁵⁹ А. Кук, *Нав. дело*, стр. 249.

⁶⁰ Исто, стр. 267.

⁶¹ Исто, стр. 249.

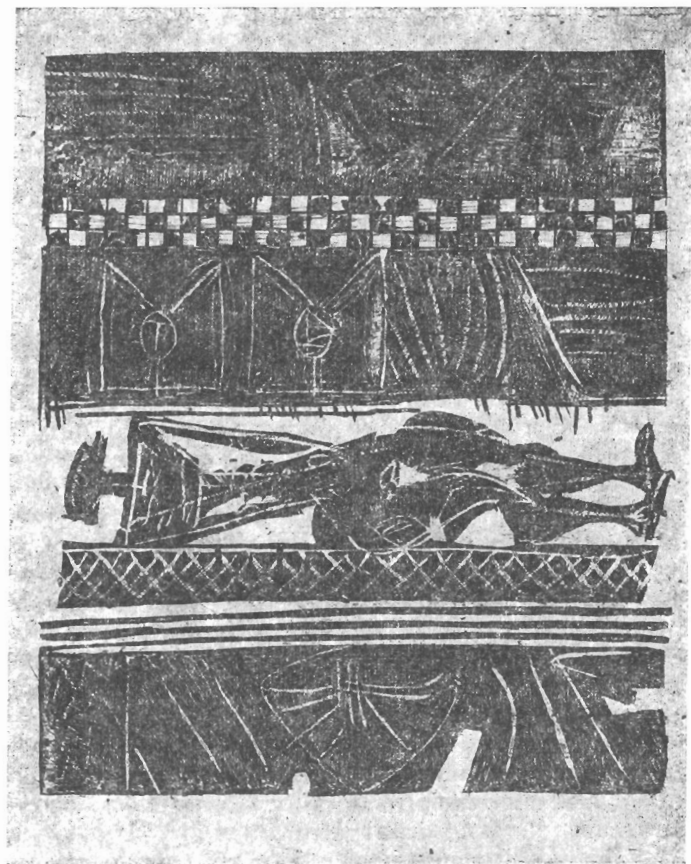
⁶² Исто, стр. 267.

Ако се, дакле, погледају све овде размотрене или поменуће пословице чији је заједнички елемент реч „масло“, може се запазити следеће конститутивно правило: паремиолошки примери у којима се овај термин појављује у своме свештеном значењу садрже истовремено још неку лексему преузету из богослужбеног речника, чиме се недвосмислено одређује конкретни смисао појма „масло“ у свакоме од њих: „Бог“, „кандило“ („Зна Бог чије масло у кандилу гори“), „свештање“ (= освећење; „Свјештаћу ја њему масло“); тамо, пак, где се не помињу други предмети или радње везане за хришћански култ, под маслом се подразумева прехрамбени производ: „Да имамо масла, како немамо брашна, па бисмо посудили у селу тепсију те бисмо начинили питу“, „Да има сира и масла, и моја би мати знала гибати гибаницу“, „Не би ни пси с маслом изјели“ и сл.

Ова чињеница наводи на помисао да ни у пословици „И ту има његова масла“ последња реч не означава уље коришћено у култне сврхе. Тиме се, у исти мах, негира и њена религијска позадина. Имајући у виду горе наведене пословице „Да имамо масла како немамо...“ и „Да има сира и масла...“, где се прави алузија на употребу масла као зачина *храни* (уп. и руску пословицу „Горе наше, что безъ масла каша“),⁶³ изгледа нам вероватније претпоставити да је спорна фраза заправо варијанта и данас често употребљаваних израза као што су: „Све је то он замесио“, „Он је то забиберио“, „Он је све то закувао“, „Запржити коме чорбу“ или Вукова пословица „Скухати коме попару“.

---

⁶³ Владимир Даль, *Толковый словарь*, стр. 302.

Бошко Карановић: Мртви Грк (линогравура)

Миле Недељковић

ПЛЕМЕНСКИ РЕЧНИК ШУМАДИЈЕ

ИВАНОВИЋИ (ИВАНЕКИЋИ) У КРЂЕВЦУ

Настојећи да подстакне прикупљање родословне грађе у нашем народу, у којој је наталожено несумњиво мноштво драгоцених предања и сведочанства о даљем пореклу, настанку, разгранавану и судбини појединих породица, уредништво „Расковника“ објављује овај запис о једној шумадијској породици као огледни пример у којем су примењена савремена етнолошка начела у генеалошком истраживању.

Ур.

Пристап

Народ твори историју. Ништа очигледније од ове једноставне истине. Па ипак, често се заборава да народ није безимен. Нико не спори решавајућу улогу народних маса у историји, али се под капом ове општости тешко разазнаје јединка, одређена породица или конкретни појединац у њој. Овим као да се поставља филозофско питање којим је познати мислилац елејске школе Зенон побијао софисту Протагору, позивајући га да одговори на то које зрно проса изазива шум кад се проспе мерица овог зрневља.¹ Са друге, пак, стране, тамо где се

¹ *Antologija filozofskih tekstova*, Zagreb, 1960, 34—35.

превише указује на појединце запоставља се не само значај већ и постојање народне масе, па се напредни песник Бертолд Брехт оправдано ругао грађанским историчарима који су прецењивали улогу индивидуе, па је, на пример, устаљени исказ да је Цезар освојио Галију овако иронично прокоментаришао: „Зар он сам? Морао је имати са собом бар једног куvara.“² Антички мудрац Зенон је доказивао да мора постојати однос између десетохиљадитог делића зрна, сваког зрна као целине и мерице проса као збира мноштва, што би се језиком савремених филозофа могло изразити као однос ових трију категорија: *опште — појединачно — посебно*,³ или однос масе према личности.⁴ Из овога и проистиче потреба да се темељитије приступи генеалошком изучавању најширих народних слојева, чиме ће се на најширем плану поткрепити одређени историјски токови и чињенице, неодвојиви од народног живота и свакодневице, у сваком времену и поднебљу.

Дуго је генеалогичка, вукући традицију још из Библије, била привилегија владајућих слојева, што се огледа и у нашим средњовековним родословима. Генеалогичка као врло важна помоћна грана за више друштвених и природних наука доживљава преображај након француске буржоаске револуције, када се битно демократизује и почиње да се бави изучавањем грађанских породица, а не само племићких. У иначе врло развијеној и обимној француској генеалогичкој литератури приметна је савремена тежња да се са изучавања појединаца и посебних породица пређе на изучавање целих социјалних група у склопу социологије, демографије и других наука.⁵ Уопште узев, француски научници придају велики значај генеалогички за изучавање породица, којима дају

---

² Bertold Brecht, *O sirotom BB*, Kruševac, 1965.

³ Đerđ Lukač, *Prolegomena za marksističku estetiku, Posebnost kao centralna kategorija estetike*, Beograd, 1960.

⁴ Karl Marks — Fridrih Engels, *Izabrana djela, I*, Zagreb, 1949, 211. G. V. Plehanov, *K pitanju o ulozi ličnosti u historiji*, Beograd, 1947, 34—36.

⁵ Н. А. Соболева, *Некоторые аспекты...* (в. кн. *История и генеалогия*), Москва, 1977, 274.

главну улогу у друштвеном животу, а неки међу њима, попут П. Дирија (P. Durye), сматрају да „историју друштва можемо спознати само изучавањем породице“.⁶ У Совјетском Савезу је такође генеалогско изучавање демократизовано после октобарске револуције, чему је допринела и чињеница да када су поближе размотрени декабристи указала су се, у правим и бочним везама, „цела јата сродника“.⁷ Захваљујући уредно вођеној и очуваној администрацији у последњих неколико векова, изучено је руско становништво Сибира и при томе је уочен значај сродничких веза у опредељивању за учешће у Октобру и отаџбинском рату. По речима М. М. Громика, изучавање историје сељачких породица може да пружи важне податке за низ аспеката проблема колонизације краја, унутрашњих миграција, датирање оснивања насељених места, раст ових насеља, специфичну структуру породице на разним етапама, сродничке везе са староседелачким становништвом итд.⁸ У Пољској је такође показана неопходност истраживања по историји генеалогичности,⁹ а у САД је генеалогски метод неодвојив од истраживања културе, демографије и социоллингвистике.¹⁰

Код нас, међутим, како је истакнуто на VII саветовању Етнолошког друштва СР Србије у Зајечару, „и поред овако широке примене генеалогичности у многим научним дисциплинама у свету, у нашој земљи она још није одговарајуће прихваћена као метод. То је утолико чудније што имамо веома богате архиве којима се генеалогичности допуњују и проверавају, као и очувану усмену традицију о животу предака, са наглашеном жељом да се преда млађим ге-

---

⁶ Исто, 282.

⁷ Н. И. Павленко, *Предисловие* (в. кн. *История и генеалогия*), Москва, 1977, 4.

⁸ М. М. Громико, *Социально-экономические аспекты...*, (в. кн. *История и генеалогия*), Москва, 1977, 197.

⁹ О. М. Медушевская, *Генеалогические исследования...*, (в. кн. *История и генеалогия*), Москва, 1977, 269.

¹⁰ Nevenka Nedeljković, *Genealoški metod u izučavanju porekla i kretanja stanovništva*, „Etnološke sveske“, IV, Beograd, 1982.

нерацијама.“¹¹ А ако би се, ту и тамо, поготову у монографијама о појединим сеоским насељима, и обрадила понека генеалогичка, тешко се излазило на крај са традицијски увреженим родословним памћењем по мушкој линији (патрилинеарност), па се у њима изостављају имена мајки, супруга, сестара, снаха, кћерију, чиме се само родословно стабло и укупни сроднички односи дате породице битно сужавају. Ово се одсликава и у два књигама које с правом можемо да издвојимо као најбоље у серији оваквих издања, као што су књига о шумедијском селу Орашцу америчког научника Џоела М. Халперна (Joel M. Halpern), у којој се доносе генеалогичке орашачких фамилија Стојановић и Андрић само по мушкој линији,¹² док се у другом издању хронике ариљског села Брекова, „Село на раскршћу“, ауторима браћи Боковићима, Милојку и Милану, прикључно као аутор Момчило Л. Јовановић, додавши, између осталог, и родословне податке о појединим фамилијама у селу али само делимично допуњујући родословно памћење по мушкој линији.¹³

У величанствено осмишљеном и ваљано постављеном изучавању народа, како је то Јован Цвијић са непосредним ученицима и сарадницима проводио у оквиру Српског етнографског зборника, уткано је и обиље генеалогичких података за доста нашег становништва и та грађа представља незаобилазан извор за даља, дубља и ововременија генеалогичка истраживања, тим више што нас од многих његових књига деле деценије. У којима се толико тога збило и новог сазнало.

Излажући овде генеалогичку једне шумедијске породице, Јовановића (Иванекића) у Крћевцу, можемо да уочимо не само „непрекинуту нит социјалне и ослободилачке борбе“,¹⁴ каква се указује безмало

¹¹ *Isto*, 74

¹² Joel M. Halpern, *A Serbian Village*, New York, 1967.

¹³ Милан П. Боковић — Милојко П. Боковић — Момчило Л. Јовановић, *Село на раскршћу, Хроника Брекова*, Титово Ужице, 1986.

¹⁴ Миле Недељковић, *И просто име сељаци, сељаци...*, „Политика“, Београд, 22. септембар 1979, 13.

у родословном пресеку сваке шумедијске породице, већ можемо да разазнамо пуни преплет историјских догађаја у последња два века у дослуху са настанком и развојем ове фамилије, њеним узлетима, тегобама и усправним крварењем из нараштаја у нараштај.

Прибирајући током десетак година грађу за племенски речник Шумедије, пре свега архивску (пописне књиге становништва и привреде, матичне књиге рођених, умрлих и венчаних од 1837. па надаље), смештену у Архиву САНУ и Архиву Србије у Београду и Историјском архиву Шумедије у Крагујевцу, затим историјску литературу и стручну етнолошку литературу, доста смо појединости дознавали и непосредно у теренском изучавању, па су нам за Ивановиће (Иванекиће) посебно драгоцени казивачи били доскора најстарији живи Иванекић, Крста, зван Кика (рођен 1898, умро 1984. у Крћевцу), затим Радиша Ивановић (рођен 1924), а нарочито Душан Ивановић (рођен 1933), који нас је задивио не само развијеним и истанчаним смислом за родословно казивање, већ и поузданошћу података и изузетним обиљем чињеница, пружајући нам, као живи лексикон, кратке биографије за више од хиљаду особа које су изданци или сродници ове фамилије. За Ивановиће у Белосавцима казивачи су били Здравко Ивановић (рођен 1923) и Радојица — Раја Ивановић (рођен 1930).

Родоначелник

Ивановићи, звани Иванекићи, потичу од Ивана, званог Иванека, који се из Маслошева доселио у Тополу, а његови унуци су после тополске буне, 1877. године, побегли отуда на своја имања у заселак Крћевац. У Маслошево су Иванекини преци дошли из Криве Реке.* Тај Иван је прозван Иванека зато што је био необично високог раста и снажан човек, права људескара. Рођена сестра му је Јелена, Кара-

---

* Понекад се каже и: *Леве Реке*, што би била *Ливева Ријека* у пределу Васојевића. Вероватно, јер је крсно име Иванекића и Васојевића исто — Св. Аранђел.

Ђорђева жена... Иванека је имао три сина: Марка — од кога су Горњи Иванекићи, Саву — од кога су Доњи Иванекићи, и Савка — који се није женио и од кога нема потомака.

Од више Иванекића смо чули овакав почетак родословног казивања. Да је њихово објашњење свог презимена, односно претковог надимка тачно, осведочују и данас својом стаситошћу и мушком снагом сами Иванекићи. Тако се, још, памти да је Иванекин син Марко називан Маркеља, такође због изузетне снаге, а син овога Марка Јанко називан Јанкеља, кога су се чак и хајдуци плашили, а прича се да је једном један мештанин, с пушком у заседи, јер му је Јанкеља кочијама пролазио кроз имање, одложио оружје, плашећи се да ће промашити, па ће бити зло и покор ако га Јанко дохвати. А како је био снажан Јанков син Драгиша, о томе су остале многе приче — да је подметао леба под кола да би волови могли да их извуку узбрдо и др., али ће се то најбоље показати на овом примеру: када су га, окрвављеног и премлаћеног, после мучења у школи, 17. новембра 1943. године, са још четворо Крћевчана, везаног, четници повели на клање, он је, када му је кољаш сео на груди, успео да га збаци, и свезаних руку успео да прескочи живу ограду и летве код Живановића кућа и утекне, између толико четника и упркос њиховим пуцњима, у ноћ, после чега су се четници хитно повукли у Тополу, а њихови сарадници премирала два дана од страха док није нађен мртав, погођен залуталим куршумом када је бежао са клања.¹⁵ И праунук Иванекин Милан називан је из истих разлога Миланека, а два чукунунука, имењаци Милован Милутинов и Милован Драгутинов, докле су руком могли да дохвате — преко толике ограде су могли у маху да се пребаце.

Што се тиче Криве Реке, места из кога су Иванекини преци дошли у Маслошево, то је, по једном сачуваном предању, Крива Река на Руднику, што само потврђује законитост сасељавања из тзв. високе у ниску Шумадију. А да ли је у овом помештању

---

¹⁵ Миливоје Станковић, *Милић на челу шумадијских скојеваца*, Топола, 1986, 247.

у низу Крћевац — Топола — Маслошево — Крива Река, претходило које друго место, или, пак, једна од још двеју могућих Кривих Река (златиборски и копаонички крај),¹⁶ тешко је са поуздањем рећи, јер би то падало у време велике сеобе под Чарнојевићем, а то није у предању сачувано од потомака.

Иванекини преци

Иван, звани Иванека, син је јасеничког оборкнеза Николе Јовановића, који је живео у Маслошеву и са супругом Босиљком имао, поред Ивана, још два сина, Марка и Јована, и две кћери, Јелену, удату касније за Караборђа и још једну, удату у Јагњило за марвеног трговца Марка Филиповића.¹⁷ Иванекина мајка Босиљка имала је сестру Бисенију, удату у Јагњило за Милутина Дубоњца, а брат им је био Јанко Николић, који је живео у Маслошеву.¹⁸ О Иванекином оцу записано је ово предање: „Обор-Кнез Никола био је Султанским Бератом утврђен, а живио је 125 година. У Цариград је по позиву Султана пет пута ишо; он је имо право по двеста момака оружани уза се водити; и кад је гди излазио, осим обичног свог оружја као Царски Бератлија носио је на коњу о јункашу на седлу топуз. Он је знао говорити Турски, Арапски и Грчки.“¹⁹ Николин отац, а Иванекин деда, звао се Јован и био је ожењен Полом (на једном месту се погрешно наводи да је Јелена кћи Јована и Поле,²⁰ а у ствари им је унука). Не могући да избегава отворене сукобе са Турцима Никола Јовановић се око Кочине крајине одметнуо у хајдуке, а погинуо је у једном окршају с Турцима код Кошарне (стари назив за

---

¹⁶ *Imenik naseljenih mesta u FNRJ*, Београд, 1951, 311.

¹⁷ Миленко Вукићевић, *Караборђе*, књига прва, Београд, 1907, 41.

¹⁸ *Исто*, 45.

¹⁹ Константин Н. Ненадовић, *Живот и дела великог Борђа Петровића — Кара Борђа*, Беч, 1884, LIV.

²⁰ *Казивања о српском устанку 1804*, приредила Драгана Самарџић, Београд, 1980, 78.

село Баничину) заједно са синовима Марком и Јованом.²¹ Јелена и малолетни Иван (Иванека) били су код ујака Јанка Николића у Маслошеву.

Да су Иванекини преци Никола и Јован види се и по његовом презимену, јер је у тефтерима Кнежеве канцеларије у Крагујевцу Иванека уписиван час као Јовановић (по деди) час као Николић (по оцу), а да је увек у питању иста особа види се по томе што је свагда уписиван заједно са синовима Марком, Савом и Савком у кући. Као Иван Николић уписан је у четири арачка тефтера (1825, 1830, 1831, 1832/33.²² и једном тефтеру пореских глава,²³ а са презименом Јовановић уписан је у попису десетка²⁴ и у тефтерима пореских глава за годину 1836. и 1839,²⁵ док је у два случаја, у протоколу од прихода спахиских за годину 1831. и тефтеру пописних глава пореских за 1837. годину уписан са презименом Јованекић,²⁶ при чему је он уписиван у три случаја као Иванека,²⁷ а у осталима као Иван.^{27а} У овим документима после 1834. године видмо да се најстарији син Марко издвојио у засебно домаћинство, а дотле су, значи, Иванекићи били једно огњиште. Марко се у попису 1832/33. године уписује као пореска глава,²⁸ што значи да је у тој сезони ожењен, док га претходни попис бележи само као арачку главу (мушкарац старији од седам година).

По једном запису, Иванеку је Јелена, удата за Караборба, узела од ујака к себи и одгајила, а потом оженила и окућила.²⁹ Ово је несумњиво тачно, јер Иванекићи причају да им се кућа у Тополи налазила у близини данашње болнице, а познато је да

---

²¹ Миленко Вукићевић, *нав. дело*, 44.

²² Архив Србије, МФ — ЗТ, инв. бр. 625, 557, 567, 599.

²³ Архив Србије, МФ — ЗТ, инв. бр. 542 б. г.

²⁴ Архив Србије, МФ — ЗТ, инв. бр. 211 б. г.

²⁵ Архив Србије, МФ — ЗТ, инв. бр. 465 и 520.

²⁶ Архив Србије, МФ — ЗТ, инв. бр. 8 и 498.

²⁷ Архив Србије, МФ — ЗТ, инв. бр. 8, 211 и 465.

^{27а} И Б. Дробњаковић (СЕЗБ XXV, Насеља 13), уписује овај род двојако: *Иванекићи* и *Ивановићи*.

²⁸ Архив Србије, МФ — ЗТ, инв. бр. 599.

су се досељеници, као што је уосталом био и сам Караборђе, могли само на овом делу тополског брда настањивати, као што је то случај и са Ивовићима и Петронијевићима које је Караборђе довео са свог похода на Сјеницу 1809. године и који су се настанили испод Иванекића, где су им и данас куће. Уз то, имања Иванекића у Крћевцу, селу које историчари зову „ајдучка кућа Караборђева“, ^{29а} границе се са некадашњим имањем Караборђевим, а и данас, радећи у Њиветинама Иванекићи поје стоку на Караборђевића чесми у Крћевцу.

Иванека је, по свој прилици, рођен између 1762. и 1770. године, јер га попис од 1825. године уноси као 55-годишњег домаћина,³⁰ док је у попису 1831. уписан као 69-годишњи,³¹ и у следећем, 1832/33, као 70-годишњи домаћин.³² Из пописа се види да је био један од неколико најстаријих људи у Тополи. Најстарији писани документ у којем се помиње Иванека је у Караборђевом Деловодном протоколу, где под нумером 688, унетом 9. јуна 1812. године, стоји да му је издат пасош да иде са Глигоријем из Тополе и да за четири дана на два коња донесу со из Смедерева,³³ што значи да је Вождов поверљив човек за пренос ове врсте, тада преко потребног, еспапа.

Пада у очи велика разлика у годинама између Иванеке и његових синова. На основу тефтера Књажевске канцеларије излази да је Иванека добио синове тек у својој петој деценији, што је за оно време сматрано позним годинама. Из тефтера, даље, проистиче да је најстарији Иванекин син, Марко, рођен за време првог устанка (1812—1813. године), а два млађа сина, Сава и Савко, у време другог устанка (1815—1818. године).

---

²⁹ Константин Н. Ненадовић, *нав. дело*, LIV.

^{29а} Лазар Арсенијевић Баталака, *Историја српског устанка*, Београд, 1899.

³⁰ Архив Србије, МФ — ЗТ, инв. бр. 625.

³¹ Архив Србије, МФ — ЗТ, инв. бр. 567.

³² Архив Србије, МФ — ЗТ, инв. бр. 599.

³³ Архив САНУ — Београд, *Деловодни протокол Караборђа Петровића*, № 688, инв. бр. 1399.

Посебно је занимљиво да Иванека уопште није уписан ни у једном од чибучких тефтера, што значи да није држао овце, док се из осталих тефтера види да је, поред новчаних давања, плаћао и врећу до две кукуруза као десетак,³⁴ из чега се закључује да му је земљорадња била главна привредна делатност.

Гранање фамилије

Иванекин син Марко је жењен 1832/33. године, а жена му је била Сава, звана Савуља, која га је дуго надживела. Како је Маркова женидба пала пре него што су у Тополи почеле да се воде матичне књиге венчаних (воде се од 1837. године), то нема података ко је, чија је и одакле је она била, а у памћењу потомака то није сачувано.

Средњи Иванекин син, Савко, о коме Иванекићи данас ништа не знају — изузев да је постојао и да се није женио, уписан је на три места у матичним књигама тополске цркве. Први пут у књигама венчаних да се 3. јула 1844. године оженио Анђелијом, кћерју Саве Јевђенијевића из Врбице, када му је кум био Максим Благојевић из Тополе.³⁵ Анђелија је као житељица тополска умрла 10. августа 1852. године.³⁶ Две године касније, 4. фебруара 1854, Савко се поново оженио, овог пута са Невеном, кћерју Јована Стаменића из Тополе, када му је кумовао Лазар Благојевић.³⁷ Месец и по дана потом, 21. марта 1854, Савко и нека Ранђија су добили кћер Невену,³⁸ па је сад тешко објаснити ову његову же-

---

³⁴ Архив Србије, МФ — ЗТ, инв. бр. 8 и 211.

³⁵ Историјски архив Шумадије, Крагујевац, Вариа — ВО, Тополска црква, *књига венчаних*, инв. бр. 75, стр. 61, р. бр. 23.

³⁶ Историјски архив Шумадије, Крагујевац, Вариа — ВО, Тополска црква, *књига умрлих*, инв. бр. 77, стр. 290, № 49.

³⁷ Историјски архив Шумадије, Крагујевац, Вариа — ВО, Тополска црква, *књига венчаних*, инв. бр. 75, стр. 172, № 14.

³⁸ Историјски архив Шумадије, Крагујевац, Вариа, — ВО, Тополска црква, *књига рођених*, инв. бр. 73.

нидбу и истовремено рабање кћери, поготову што даље у матичним књигама нема више никаквог помена ни о Савку, ни о његовим женама Невени и Ранџији, нити о кћери Невени, као да су сви скупа неграгом нестали. Можемо само даље прихватити објашњење да се, по правилу, заборави онај ко оде или се одсели, а, временом, ишчили сећање и на женске потомке.”

О женидби најмлађег Иванекиног сина, Саве, сачувано је ово предање. Био је велики вашар у Гружи. На вашару је био кнез Александар Караборђевић, а у свити му се нашао и брат му од ујака — Сава, који изрази жељу да се жени. Распитају се која је девојка на гласу, а Гружани покажу на Мару, кћер тамошњег кнеза Петра. Знајући како му је отац Караборђе био, управо од Савиног деде, оборкнеза Николе, и његових синова, одбијен кад је просио Јелену у Маслошеву, па ју је „потом из Јагњила отео и одвео дома кад је једном дошла с котловима на воду“, ³⁹ кнез Александар изрази жељу да се упозна са кнезом Петром, што овај прими, наравно, као особиту част, па, заузет око кнеза, није ни приметио кад му је Сава уграбио кћер са вашара. А Сава са Маром оде право у колибу која се налазила на његовом имању у Крћевцу. Кнез Петар, очајан, некако дозна где му се кћер налази, али ова на његов позив није хтела ни да чује да се врати, па се тако, с благословом кнеза Александра, обави и венчање. Мара је важила као изузетно умна жена, па се за тзв. „доње“ Иванекиће, које је иначе она изродила, говори да су отресити на своју Мару. У матичним књигама је забележено да су се Сава Ивановић и Марија, кћи Петра Макљеновића, житеља црнућског, венчали 4. јуна 1845. године.⁴⁰

Све до седамдесетих година прошлог века било је две куће Иванекића. Тако, у попису становништва 1863. године видимо да је једној домаћин Мар-

---

³⁹ Радослав Перовић, *Грађа о првом српском устанку*, Београд, 1954, 63.

⁴⁰ Историјски архив Шумадије, Крагујевац, Вариа — ВО, Тополска црква, *књига венчаних*, инв. бр. 75, стр. 71, № 11.

ков син Ранко (26. година — уписан по преминулом оцу као Марковић), а у кући су уз њега пописани жена Марија (25 година), мати Савка (50), кћери Роса (4), Станица (2) и Станојка (1), браћа Јанко (20), Милош (18) и Алексије (10) и сестре Јула (12) и Стаменка (6), а иметак су му: „кућа са две зграде, плацем и воћњаком 2 плуга, две њиве 11 плуга, једна ливада 4 косе“, укупно имаће му је вредело 175 дуката цесарских, а месечни приходи су процењени на 16 талира. По имању је домаћинство спадало у трећу, а по приходима у пету групу, што је тада значило добро стојећу.⁴¹ У другој кући Иванекића је домаћин Сава (54 године — уписан као Јовановић, једно од старих презимена ове фамилије), а у кући су, осим њега, жена Марија (45 година), синови Аћим (17) и Данило (12) и кћери Анка (15), Даница (13), Рајна (7) и Стамена (4), а иметак су му: „кућа са две зграде, плац и воћњак 2,5 плуга, две њиве 11 плуга, 1 ливада 10 коса, 2 винограда 3 мотике“, укупно имаће му је вредело 283 дуката цесарска, а месечни приходи су процењени на 14 талира, па је по имању и приходима домаћинство спадало у четврту групу.⁴²

Бунтовници

У ова два домаћинства постоје два вршњака, браћа од стричева — Алексије, Марков син, и Данило, Савин син. О њима се причало ово: Алексије је рођен на Велики петак, а Данило на Ускрс.⁴³ Нису се раздвајали, као Бадњи дан и Божић, и то од малена. Једини су у генерацији одслужили стални кадар у војсци. Учествовали као истакнути предводници у војничкој побуни која је избила у Крагујевцу

---

⁴¹ Архив Србије, Министарство финансија — одељење промишљености, *Пописна књига Округа Крагујевачког, Среза Јасеничког, 1863. године* инв. бр. 163, р. бр. 52.

⁴² Исто, р. бр. 146.

⁴³ Историјски архив Шумадије, Крагујевац, Вариа — ВО, Тополска црква, *књига рођених*, инв. бр. 73: Данило је уписан 19. априла 1851, а Алексије 14. маја 1851.

1877; па се побуњенички центар пренесе у Тополу — позната тополска буна, после чијег је угушења за одмазду Караборђев град у Тополи разрушен, а од зидова и две куле буквално није остао камен на камену. Међу главним подстрекачима бунта су били четовођа Данило и водник Алексије, браћа Иванекићи. Окривљеници, којих је било 166, а од тога 54 из Тополе, разврстани су по степену кривице у шест група, али су Данило и Алексије издвојени у посебну, међу 15 најтежих „да би им се судило касније, заједно са главним иницијаторима и организаторима превратничког плана и дела“.⁴⁴ После суђења, одржаног у Аранђеловцу 1878. године, осуђени су на тешку робију и упућени на издржавање казне. Док је робијао, Алексију умре жена Јела... Сачувано је једно задиркивање Алексија док је момковао: на питање какав је био вашар са кога се враћа, он би одговорио „Ништа није ваљало“ (ако није била Јела), или „Никад бољи није био“ (ако је била Јела на њему).

По издржавању казне, која им је смањена, и изучивши занате на робији, Данило и Алексије се враћају кући, радећи као узорни земљоделци. Данилови потомци — син Драгутин, унуци Милован и Данило и праунук Душан, очувавши занатску вештину с колена на колена, важе као врсни мајстори за израду каца, буради, чабрица, сака, а Алексијев син Јован је надалеко био чувен по савршеној изради држаља за алатке.

После мајског преврата 1903. године, када је краљ Петар Караборђевић долазио у Тополу, на свечаном дочеку посебно су били постављени преживели учесници тополске буне 1877. године. Кад су му представљени, видећи их стасите и смркнуте, краљ је, не без зазора, рекао да сваку буну против власти треба казнити, јер — реда мора да буде. После овога, Данило и Алексије су окренули главу и од „свог краља“. Данило је касније бивао кмет

---

⁴⁴ Андрија Раденић, *О тополској буни*, „Историјски гласник“, X/XI, Београд, 1961, 105.

и председник Тополе, а посебно је заслужан за подизање школске зграде у Крћевцу, која је прве Ђаке примила 1908. године.

Нит посебне блискости и узајамности између Алексија и Данила сачувана је и данас, међу њиховим праунуцима.

Задруга

Због тополске буне, коју је сурово угушио потпуковник Милутин Јовановић, звани Милутинчић, 1877. године, многе тополске фамилије се измакну из градске близине и саселе се на имања и трла која су им била у Крћевцу, те се тако ово сеоско насеље дефинитивно формира као посебна друштвена заједница. Тако се и Иванекићи, чија је кућа била код данашње болнице, нешто мало ка западу, измакну из Тополе и стално населе у Крћевцу.

У попису од 1885. године Иванекићи живе у две задружне и једној инокосној кући. Горњи Иванекићи живе у братској задрузи — домаћин је Јанко, а у кући су му и два ожењена брата са децом, Милош и Алексије (укупно дванаесторо);⁴⁵ Доњи Иванекићи живе у очинској задрузи — домаћин је Сава, а у кући су му и два ожењена сина са децом, Аћим и Данило (укупно тринаесторо).⁴⁶ Инокосна кућа је Ранкова, који се одселио у Белосавце, и од њега настаје белосавачка грана Иванекића. Од 377 домаћинстава, колико их има у Тополи (рачунајући ту и Крћевац) у овом попису, две задружне куће Иванекића спадају међу петнаестак најјачих. У овом времену, поглавито у распродаји имања раскнеза Александра Караборђевића,⁴⁷ од 1868. до 1872. године Јанко и Сава Иванекић су купили знатан део земљишта

---

⁴⁵ Архив Србије, Министарство финансија — одељење промишљености, *Пописна књига Округа крагујевачког, Среза јасеничког, 1885. године*, инв. бр. 203, р. бр. 55.

⁴⁶ Исто, р. бр. 100.

⁴⁷ „Српске новине“, год. XXXIV, бр. бр. 121, Београд, вторник, 10. септембра 1868, 499.

у Ниветинама и Ливадама,⁴⁸ поготову Јанко који се 1872. године, са још шест мештана-купаца, морао жалити министру унутрашњих дела 9. априла 1872. за одгоду плаћања дуга услед суше и неродице, што је овај, на заузимање окружног начелника, и усвојио.⁴⁹

Задруга је само један тренутак у развојном циклусу породице⁵⁰ и она ће се, после другог светског рата, шездесетих година, јавити у Иванекићима у пуној хармонији задружног живљења стрица (Данило) и ожењеног синовца (Душан).

Као остатак задружне својине и данас је у Горњим Иванекићима неподељено земљиште око извора Бубање, која служи као појиште стоке, због чега има и назив Појиште. Утрина око Бубање је неподељена и на њој напасају овце, без обзира колико их ко има, такође само Горњи Иванекићи. Ово потврђује племенски начин уређења својине код динарског становништва, у литератури познатог под називом „комун“ или „комуница“.⁵¹ На Бубању се настављају купушњаци Јанкових и Милошевих потомака, који и сада из ње по утврђеном редоследу, одводе воду за наводњавање, у чему се види оновремени одблесак вековног правног уређења о водама.⁵² Занимљиво је да је од родовских неподељених земљишта или комуница које су у овом веку постојале у Крћевцу Бубања данас највећа, док су остале, понеке својевремено и веће, заузимањем и преласком у „државно“ сведене на најмањи простор.

---

⁴⁸ Архив Србије, Министарство унутрашњих дела — полицајно (МУД — п), 14—118/1883.

⁴⁹ Исто.

⁵⁰ Миле Недељковић, *Задруга у опленачком крају до овог века*, „Етнолошке свеске“, VII, Београд — Топола, 1986, 103—125.

⁵¹ Сретен Вукосављевић, *Историја сељачког друштва*, Београд, 1953.

⁵² Сретен Вукосављевић, *Сеоке уредбе о водама*, Београд, 1945.

Ратници

У последње две деценије XIX века, унапредивши знатно домаћи привредни живот, у Иванекићима је настао нараштај који се, стигавши до пунолетства, листом, без изузетка, нашао у вихору ратова од 1912. до 1918. године. Од Иванекиних праунука, који су штедро и срећно прошли први балкански рат, а неки учествовали и у ослобођењу Једрена, први је погинуо Михаило, на Брегалници 1913, када су нас Бугари вероломно и мучки напали с леђа. Кажу: погибе Алексијев Михаило, а не потраје сат, око подне, стиже наредба о обустави ватре и примирју. На Церу, 1914, погибе још један Алексијев син — Јаћим. Када се, одневши му преобуку, дувана и нешто хране, најмлаћи му брат, тада шеснаестогодишњак, Крста вратио и причао да је видео како људи лете по небу (извиђачке авионе) — нису му веровали. Михаило је уписан на плочи подигнутој на северном зиду наоса Карађорђевог задужбинске цркве у Тополи, а Јаћим на споменику изгинулим у ратовима 1912—1918. подигнутом у центру Тополе. Најстарији Алексијев син, Јован, прешао је с војском Албанију, и после Крфа доспео у Бизерту, а као коморџија био и у рововским борбама на Солуну, одакле се вратио са победничком војском, у 34. години и, како се тада сматрало, као престар момак, Но, врло је успешно засновао породицу.

Особену је судбину имао најмлаћи Алексијев син Крста (рођен 1898). Дечарац, који није доспео ни до регрутације када је наша војска отишла на Солун, три пута је од окупатора хватан и вођен у заробљеништво, али је сваки пут успевао да побегне. Двапут је побегао Аустријанцима (прво из Аранђеловца, а затим из Смедеревске Паланке, 1916). Потом је као опасник који „не слуша ни краља Петра ни цара Франђу“ изручен Бугарима, који га одведу на Овче Поље, одакле је опет, премда строго чуван у логору, побегао и, крећући се искључиво ноћу, након месец дана преко Кумањова, Приштине, Мит-

ровице и Краљева, где је прегазиио Ибар, без компаса и знања језика, са звездама и маховином као јединим оријентирима, опет дошао кући (1917).

Са Солуна су се вратили Чедомир Милошев и Аћимов јединац Милан.

Све ратове су срећно прошла и сва четири Данилова сина — Светозар, Бурђе, Драгутин и Милутин. Најмлађи, Милутин, са три одликовања и чином наредника. Једно од њих је добио када је, играјући се у рову бомбом, обмотавши је бодљикавом жицом, њоме зауставио бугарски препад, претворивши га у општи лелек.

Божидар је, пак, доспео у заробљеништво, али је из Немачке пребегао у Холандију, одакле се пребацио у Енглеску, а Енглези га као савезници допремили на солунски фронт, где се поново нашао у нашој војсци и срећно прошао остатак рата до ослобођења земље.

Између два светска рата све мушке главе Иванекића, изузев Милана и Божидара (радикали), припадале су опозицији (демократи, земљорадници, мацековци).

Револуционари

Уочи рата двојица од њих, Драгиша и синовац му Радомир, постали су чланови илегалне Комунистичке партије. Радомир је постао и члан Окружног комитета СКОЈ-а у Крагујевцу, где је у Војнотехничком заводу изучио браварски занат. Члан КПЈ је од 1939. године.⁵³ Радио је и у партијској организацији Завода. Један је од осморице који су први дошли из Крагујевца у Горњу Трешњевицу почетком јула 1941. године ради оснивања Првог шумадијског партизанског одреда,⁵⁴ оног који је пред Чо-

⁵³ Милован — Мика Милосављевић, Милорад — Миле Прокић и Илија — Лала Јовановић, *Преглед историје НОБ у Шумадији*, Аранђеловац, 1981, 327. Даље: *Преглед*.

⁵⁴ Мирко Милојковић, *Буна*, Београд, 1971; Живомир Несторовић, *Црвене стазе*, Аранђеловац, 1979.

лаковићем положио прву партизанску заклетву. Познат под илегалним именом „Мића Црвени“, учествовао је у свим борбама које је водила његова јединица.⁵⁵ Био је члан ударне тројке Првог шумадијског одреда. Припадао је чувеној шумадијској четворци која је ликвидирала више сарадника окупатора, како је записао генерал Миливоје Станковић.⁵⁶ Та ударна четворка, у којој су уз Мићу Црвеног били Радомир Момчиловић (Паја Смедеревац), Јошко Падрац (Марко Врчинац) и Бранислав Параћ (Реља), како је написано у извештају Главном штабу НОПО за Србију 14. јануара 1943. године „са успехом је извршила све постављене задатке.⁵⁷ Када је у Орашцу 17. II 1943. основана Грочанско-подунавска чета Првог шумадијског одреда, Мића Црвени је постао њен политички комесар.⁵⁸ Био је у строју и на Руднику 5. октобра 1943. године, када је формирана Прва шумадијска бригада, у чијим је свим борбама такође учествовао.⁵⁹ Погинуо је 4. децембра 1943. године у пријепољској бици, погођен рафалом из немачког тенка.⁶⁰

У Крћевцу је 1943. године радио партијски актив који је имао пет чланова⁶¹ у чему је велика заслуга двојице Иванекића — Миће Црвеног и Драгише. Запажен са ове активности, Драгиша је, после свирепог мучења од четника, са још четворо мештана поведен на клање у ноћи 17. новембра 1943. године. Док су остали поклани, он је, отевши кољашу, бежећи везаних руку, усмрћен метком насумце ис-

---

⁵⁵ *Преглед*, 372.

⁵⁶ Миливоје Станковић, *Милић на челу шумадијских скојеваца*, Топола, 1986, 226.

⁵⁷ *Преглед*, 410.

⁵⁸ Миливоје Станковић, *Први шумадијски партизански одред*, Београд, 1983, 465.

⁵⁹ *Преглед*, 327.

⁶⁰ Исидор Буковић, *Прва шумадијска бригада*, Београд, 1982, 324.

⁶¹ Исидор Буковић, *Друга шумадијска 21. српска ударна бригада*, Београд, 1981, 35.

паљеним за њим.⁶² Радојица Ивановић Рака је ступио у партизанае као седамнаестогодишњак, 1943. године. Био је борац Прве шумадијске и Треће српске бригаде и политички комесар дивизиона.⁶³ Рањен је у пријеполској бици.⁶⁴

Радишу Ивановића су, тек стасалог, мобилисали четници, али је он, чим је примио оружје, пребегао у партизанае. Због тога је његова мајка Миленија батинана од четника. Током борби за ослобођење земље је рањен. И Милован (Милутина) Ивановић је почетком јесени 1944. године ступио у партизанску војску, учествујући све до претерничких борби у Словенији. Четници су тукли, и то грабуљом, Драгишину жену Милеву... Када је нађен мртав Драгиша, четници су забранили, уз претњу, да буде по обичају сахрањен. Његов брат од стрица, солунац Јован, спремио је ковчег и пошао да га погребе, уз речи: „Овај човек мора да буде сахрањен, а они ако хоће — нека кољу!“ Од Иванекића, вековно осведочених родољуба, нико није припадао четницима, нити сарађивао са окупаторима.

Данашње стање

Вредни и радници, Иванекићи, међу којима никад није било људи за укор, били су поштени људи, кућевни и угледни домаћини. Међу првима су пре рата (Милан) имали трактор и модерну вршалицу, као и друге пољопривредне машине, уређаје и справе. И после рата су видљиво напредовали. Омладина је углавном школована, тако да данас од Иванекића има интелектуалаца, стручњака и занатлија од многих струка (официра, професора, инжењера, архитеката, економиста, комерцијалиста, техничара, типograфа, металаца, кројача, зидара, тишлера...).

---

⁶² Миливоје Станковић, *Милић на челу шумадијских скојеваца*, Топола, 1986, 247.

⁶³ Исидор Буковић, *Прва шумадијска бригада*, Београд, 1982, 343.

⁶⁴ *Исто*, 254.

Врло су активни, као и њихови стари, у друштвеном животу. У Крћевцу предњаче радом у месној заједници, друштвено-политичким организацијама и удружењима. Говорило се, без зле воље, да оно што договоре и покрену Данило (I рејон) и Милован (II рејон), то прихвате њихови рејони, а то превагне и у целом селу (које има још два рејона).

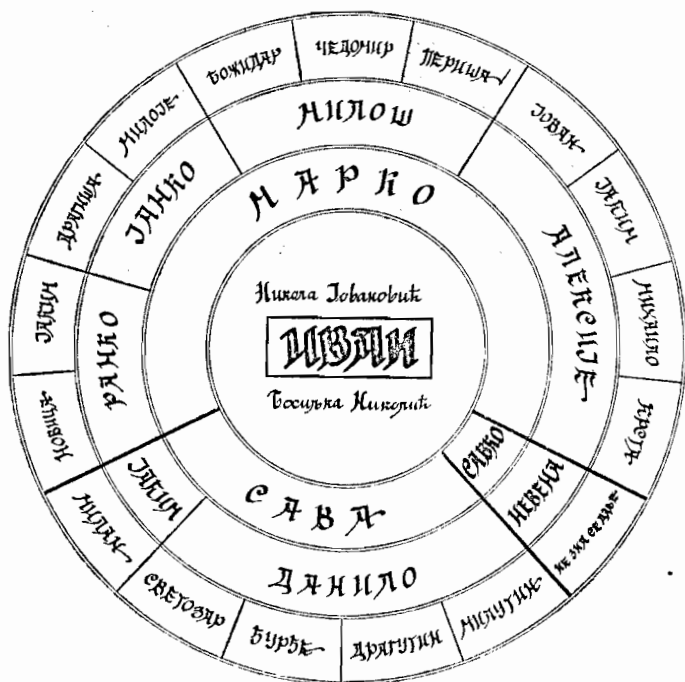
Школовање младих и послератне миграције утицали су на то да Иванекића данас има запослених и стално настањених ван Крћевца и Белосаваца у још девет места у земљи (Топола, Загорица, Винча, Аранђеловац, Маскар, Младеновац, Лозница, Крагујевац, Београд) и два у иностранству (Оснабрик, СРН и Њујорк, САД).

Демографска запажања

Да би се један род (фамилија) сагледао са демографског становишта, неопходно је прикупити сву родословну грађу о њему и, истовремено, на основу ње, графички га приказати (генеалогска шема). Графички приказ је тим потребнији што се у њему јасно виде многе демографске и статистичке чињенице, без којих не може бити ни ваљаног закључивања.

Не само у аматерском исказивању, већ и научним радовима, прибегава се прављењу шема које не само што не омогућују увид у демографске чињенице, већ нису ни прегледне, па је сналажење у њима отежано. Поред разног линеарног представљања, у такве шеме спадају популарно „стабло“ и кружни приказ (пресечено стабло са годовима као генерацијским колом). Изложићемо овде, узимајући за пример Ивана (Иванеку) као родоначелника — са два колена предака и три колена његових потомака, „стабло“ — које се најчешће код нас среће, *круг* — који је у употреби у француској литератури и *означавање бројкама* — које се још употребљава у руској литератури.

I	14/8/5/2/1	Јаћим
1. Јован	15/8/5/2/1	Данило
II	VI	
2/1 Никола	16/9/6/5/2/1	Новица
III	17/9/6/5/2/1	Јаћим
3/2/1 Марко	18/10/6/5/2/1	Драгиша
4/2/1 Јован	19/10/6/5/2/1	Милоје
5/2/1 Иван	20/11/6/5/2/1	Божидар
IV	21/11/6/5/2/1	Чедомир
6/5/2/1 Марко	22/11/6/5/2/1	Периша
7/5/2/1 Савко	23/12/6/5/2/1	Јован
8/5/2/1 Сава	24/12/6/5/2/1	Јаћим
V	25/12/6/5/2/1	Михаило
9/6/5/2/1 Ранко	26/12/6/5/2/1	Крста
10/6/5/2/1 Јанко	27/14/8/5/2/1	Милан
11/6/5/2/1 Милош	28/15/8/5/2/1	Светозар
12/6/5/2/1 Алексије	29/15/8/5/2/1	Бурђе
13/7/5/2/1 Невена	30/15/8/5/2/1	Драгүтин
	31/15/8/5/2/1	Милүтин

Колико су сва три начина непотпуна најбоље се види из овога: унета је тридесет и једна особа у њих. У бројчаном означавању, Милутин је 31, док је у генеалошкој шеми (видети прилог) Милутинов редни број — 83, што значи да су педесет и две особе у ова три приказа изостављене.

Из генеалогичке Иванекића, што посведочује и шема у прилогу, види се следећа бројност по генерацијама: I — 2, II — 2, III — 6, IV — 7, V — 28, VI — 56, VII — 68, VIII — 69, IX — 45 и X — 18; на основу досадашњих података, укупно — 311. Од родоначелника је било до сада 110 синова, 97 кћери и 4 потомка непознатог пола, које је изродило 87 снаја; у фамилију су ушла три домазета, и од њих су три сина и четири кћери, а у фамилији је и двоје деце из раскинутих бракова. Снаје Иванекића су углавном из Тополе (17) и Крћевца (13), затим из оближњих села Загорице (7), Белосаваца (5), Врбице (5), Брезовца (3), Бање (3), што је последица подручне ендогамије до првог светског рата, док после другог светског рата Иванекићи су узимали невесте не само ван Србије, већ и иностранства.

Највише кћери Иванекића је удато у сам Крћевац (10), а затим, услед миграције и разбијања ендогамије после другог светског рата, у Београд (8), онда Загорицу (5), Белосавце (4), Марковац (3), Аранбеловац (3) итд. У погледу оробености са другим родовима, Иванекићи су највише сродени са Манојловићима од којих су довели пет снаха, затим Маринковићима (четири снахе), па Недељковићима (по једна снаха, зет и домазет) и Петронијевићима (две снахе), као и Лекићима у Загорици, Лекићима у Марковцу, Вујићима у Копљарима и Пантелићима у Брезовцу (по две снахе), Милованчевићима и Спасићима у Крћевцу и Тополи, Павловићима и Петровићима у Крћевцу, Лукићима у Загорици и Тонковићима у Бањи (по зет и снаха).

Од 87 снаја 79 их родило 211-оро деце, од којих три по осморо, пет по шесторо, три по петоро, пет по четворо, седамнаест по троје, двадесет и пет по двоје, двадесет и једна по једно, а осам их нису имале пород. До најновијег времена су бракови Ива-

некића били веома чврсти, а и сада су врло постојани. Премда у овом тренутку недостају сви подаци, општи је утисак да је смртност деце у овом веку врло смањена и да је просечно трајање живота продужено.

Завршна напомена

Кућу кућом чине ластавице, а историју ствара народ. Али народ није нека уопштена и неразговорна сила, већ га сачињавају конкретни људи, у простору и времену. У такве збрајамо и све појединце из рода Ивановића (Иванекића), чију смо судбину размотрили у тристагодишњем раздобљу, тако недељиву од свих дешавања на тлу Шумадије, и шире, што су се збила и којих су Иванекићи учесници, створци и сведоци.

Жилу куцавицу људског трајања разазнајемо ако смо у стању да препознамо историјске токове у свакодневици наоко обичних, а тако особено устрајних људи, попут Иванекића, чија ломна и разбокорена судбина потврђује да историја није безлична и да народ није мислена именица. Проучаваоци народа морају увек да именују садржај тог појма.

Марко Фондсе

ВУК И МАКРИЈАНИС

ЈЕДНА ПАРАЛЕЛА

Наша тема је културни јунак. Протеклих година мој културни херој био је народ. Јесам ли био наиван? Да ли је Шопен, рецимо, био наиван компонујући своје мазурке и полонезе, јесу ли то исто били Мусоргски и Бородин будући да су црпли своја дела из народног мелоса, па Сметана, Дворжак, Барток? Шта ли је то имао на уму Јоханес Брамс кад је оно признао да му је срце било пуно тек кад је објавио, чак и без нумерације опуса, своје „Немачке народне песме“? Сви ови културни јунаци из домена музике изнашли су своје путеве у народној баштини, том једино преосталом незагађеном изворишту. Са истог извора напајам се и сам, прочишћавајући своју памет и душу, успевајући на послетку макар за извесно време да умакнем комерцијалном музичком сметлишту што је толико дуго тровало мој слух.

Тако стоји што се тиче музике и њених културних хероја, међутим наша тема је књижевност и њени митски хероји. Но, ова мала дигре-

сија била ми је неопходна како бих се приближио човеку чију двестагодишњицу југословенски домаћини славе управо ове године. И ако би се културни херој могао дефинисати као неко ко дарује много маси, а ја мислим да може, онда је Вук Стефановић Караџић један од највећих. Он није тако много *дао* сопственом народу, пре би се рекло да му је он *вратио*: језик и разасуто усмено предање. Научио је свој народ читању, и то што му је пружио да прочита било је управо властита духовна баштина. Учинио је то као син свог народа, што је пак навукло на њ непријатељство свих оних што су се ограђивали од народа воздижући се изнад свакодневног језика: судства како чиновничко тако и законодавно, свештенство, државни службеници, филистри, сви они толико уважавани али истовремено и ништа мање презирани.

Вуков подвиг је утолико импресивнији јер је успео да створи јединствени језик у земљи која је била толико расцепкана, вековима дељена под турским и аустро-угарским културним утицајем. То историјско „отпадништво“ осећа се још увек посвуда у овој земљи, но уколико је икада постојала снага која све то уједињује, онда је то био Вук Стефановић.

Право значење Вуковог подвига схватио сам, међутим, тек када сам свој дотле немирни карактер укоренио донекле у суседној земљи, Грчкој. Провео сам године учећи старогрчки. Изненадило ме је што овај језик није замро и што је у свом модерном облику створио многе значајне песнике. Желео сам да их читам у оригиналу. Поврх тога, открио сам њихову популарну и широко распрострањену музику са свим оним традиционалним али и модерним обележјима. У Југославији традиционална (народна) и забавна музика постоје независно једна од друге, оштро подвојене категоријама „лепог“ и „кича“. Традиционална југословенска музика, упркос својој изворној снази, није могла да се сасвим стопи с укусом XX века. У Европи само је грчка народ-

на музика успела да одоли продору снажног утицаја дегенерисаног музичког укуса Запада. Попут блуза, нова популарна грчка музика потицала је из доживљаја света класе понижених и угњетаваних. И за дуго времена представљала је најжешћи отпор „bien pensantsu“ и свему ономе „културном“. Деценијама је одражавала грчки дух и као таква прихватана је и од стране неких најбољих песника тог језика. Но, музички опстанак Грчке подвиг је искључиво његовог народа и ничији други. И као што нас очарава та музика, заноси нас и грчка поезија.

Али шта би данас био модерни грчки језик? Могу само негативно да га одредим: То је језик који није дао свог Вука Стефановића Караџића, тј. уједињујућег културног хероја који ће свом народу подарити језик који ће послужити као темељ даљег, свеукупног развоја нације. Наместо Вука Стефановића, препорођени грчки народ добио је Устав, написан таквим језиком да су га могли прочитати једино они који су га и саставили. Несрећа модерног грчког језика вуче свој корен у претпоставци, старој хиљаде година, да је народни језик дегенерација старогрчког а не његов једини легитимни наследник. „Језик“ првих глоса био је језик Платонов и Софоклов, и такав је био од прастарих времена. Отуда грчки језик није ни могао да произведе једног Дантеа или Лутера. У отприлике истом времену када је Вук појмио свој језик и реформу изговора, моћници препорођене грчке нације, што ће рећи државни апарат, наметнуо је својим грађанима језик толико стран народном језику као што је, примерице, чосеровски енглески удаљен од савременог. Овај чистунски, или прочишћени језик, како су га називали, није могао да испуни силну провалију што се отворила између старогрчког и свакодневног употребног језика, али је успео да потисне овај последњи. Створен је, дакле, као мост ка идеализованој прошлости. Грчка је настојала да покаже европским народима како је њихова помоћ у борбама противу турског заво-

јевача била вредна Периклеовог доба. Велика и часна имена повезана су тако с учењацима што створише овај у основи мртви језички хибрид, тај узрочник многих будућих тешкоћа и горких размирица унутар овог препорођеног народа. Да ли је овај језик створен да пркоси неписменој маси, која је захваљујући Порти вековима била одсечена од својих културних коренова? Но, ствар није баш тако једноставна. Оно што су интелектуалци имали на уму било је довољно примамљиво: њихова будућност требало је да буде исто толико славна као што је то била прошлост! Али народ, био је, на њихову несрећу, састављен углавном од сељака, пастира и рибара, а не од све самих Софоклаа, прерушених у тежачку одећу и овчје коже.

За тај отмени сан њих неколико крварили су сви. Ово што су ови учењаци увелико промашивали, била је заправо широка и реалистична визија Вука Стефановића. Задатак што га Вук себи поставио, крајње сложен и тежак, био је утолико лакши пошто он није имао да се супротставља дивотама класичних грчких старина. Да су Вукове грчке учене колеге имале ма какву реалистичку визију, они би се одрекли узвишених старина зарад једног новог простора међународног цивилизацијског света, укључујући ту и Грчку, започињући с оним што је народу било најсвојственије — њихов матерњи језик.

Али каква су, у то време, била полазишта Грчке и Србије? Обе земље, без сумње, имале су доста тога заједничког. Обе су биле хришћанске земље, укорењене у Византији, од које су Срби и примили хришћанску веру. Обе су поседовале усмену књижевност изведену из народног језика. Она битна разлика је у томе што је Вук убрзо добио подршку књижевних кругова у својој земљи, као и на страни, док су Атињани са својим чистунским језиком остали дубоко по страни. Мада Вук није доживео да види укупну победу своје борбе, могао је ипак мирно да склопи очи са извесношћу блиске победе. Само двадесет го-

дина након Вукове смрти, осамдесетих година прошлог века, народни грчки језик је преовладао у књижевности, но најчешће у облику спорадичних творевина и у јеку заноса необузданог народњаштва. Језик је бујао онако како је то сваком писцу понаособ било најприкладније.

Благотворно време свеуједињујућег генија Вуковог типа за дуго је хујало неискоришћено. Прва ваљана граматика народног грчког језика појавила се тек 1941. године, у облику уџбеника за основну школу. У средњим школама и на универзитетима званични не-језик остао је и даље на снази као једини допустив. Један од највидљивијих резултата свега тога биле су гомиле универзитетски образованих адвоката, који су по налогу сопственог правног система, обичног човека с улице лишавали његовог матерњег (народног) језика приликом суђења и тиме на најчудновишњи начин потхрањујући владајућу бирократију. И ма колико да је народни језик полако освајао школски систем у времену после Другог светског рата, и тај напредак је заустављен фашистичком диктатуром 1967—1974. Тек након пада војног (пуковничког) режима, ово језичко полутанство укинута је и званично и Устав је преформулисан живим језиком, али тек након све оне почињене ненадокнадиве штете једном језику и народу.

Грчки језик није дао читљивих прозних књига у XIX веку, изузев можда једне једине, а и то се десило једино захваљујући што је она штампана читавих пола столећа доцније од свог настанка, дакле с пола столећа задоцњења свог историјског, политичког, моралног и језичког утицаја.

Потребна би била генијалност и методичност једног новог Плутарха да би се исписао животопис писца ове књиге, знаног као Генерал Макријанис, баш као и за живот Вука Стефановића. Макријанис је био десет година млађи од Вука а исте године је умро кад и он, 1864.; уз то, ње-

гова средина га је кињила и одбацивала, баш као што су Вука славили и величали и код куће и у иностранству.

Обојица беху рођени, како се то каже, у шипражју, а Макријанис чак и у дословном смислу; мајка га је родила док је сакупљала по шуми суво грање. Обојица су започели као пастири, и обојицу је језик живо заинтересовао. Вук је започео с учењем чим су се за то стекле и најмање могућности, док Макријанис за то није имао прилике. Имамо једино све разлоге да захвалимо провиђењу што је Макријанис уопште и постојао. Захваљујући својој храбрости и снази воље он је узнапредовао до ранга генерала у рату против Турака, али поваздан га је нагон вукао ка науци. Највећа препрека притом била му је „Језик“, онај изображени језик учених, створен искључиво да би прост народ држао на одстојању.

Југословен потребује 24 слова, два распознавајућа знака и пар ушију да би саслушао изречено. То је Вуково, сељачко дело, тај изговор. За оне који су изучавали старогрчки, изговор модерног грчког ретко да ствара проблеме, у основи је то једно те исто. За оне који то нису, укључујући ту и свако грчко дете наших дана, то је чисто мучење и за већину представља несравњиве тешкоће током читавог живота. Колико сам само пута „обичним“ Грцима морао да тумачим писма која су добијали.

Дакле, Макријанис није познавао „Језик“, није знао његов изговор. Само, Макријанис је имао небројено тога у свом срцу и души што је просто вапило за изразом. Могао је да учини што и већина других: да ћути. То би му учинило живот далеко лагоднијим. Уместо тога, он је следио изреку и метод Вука Стефановића: Пиши као што говориш! Писао је као што је говорио, а да би то провео у дело створио је сопствени правопис. Макријанис наравно никада није био чуо за Вука. Немам јасну представу како је он то писао, будући да је његово дело, кад је

напокон угледало светлост дана, преведено на уобичајено писмо јер је његов први издавач утрошио године и године не би ли дешифровао обимни рукопис Макријанисових „Сећања“. Време му је опростило због начина писања, но уколико иједна књига *требало* да буде написана, то је свакако ова која и представља понос грчке прозе читавог XIX века. Та књига представља нам човека ватреног поборника правде, човека великог родољуба, неког ко је своју препорођену отаџбину сагледавао искључиво у слободном заједништву. Вукова борба са двором Обреновића и Макријанисова са кликом око Грчкој наметнутог баварског двора има много тога заједничког. Макријанис је имао толико разлога да сакрива свој рукопис, те је право чудо да је он икада уопште и спасен. Не могу да се задржавам на Макријанисовом писању, али сам сигуран да би књижевност, и то не само грчка, узела сасвим другачији смер само да је Макријанис уза себе имао једног таквог језичког реформатора као што је Вук. Да будем прецизнији: Исте оне околности, језик и повољан историјски тренутак, које су од Вука Стефановића створиле културног јунака, онемогућиле су, на другој страни, Макријанисов развојни пут. Надам се да ће нови Плутарх, којег сам на овим страницама призвао нешто раније, исправити ту међународну (не)правду у случају ова два изванредна човека сиромашног порекла који су пре свих заслужили да буду названи културним херојима.

Превео
Мома Димић

Загорка Лилић

АНДРЕС БЕЉО — ВУК КАРАЦИЋ ЛАТИНСКЕ АМЕРИКЕ

○ прослави 200-годишњице рођења нашега Вука, вредно је евоцирати и успомену на заслуге и дело једног другог великана са латинскоамеричког континента. То је Андрес Бељо (1781—1865), који се са пуним разлогом може назвати Вуком Карацићем Латинске Америке.

Уз Симона Боливара Ослободиоца, Венецуеланац Андрес Бељо најеминентнија је фигура историје Латинске Америке — његов изузетни и свеобухватни рад на културном пољу био је одлучујући за пуну еманципацију земаља овог континента.

Почетком XIX века, на два удаљена краја света, одвијао се идентичан процес ослобађања од туђинске власти — на Балкану против петвековног турског ропства, у Латинској Америци против шпанске колонијалне владавине. Истовремено, одвијао се и процес стварања националних култура у тек образованим независним државама.

Два генијална човека — Вук Карацић и Андрес Бељо — и не знајући један за другог, у исто време, полагали су основе култура својих народа.

И за Вука, и за Беља, полазиште за афирмисање народа био је језик, као обједињујући елемент и најмоћније средство ширења културе.

Вук је, знамо, уз нечуване напоре успео да се избори да тај језик буде језик „дростога народа“, а не вештачка творевина, какав је био славеносербски или црквенословенски. За Беља то је био шпански — језик који је током тристагодишње колонијалне владавине, са изузетком Бразила где је био у употреби португалски, постао језик свих Латиноамериканаца.

Нобеловац Пабло Неруда, велики чилеански песник, писао је: „Како је леп овај мој језик — како леп језик наследисмо од мрских конкистадора. Они су све похлепно прождирили, заједно са религијама, пирамидама, племенима. Где год су пролазили све су сравњивали са земљом. Али са њихових чизама, са брада, кацига, из потковица, попут камичака, падале су светлосне речи које ће остати ту да зраче — језик. Однесоше злато и оставише нам злато — оставише нам реч.“

За живот под колонијалним јармом Боливар је говорио: Држани смо у стању сталне инфантилности — за цивилизовани свет ми нисмо чак ни постојали. Требало је доказати да тај нови свет има своје национално биће и своју будућност. Пред Бељом је лежао тежак задатак — да из потпуне анонимности изведе пред цивилизовани свет читав један континент, тек ослобођен од шпанског колонијалног ропства.

За будућност континента, међутим, није се смело допустити да се одвајањем од шпанске метрополе и стварањем посебних држава на тлу Латинске Америке, шпански језик, као јединствена и заједничка спона, почне разлучивати и разлагати. Из ових побуда настала је и чувена Бељова „Граматика кастељанског језика намењена Американцима“ („Gramática de la lengua castellana destinada al uso de los americanos“). Као и Вук, и Бељо сматра да језик треба да буде лак и приступачан народу, проводи и ортографску реформу, настојећи да сваки глас буде представљен само једним словом, доводећи алфавет шпанског језика скоро до фонетског савршенства.

Заједничко је Вуку и Бељу и то што су сматрали да језик треба да се потврди у сопственој литератури. Вук је и доказао да се језиком народа — на основу сакупљеног блага усмене народне књижевности — може постићи литерарно савршенство, које је задивило највеће умове Европе тога доба. И Бељо је дошао до тог закључка. Да би дао замаха литератури која је већ настајала на тлу Латинске Америке као оригинална и самосвојна, Бељо и сам пише песме, прозна дела, драме, надахнуте животом и природом која га окружује. „Нови Свет не треба да прима пасивно сва европска знања, већ треба да створи свој сопствени пут“ — писао је. Његова визија потврдила се досезањем латинскоамеричке литературе у саме врхове светске књижевности — стваралаштвом Габријеле Мистрал, Пабла Неруде, Астуриаса, Маркеса, Отеро Силве, Борхеса и других.

Као и Вук, и Бељо је неуморан у многим другим областима. Бељо је првокласни историчар свога доба; полиглота — преводи Библију, класике и савремене европске писце; државник, дипломата, просветитељ и педагог, социолог и филозоф, етнолог и уопште личност енциклопедијског формата. И више од тога — грађански законик који је он израдио и данас је на снази у Чилеу, а послужио је као модел законика готово свих земаља Латинске Америке.

Многе подударности у идејама и раду Вука и Андрес Беља разумљиве су, имајући у виду да су обојица радила у сличним историјским условима. Ипак, невероватно је колико је и њихов лични живот био сличан.

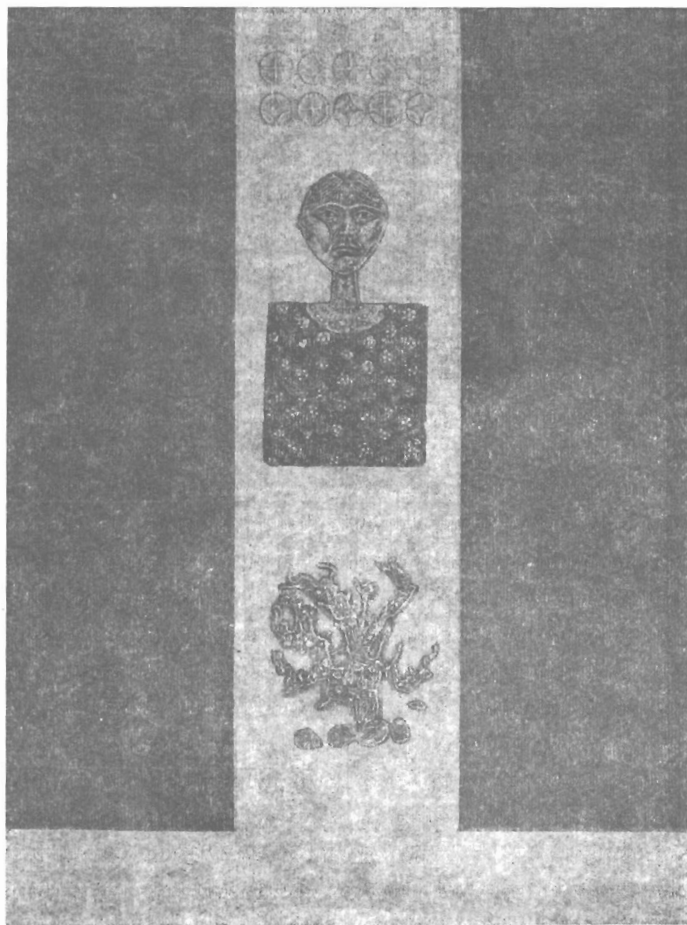
Као што је Вук, сакупљајући народне умотворине, прокрстарио све наше крајеве и Европу, прокрстарио је и Бељо са немачким научником истраживачем Хумболтом цели свој вољени Зелени Континент.

И Вуку и Бељу била је судбина да велики део свога живота проведе у тубини, често у највећој оскудици и сиромаштву — Вук педесет го-

дина углавном у Бечу, Бељо око двадесет година у Енглеској. Обојица су била ожењена туђинкама и имала бројну породицу: Вук је имао тринаесторо, а Бељо петнаесторо деце. Многа деца поумирала су им још за живота, али је за дивљење како су све то стоички подносили.

И још нешто везује Вука и Андрес Беља — још за живота дочекали су остварење својих идеала и замисли и највећу славу. Славом овенчани Вук биран је за члана најзнаменитијих европских академија и научних друштава, као и за почасног грађанина многих градова. Андрес Бељо слављен је као културни Ослободилац Латинске Америке, као симбол Америке, као хуманиста.

Због тога треба да остане забележено да Вук Карацић и Андрес Бељо својом појавом представљају епоху. У далекој Латинској Америци — баш као Вук код нас — Андрес Бељо својом неисцрпном енергијом, интелектуалном, духовном и моралном снагом, постао је наслеђе и саставни део народне културе.

Бошко Карановић: Плави пано (комбинована техника)

ПРОПЛАНЦИ И ОБЗОРЈА

Србољуб Митић

ОГЊИШТЕ

У старој оцаклији давни пепео
И мишеви
И опустеле вериге
И сач суморан

У цугаљу гаравом
Ласте гнездо свиле

Пусте куке пришутне
Пусти саџак и треношка

У зиму ветар се плавим димом
Не поигра

Бути остављена кућа

Ал у пепелу давном
Траг детињи давни
Не види се
А јасен јесте
Миришљав јесте

Још се зна.

Амбви

Ма гузару о клину
Више забринуто.
Степен и правцади
Трнесту брзу крвем
Амбви коьки

Коька не има
Котје се растале
Тло жтви се
Тло шотану јуре...

Не сладоуре више
Коьки вилонити
Не чиркују се
Тло жртви

Не цнвше више
Добра брата

А у мени, коьки
Јон себоју араи
Јон ми летимо
Невесни летимо

и летн снч
и срзати снч

Јон се Јонимо
и Јон бежимо

Коьки вилонити.

Срба миди

Боле Цветковић

ПИСМО ЗА ПРИЈАТЕЉА

*Петру Вељовићу, предратном.
Од њега сам се животу учио.*

Д а плачем —
не вреди.
Сва добра моја
већ су давно прошла.

Ех, сељачки крају мој
увредих те грубо
и одох тамо
где су људи ретки
као у пољима твојим
песма
у децембру.

И сада је касно
опет
да се вратим.

ЦРВЕНИ МИТИНГ

У соби ми смрзнута пустош цвета;
у срцу ми митинг отвара
туга;

с трибина мртвих
говори друг уз друга.
и опет живи
моја мртва чета.

РАТНИ ПЕЈЗАЖ

Ноћу долази и одлази
војничка смена.

Јутро кад сване
по неког нема.

НА БРАЗДИ УГАСНУЛЕ ОЧИ

Љуби Чикићу

Последње капи росе
јутрос су блеснуле у младом житу
као суза у жедном оку.
Последњи пут видеше очи
како се отварају рањена недра њива
и како се из руку точи
у дану дугом
жеља још жива
за воловима и за плугом.

Љубиша Живојновић

*
*   *

И пре ове песме циглана са Чуке
Давала је почаст сваком мртвом
бићу

Из печене цигле неке давне руке
У диму миришу... А у новом жићу
Време што се раба тражи искру бити
И у још недошлом што ће уследити

Живослав Стевић

ПОДНЕ

С унце пешачи ливадам неба
топлим зраком удара
у наковањ сељакових леђа
прште варнице зноја
дал' муња љуби земљу.

Драгомир Маричић

ЊИВО

Благо под стопалама газим.
Жуљевима бразде уплићем на
увојке.
Љубави горка, надом си ме опасала
и припила уз твоје мршаве дојке.

Хранитељко, ја те мазим
док ми из деснице семе излеће.
Преморен те у ноћима сањам
и чезнем руковет ратареве среће.

Баштино света, ја ти се клањам.
Скрила си у недра предака клетву,
псовку и песму горку, сваће крај меће;
ратова и буна краву жетву.

Изворе живота, понекад, јалове наде.
Скуте ти разгрћем да те Сунце пробуди.
Музаро, бризгаш од зноја и облака
док росе на твоје груди.

Врежо трната, живота ратарског,
по којој радоснице пчеле зује
док те грлим заталасалу берићетом
и стрепим да те не опасу олује.

Утробо, неси та труда.
Вечна журбо, кратки одморе.
Испијаш ми знојем изласке и заласке
Сунца
Прождиреш ми не проспаване зоре.

Трпезо мршава, сељачког живота.
Медени и жучни залагају у устима.
Вечна колевко, ноктима издубљена.
Црнице међу прстима, међу зубима, међу
костима!

Слободанка Антић - Стојановић

ПОГАЧА

Месим погачу.
Млеко у њедрима јелек натапа.
Гладна ми уста јутро дарују.
Смех дан благосиља.
На софри погача.

И месим.
На софри погача брижног ми дана.
Пој злослутница скуте ми свија.
Окамењену сузу дан милује.

И месим погачу у плашту вечери.
Повој са огњишта низ време склизну.
Јата уз ветар крилима машу,
у беле шуме одлетеше.

И месим погачу,
од праха сагорелих сунчевих година,
на згаришту огњишта
песме занемеле.

Слав. М. Николић

ВОЛИМ СЕЉАКА

Волим сељака
који с песмом бразду оре
кога јутром роса купа
и милује зоре.

Волим сељака
кад волу врат љуби
пшенично зрно на длану меље
на цвету шљиве казан налаже.

Волим сељака
кад куне
и невреме псује.

Љубиша Митић

ЧЕКАЈТЕ

Јутрос сам старији за један дан
И сутра ћу бити старији још за
један дан

И ово дрвеће што сунцу маше
И ове птице што весело певају
И ова деца што се безбрижно играју
Све ће бити сутра старије
И све ће некуд отићи

О, куда то идемо
Зауставите молим вас точак
На колима времена
Чекајте да видимо себе
У овом расулу цвећа и трња
Чекајте да омедимо омеђене међе
Чекајте да оперемо окрвављене крвотоке
Чекајте да омостимо
Неомошћене океане и триљаре
Чекајте, чекајте, чекајте...
А кад буде све готово
Пустите нека иде време...

Звонимир Ж. Јовић

РАСКОВНИК

Једну жељу имам
и не тражим више
од живота ништа —
до сна луталице

Ко псето да лутам
од врата до врата
песмом да утешим
брата и небрата

Надомаку неба
да не посустанем
да расковник тражим
песмом да останем

Златимир Пантић

КАД НАДГРОБНИЦИ ПРОГОВОРЕ

С амо кад роде белојке трешње
и пожүти сено у откосу,
сиђу успомене под стару липу
да ту испију јутарњу росу.

А под липом, крстачу к'о брег,
разапео неки бесцветни бршљан,
стабло му од трошног камена
пред освит дирне тек рођени дан.

Около њега свүд плодно небо
сивих или белих крајпуташа,
пред сваким од њих бесмртни пастир
тера стадо из празног салаша.

Па кад се наслуша властите свирке
и напије киселих прелева,
отпочне опет изнова истом
песмом самог себе да натпева.

Камени стубац нуди му заклон
од врелог сунца и дуге кише,
а над њим, она трешња белојка,
расте, цвета и још мирише.

ПРЕВОДИ

Удо Струтински

ТРАГОВИ ИНДОЕВРОПСКЕ МИТОЛОГИЈЕ У ГЕРМАНСКИМ ЛЕГЕНДАМА

КА ИНТЕРДИСЦИПЛИНАРНОМ ПОВЕЗИВАЊУ

 оклористи, изучаваоци митологије и антрополози обично сматрају да припадају сродним дисциплинама са мање или више заједничким пољем истраживања, а углавном различитим полазиштем и нагласком на одређеним стварима. Док је такво схватање, теоријски, у основи можда и тачно, оно никако не важи за све појединачне случајеве. Фолклорист и антрополог могу изучавати исту појаву, а да ипак дођу до међусобно непомирљивих закључака.

Прикладан пример је тумачење *куваде*, широм света и у свим културама распрострањеног обичаја, у којем муж лежи поред своје жене за време порођајних мука и не устаје док се дете не роди. Тумачење овог обичаја, које превладава у Европи, одражава веровање да је муж, као извор живота, заправо тај који доноси дете на свет (Leach 1949: I, 256; Hofsmann Kraye et al. 1933: V, 1573—1576; Beitzl 1955). Овакав начин гледања посведочио је швајцарски пастор и аутор из XIX века, Алберт Бицијус, који је писао

под псеудонимом Јеремијас Готхелф. У својој новели *Die schwarze Spinne*, он новог оца назива *Kindbettimann*, што значи „човек који је лежао у дечјој постељи“.

Сасвим различито тумачење дају антрополози. Клод Леви-Строс, на пример, казује како код аустралијских уробојеника родитељи ритуално прихватају улогу новорођеног детета и док дете држе под унапред утврђеним режимом исхране, исти режим намећу и себи. Закључак је очигледан: отац не лежи поред жене да би преузео улогу мајке; он преузима улогу детета (Lévi-Strauss 1966:195).

Враћајући се Готхелфу, налазимо неке доказе који као да иду у прилог Леви-Стросовом начину гледања. Када дете носе у цркву на крштење, отац учествује у поворци, док мајка мора да остане у кући (она, заправо, из куће не сме ни да изађе) док не прочита захвалну молитву у цркви, односно док се ритуално не очисти од културолошки дефинисане нечистоће, до које долази као последице порођаја. Ова традиција се учврстила још од почетка хришћанске ере, јер Нови завет помиње захвалну молитву Исусове мајке. Захвална молитва у цркви, међутим, није оно најважније. Оно што је заиста значајно, јесте чињеница да је *оцу* дозвољено да прати дете. Када би се стварно веровало да је он, а не његова жена, родио дете, свакако би се, доследно томе, захтевало и његово одвођење у цркву ради молитве, пошто би у тим околностима нечистоћа од порођаја требало и на њега да се односи. Недостатак било какве обавезе у овом смислу открива слабост тумачења које отац посматра једино као симболичног еквивалента мајке, а уз искључиво супротно полазиште, могло би да поткрепи његово поистовећивање, као алтер ега, са његовим потомком.

Овај пример сасвим добро илуструје колико је тешко претендовати да само једно тумачење материјала буде тачно, посебно ако му се приђе из уске, или још горе, искључиве перспективе.

Уз два истакнута изузетка (ту се одмах ваља сетити Јан де Вриса), фолклористи су ретко залазили у сродне дисциплине, митологију или антропологију, да би разрешили такве херменеутичке дискрепанције, јер би то захтевало експертизе бар у двама областима. Ако је до тога и долазило, то се углавном дешавало у намери да се сакупе и класификују варијанте. На тако скроман циљ не треба гледати с потцењивањем, јер је добро сачињен каталог варијаната поуздан и користан. Похвално је што тако много озбиљних проучавалаца фолклора, схватајући посебне проблеме порекла, ширења и социјалног контекста, а то је случај са само малим бројем осталих изучавалаца друштвених наука, одбило да понови екстремне ставове својих претходника из XIX века, тиме што би се надовезало на маштовита а погрешно заснована тумачења њихових нејасних предмета изучавања.

Они који су се усудили да открију право значење ствари више не говоре као фолклористи, или бар не искључиво, а можда чак ни поглавито. Овај суд се може применити и на оне који се баве привидно новом фолклористичком науком. Што је Хедвиг фон Бајт ближи К. Г. Јунгу, више се удаљава од финске методе (von Weit 1965). У својој *Морфологији бајки северноамеричких Индијанаца* (1964), Ален Дандес се огласио као структуралиста (чак не ни структурални антрополог!); у једном каснијем есеју, тумачећи америчке легенде, огрнуо се плаштом фројдовца (Дундес 1971:21—36). Ни у његовом, као ни у случају фон Бајта, не може се запазити нека интегрална веза која би повезивала области одређеног фонда знања са сродним сферама у којима се налазе начела тумачења.

Тиме се поставља проблем који сви проучаваоци, без обзира на поље истраживања, морају, у већој или мањој мери, да реше. Дисциплина каква је фолклор по природи је компаративна. Али не довољно да би поредила традиције, преплићући их дуж историјских и географских оса. Оне

се морају поредити и као различита *наслеђа*, што захтева да фолклор буде и интердисциплинаран, отворен према историји, књижевности, лингвистици, религији и слично. Схватање фолклора Ханса Нојмана, као *gesunkenes Kulturgut*, заиста је бременито значењима, јер ако је изучавање *Културе* постало специјализовано и разбило се у низ посебних дисциплина, како онда фолклор може претендовати да проучи све равни „нестале културе“, а да истовремено размишља о процесу нестајања у границама сваке опјединачне дисциплине? (Naumann 1929).

Опасност лежи у откривању фолклорних материјала који су сакупљачи истргнули из њиховог специфичног контекста и њиховом тумачењу на основу неког потпуно различитог контекста, било да је он сачињен уз помоћ класификационе схеме једног *Индекса мотива* Стита Томпсона (1932—1936), или, као што је случај с Дандесом, фон Бајтом, Рохајмом и другима, да се тај различити контекст позајмљује из неке сродне дисциплине. У оба случаја, резултат досеже до историјског *non sequitur*.

Како су сви озбиљни фолклористи потпуно свесни чињенице да се проблем интерпретације не може више избегавати, њихов задатак постаје откривање историјског контекста традиције која их занима. Један пример како би овај задатак могао да се обави и које замке ваља избегавати показале следећа расправа.

Године 1943., Макс Лити је објавио своју дисертацију о улози даривања (*Gabe*) у бајкама и легендама, По Литијевом мишљењу, овај „дар“, који јунак добија уз помоћ натприродног помагача, врши одређену структуралну функцију. Он, заправо, одређује ток акције коју јунак треба да предузме. Како јунак „не обећава много“, такав натприродни дар биће му од помоћи како би у било какву акцију уопште и кренуо. Ако је поклон мач, казивач мора да пронађе неки начин да га јунак употреби. Исто важи и за друге дарове, као што је вретено, или моћ разумевања

животињског говора. Дар мора да подстакне структурално обједињену радњу.

У једном необјављеном есеју о бескорисности компјутера у фолклору, Вејланд Д. Хенд коментарише и развија Литијеве идеје (Напд 1970). Он показује да се мотив „магичног бекства“ (D 671, D 672) јавља у многим непредвидивим ситуацијама. Свака позорница бекства структурално је одређена специфичним, конкретним особинама магичног предмета који се користи да би се победили, преварили или зауставили прогонитељи. Тако, ако се јунак претвара у мачку, противник не би показао много здравог разума уколико би се претворио у миша; или, уколико би јунак за собом преко рамена бацио напрстак воде, стварајући широко море, прогонитељ преко таласа не би могао да пређе јашући на коњу! Из истог разлога, искварена верзија приче могла би се препознати по увођењу мотива даривања, који, уместо да помогне јунаку у бекству, води у нове авантуре и оставља првобитну нит приче да виси.

О Хендовим закључцима требало би да размисли свако ко намерава да употреби компјутер да би се бавио фолклором. У сваком случају, ограниченост машине само одражава ограниченост његове употребе од стране човека. Када дође до исхитрених уопштавања, људи нису бољи од компјутера. Премда су Хендови закључци основано и логично извучени из доказа које он подноси, не би требало занемарити чињеницу да ти докази потичу искључиво из царства бајки и да су, заправо, сведени на ограничени број типова бајки. Идеја да је природа дарова, по себи самих, непредвидива није апсолутна и незаобилазна, већ је условна и применљива на само оне примере и варијанте одређеног типа које Хенд презентира као доказ.

Легенде се у Хендовом раду не разматрају. Следи да се Хендови закључци не могу применити на легенде све док његову тезу не поткрепи нека исцрпна студија о мотиву даривања у легендама. Ово је посебно важно у светлу Литије-

вог става да Gabe открива једну од највећих структуралних разлика између жанрова бајке и легенде (1943:13—14, 116). Дар се често и у бројним случајевима јавља у бајкама, док се у легендама јавља ретко, ако се уопште и јавља. Тако је Лити сумњичав када су у питању легенде у којима се јавља даривање и склон је претпоставци да су пре у питању литерарне креације него народна предања.

Алтернатива Литијевој тези могла би бити да те легенде, не користећи мотив даривања у овој посебној структуралној улози, творе хомогену групу, која, из сопствених историјских разлога, не одговарају ни моделу Хендових типова бајки ни већем делу Литијевих легенди. Управо такву алтернативу пружио је Лисијен Жершел (1956) у маестралном есеју, који је одредио и протумаčio нову прозну категорију у ризници германских легенди. У већој мери него фолклориста, Жершел је, што је значајно, био индоевропски компаратиста, заговорник приступа који је развио Жорж Димезил. Неке од кључних закључака својих изучавања легенде поновио је ширем кругу америчких фолклориста годину дана касније у чланку општијег карактера *Компаративна изучавања бајки и предања Жоржа Димезила* (1957). Изражавајући поверење у вредност генетске перспективе, Жершел открива извесну ноту скромности. Он не жели да васкрсне Гримову тезу да је сва или бар већи део народне прозе наслеђен из индоевропских времена и да су је германска, келтска, италска, словенска и друга племена донела са собом за време сеоба из транс-каспијске постојбине (Grimm 1884). Из истог разлога примећује да је глупо чврсто се држати теорије искључивости („све или ништа“), и у потпуности одбацити Гримову тезу. Ако се установило да нека предања јасно одражавају индоевропска веровања, то запажање не може остати неизречено, а његове импликације неистражене. У сваком случају, морамо бити неумољиво строги у сопственој опрезности; у сваком таквом размишљању рела-

ције морају истовремено бити и генетске и типолошке, а присуство мотива и осведочено у индоевропском континууму и одсутно ван њега. (Gerschel 1957:141). Даље. Жершел уочава значајну разлику између предања (тј. легенди) и бајки. Прве нису само дидактичке, већ су и мање изложене променама него ове друге, а често представљају трансформације и/или примену митова (Gerschel 1957:145—146). Његова анализа је структурална, али је његово схватање структуре различито од Литијевог и Хендовог. Ова двојица су заинтересована за чисто *наративну* структуру: ону која твори акцију, омогућава причи да тече и мање или више одређује логичке омеђености њеног развоја. Жершелово интересовање за наративну форму је сасвим секундарно; његов је појам структуре, по угледу на Димезила, *идеолошки*. Он тражи структуре које одражавају основну поделу индоевропског друштва пре дијаспоре на његове конститутивне класе свештеника, ратника и сточара-земљорадника, са свим одговарајућим својствима, квалитетима и карактеристикама које припадају овој сасвим одређеној хијерархијској идеологији.

Постоје два вида Жершеловог приступа: онај идеолошки трага за примерима и доказима тројне деобе; онај наративни проучава след догађаја у сваком могућном одразу познатих индоевропских митова. Чак и на том нивоу Жершелово поимање прозе не подудара се с Хендовим и Литијевим схватањима. Елемент који не подстиче радњу (као на пример опомена која долази на крају неких легенди: „Пропашће свако ко изгуби ове предмете“) структурално се не би могао сматрати важним са стандардно прозног становишта, јер се иза њега у причи ништа више не дешава. Ипак, он је структурално важан ако се и митски модел завршава у истом тону; јер, ако је жижа интересовања у одређивању генетског сродства између мита и легенде, оно што изгледа без смисла у легенди, изненада може добити сасвим одређени смисао када се препозна мит. Наравно,

ово делује и у обрнутом смеру. Уколико мит даље не образлаже зашто натприродне силе дају поклоне, Жершела не занима објашњење које налази у легенди. Уз све то, наративни структуралиста се мора заинтересовати за такво објашњење, јер, образлажући уплитање магичног поклона (на пример, патуљак награђује човека због учињеног доброг дела), оно омогућава почетак наративне акције. На крају, Жершелови резултати можда не бацају више светла на проблем природе структуре усмене прозе у оном смислу који јој дају Андре Јолес (1929) или Херман Баузингер (1968), али — као што ће се видети — они једном фолклористи заиста много казују о историјском и културном значењу неког, макар и најмањег, дела, материје коју изучава, а то је, у сваком случају, бар исто толико важно.

У чланку о германским легендама, Жершел дели материју на две одвојене групе, које се разликују по природи дарова. У првој групи, дарови су материјални и чине их три магична предмета. Географски су ове легенде раширене по целом простору немачког говорног подручја. Друга група се налази само у шајцарском немачком говорном подручју. Овде је реч само о једном дару и уместо да то буде материјални предмет, дар је нека изузетна способност коју јунак стиче исправно бирајући између два предлога који му се нуде.

За почетак, Жершел као примере из прве групе наводи Гримову легенду бр. 41 (Grimm i Grimm 1981:I, 45—47). Као награду што је помогла ослобађању детета краљице патуљака, млада жена племенитог рода добија три предмета, која треба да преда свакоме од своје троје деце: црвену харингу и педесет златника за два сина и златно вретено за ћерку. Поседовање сваког од ових предмета значи одговарајућу судбину за његовог власника: онај ко добије харингу имаће среће у рату; онај коме дају златнике предодређен је да заузме важне државне функције; кћер која прими вретено биће благословена многобројном де-

цом. Жершел тумачи да се ови предмети односе на три класе индоевропског друштва: харинга је црвена, што је боја ратничке класе, док је у приобалној области, где је легенда забележена, рат, као и рибарење, био везан с изласком на море; свих педесет краљевских златника носе владарско обличје на једној, а велики државни печат на другој страни, што значи власт, атрибут владајуће класе, чији су примарни експонент били свештеници; и најзад, ћеркина преслица, која обезбеђује плодност, функционише као јасно знамење оне области живота која почива искључиво на делатностима произвођача и одгајивача хране. У другој верзији приче, златни предмети су вретено, пехар и мач, који, сваки за себе, пружају још мање замагљене симболе свештеничке и ратничке класе и потврђују анализу претходно наведене варијанте. Обе верзије легенде завршавају се констатацијом да је породица пропала оног тренутка када су ти предмети били изгубљени.

Следећи пример налазимо у Гримовој легенди бр. 35, где су предмети мач, огртач од саламандера и златни прстен на коме је урезан црвени лав. Ове драгоцености добија породица Хоја, са опоменом да ће доживети несрећу уколико предмети не остану заједно у својини породице. Друга немачка варијанта идентификује дарове као златан прстен, сребрни пехар и малу векну пшеничног хлеба, што све треба да се сачува у породици. И коначно, у *Мемоарима* Маршала де Басомпјера, појединачни предмети односе се на украшен прстен, пехар и мерицу жита (Gerschel 1956:58—59).

У неким случајевима, дарове чине три слична предмета. Гримова легенда бр. 69 даје пример три златника које добија породица фон Хан. Варијанта из Саксоније говори о породици Поникау, која добија три мале златне векне хлеба (Grässe 1874: I, 341—343). У Чешкој, поклањају се три пехара (Taubmann 1887).

Од поменутих примера, само се у Гримовим легендама бр. 35 и 41 дарови јасно могу препознати као представници индоевропског трифунк-

ционалног модела. Па ипак, све су оне чланови исте породице легенди и откривају свој индоевропски карактер кроз друга обележја. Оно што се манифестује као заједничка црта је то што се поклони увек дају целој породици, а не појединцу. Понекад, породица је организована у складу са хијерархијом која обезбеђује њену непрекинуту срећу. Када се дарови (структуре) једном изгубе, долази до несреће. Породица је представа у малом онога што, на ширем плану, чини цело индоевропско друштво.

Занимљиву варијанту чешке верзије даје Виконт од Арлинкура, када препричава причу коју је чуо из казивања једне принцезе у Визбадену (Arlincourt 1842:III, 268). Виле поклањају једној племенитој дами три чаше да их преда сваком од своја три сина. Када синови дођу у године за женидбу, надмећу се за руку своје рођаке Арнези. Она своје удвараче подвргава тесту: онај чија чаша следећих годину дана остане неразбијена, постаће њен муж. Временом, темпераментни Хуберт и прождрљиви Кристијан разбијају своје чаше, први у двобоју, други на некаквој оргији. Трећи син, Хамилкар, који је исто толико побожан колико и мудар, чува своју чашу нетакнуту, склонивши је у једну цркву. Тако он узима Арнези и наставља породичну линију. Пошто су сви дарови исти, индоевропски класни систем сачуван је овде у карактерним цртама тројице синова: учесник у двобоју припада другој класи; прождрљивац трећој; док Хамилкар, као победник, није само владар, и религиозан пошто је његова чаша била стављена под заштиту цркве, већ је и отац — утемељивач сопствене лозе, који преузима и уздиже на виши ниво плодотворну функцију прождрљивца оног тренутка када се брат покаже недостојним.

У овим легендама, судбина три породичне гране унапред је означена специфичном природом сваког од три поклона, или предметима за које се они везују. У сваком случају, подела на класе није једино што се истиче. Инсистира се и

на јединству све три класе у једном друштву, а то се чини уз помоћ представљања једног донатора и опомене да ниједан од дарова не сме бити изгубљен.

Жершел се не задовољава једноставним указивањем на индоевропске елементе у овим легендама. Он истражује и да ли цела приповетка као таква има неке паралеле у индоевропској традицији. Одговор се налази у причи о пореклу Скита, онако како је преноси Херодот, 4:5—8. Три усијана златна предмета падају с неба и три Таргитаосова сина (Липоксаис, Апоксаис и Колаксаис) наизменично покушавају да их покупе. Једино Колаксаис успева да покупи предмете, а то су плуг и јарам, секира и пехар, пошто су се ти златни предмети охладили чим им се он приближио. То је био знак који је остале убедио да је овај божји изасланик, тако да су му препустили целокупну власт. Магични дарови представљају класи хранилаца (плуг и јарам), ратничку класу (секира) и класу свештеника и владара (пехар). Искључива концентрација власти у рукама Колаксаиса означава примат свештеничке класе.

Прича се наставља. Колаксаис сва три предмета даје само једном од својих синова, потврђујући још једанпут начело првенства, а уводи још и обичај да ове предмете, као свете, народ обожава сваке године, за време формалних религиозних обреда. Ако се сетимо Гримове варијанте бр. 35, три тамо наведена предмета такође се сматрају светима (*»als ein werthes Heiligthum betrachtet«*), а уз кућу је изграђена камена кула како би се сачували хлеб и вретено. Прстен се носи, али, када га жена која га је наследила изгуби, кула, дарови и породица бивају уништени. У саксонској варијанти, три хлеба се такође чувају у кули, чије рушење у Тридесетогодишњем рату означава пропаст породице која је дарове поседовала. У другој једној саксонској варијанти, краљ патуљака сваком сину поклања по хлеб и препоручује му да га чува у замку под катанцем. Два хлеба бивају изгубљена и два замка разорена,

један ватром, други водом. Замак трећег брата, оног који није изгубио свој хлеб, остаје нетакнут. Код Д'Арлинкура, Хамилкар истовремено и чува и обожава своју чашу у капели свог замка.

У својој пионирској студији о Херодотовој причи, Жорж Димезил размишља због чега три ужарена предмета морају јавно да се чувају заједно: »Les objets d'or brulant tombés du ciel sont à la fois, analitiquement, les symboles de fonctions sociales juxtaposées et, synthetiquement, le talisman de la royauté unitaire« (Dumésil 1941:220).¹ Пре тога, у истој књизи, Димезил је као независну паралелу са Херодотом навео легенду Квинтуса Курцијуса. Тамо се помињу три категорије предмета: плуг и јарам (отуда нашим пријатељима постају доступни плодови земље), копље и стрела (за блиске и далеке непријатеље) и пехар (у коме чувамо вино које нудимо боговима). Ово објашњење помаже да се одреди религијско значење пехара.

Враћајући се Херодоту, налазимо и опомену и награду које су присутне у легендама. Одређује се чувар који бдије над златним предметима за време религиозне светковине. Уколико занемари своју дужност, умреће за годину дана, али ако свој посао добро обави биће му укажане исте краљевске почести које припадају краљу Скита. У модерним легендама, ову улогу добија чувар сакривеног блага.

Показавши да и мотиви и приповетке одражавају индоевропске паралеле, Жершел још увек није задовољан. Ако германска група легенди садржи више *наслеђену* него *пренесену* материју, с разлогом се може очекивати да оне буду одраз нечег ближег домаћој традицији него што је то Херодот, што ће рећи германских митова. Управо та група чињеница је оно на шта се сада морамо вратити.

Тацит у *Германији* 3 препричава следећу генеологију: Туисто, настао од земље, добија потомка Мануса, чија три сина постају епонимички преци три највеће германске племенске групе:

Ингвеона, Хермиона и Истеуона. У аналогној скитској верзији, Трагитаос се рађа из везе између Зевса и кћери реке Бористхенеса. Таргитаосови синови постају преци трију племена која заузимају три различите територије. Тацит не помиње никакве магичне дарове. Жершел наговештава да би имена синова могла бити божански одраз трију друштвених класа.

Године 1962. Димезил је начинио покушај да повеже имена скитских племена којима су владали Липоксаис, Арпоксаис и Колаксаис са те три класе (1962:187—202). Деценију касније, допунио је Жершелове раније напоре да учини нешто слично са германским материјалом, конструишући следећи аргумент (Dumézil 1973a:13). Назив *Inguaeones* представља рефлекс германског облика *Ingu*, који на исландском гласи *Yngvi*, други назив за плодност или „трећу функцију“ бога Фреја (заправо *Yngvifreyr*, од *Inguiafrauiaz*), онако како се помиње у *Ynglingasaga*, где је то надимак Фрејове породице, и објашњава због чега се његови потомци зову *Ynglingar*, што значи *Inguaeones*. Етимолошке и функционалне анализе друга два имена откривају да *Hermiones* (уп. *Irmiones*) потиче од надимка *jögmung* (уп. *ermunaz*), везаног за врховну „прву функцију“, бога Одина, а да *Istaeones* има исти корен као и Плинијеви *Istri[an]ones*, са рефлексима какви су санскритско *isira*, „јак, необуздан“, авестинско *Aēšma*, свирепи и насилнички демон, и исландско *eiskra*, бес ратника, што све ван сваке сумње потврђује, ратнички карактер или карактер „Друге функције“ овог термина (De Vries, 1952).

Два преостала неповезана дела, губљење дарова и Фрејов однос са другим класама, Жершел јасно спаја у једној причи коју преузима из Сноријеве *Prose Edda*. Патуљци искују три магична предмета за богове. Один добија магични прстен Драупнир, Тор чекић Мјелнир, а Фреј дивљег вепра Гулинборсти, тако названог јер му је кожа била прекривена златним чекињама. Ове богове је за владарску, ратничку и земљорадничку кла-

су први везао Димезил 1939. године, што је био камен темељац његове касније реконструкције (Dumézil 1973b). Дарови представљају проблем, јер једино чекић има неке логичке везе, као амблем ратничке класе. Остала два појашњава сведочанство које налазимо у каснијим легендама, где се као донатори такође појављују патуљци. Прстен се помиње и у германским и у француским варијантама Гримове легенде бр. 35. У Гримовој легенди о породици Хоја налазимо прстен са угравираним ликом црвеног лава, који побледи кад год неки члан породице умре — имамо, према томе, магични прстен, какав је Драупнир, а магично се везује и са религијом и са врховном влашћу, као атрибутом свештеничке класе. Иста легенда помиње и тајанствени „огртач од Саламандерове коже“, што Жершел повезује са кожом дивљег вепра прекривеном златним чекињама, коју је Фреј добио у Сноријевој причи, пошто су обе имале моћ да поднесу велику жару, ако би јој биле изложене. Код Димезила налазимо и приказ једне индијске паралеле (1947:212).

Даље, Жершел наводи фрагменте из келтске и осетске традиције, који поткрепљују његову тврдњу да су теме у легендама које је он проучавао одиста индоевропске. То овде није потребно репродуковати. Жершел је своју тезу доказао на примеран начин.

Враћајући се на другу групу Жершелових легенди, ваљало би указати на неколико момената од којих ваља кренути. Њих је по броју мање него оних из прве групе, простиру се по мањој географској површини и имају различиту структуру.

Радња у легендама тече овако. Једном швајцарском пастиру током ноћи прилазе три натприродна бића. Прво му као дар обећава моћ магичног јодловања ако попије бело млеко из његовог чабра. Друго обећава снагу ако пастир попије црвено млеко које му он нуди. Треће обећава богатство уколико попије зелено млеко. Пастир бира бело млеко и добија моћ јодловања с магич-

ним ефектом. Тај ефекат подразумева апсолутну контролу над понашањем крава које су му поверене. Тада му саопштавају да је то уједно био и једини прави извор; да је одабрао неку од друге две боје млека, био би мртав (Lüthi 1943:13—14, 116).

На изглед, ова група легенди објашњава порекло јодловања. Па ипак, занимљива је присутност број три. Нуде се три избора и три боје. Индоевропско значење симболике боја истакао је Димезил 1954. године када је у поглављу *Albati, russati, virides* установио да су бело, црвено и зелено канонске боје свештеничко-чаробњачко-владарског, ратничког и ратарског. Ове боје су изоморфне са три избора одговарајућим позивима на опредељивање: бело млеко — магично јодловање, црвено млеко — физичка снага, зелено млеко — богатство. Примена симболике ових боја асоцира на једну старију германску причу коју налазимо у едској поеми *Rígsthula*, где су три друштвене класе представљене тројицом синова и једним унуком бога Хеимдала. Иако ове персонае манифестују очигледни функционални развој (de Vries 1960), оне ипак одражавају одређени образац: црна коса за сужња, црвена за земљорадника, плава за ратника и за његовог сина, младог краља (Dumézil 1973b:118—125; de Vries 1942; Gerschel 1966). Такође је вредно пажње да многе тробојне заставе данашњих нација, потомака индоевропских, као да одражавају ове прадавне образце, ако не и њихове вредности бело, црвено и зелено индијска, иранска, италијанска и ирска; црвено, бело и плаво исландска, норвешка, британска, холандска, југословенска и предреволуционарна руска. На тај начин, ове швајцарске легенде, на нешто мало различит начин, одражавају оно исто индоевропско тројство које налазимо у првој групи.

И у приповедној књижевности постоји једна индоевропска паралела: грчки мит о Парисовом суду (Dumézil 1953:25—32). Хера младом пастиру обећава власт, Атена победу, а Афродита најлеп-

шу жену. Све што се од Париса за узврат захтева то је да одлучи која је од три богиње најлепша. Грчка верзија се од швајцарске разликује у толико што Парис доноси погрешну одлуку (па доследно томе бива и кажњен), док иначе оба система натприродних бића и избора, дарова и боја, одражавају индоевропски друштвени и идеолошки модел тројне поделе (Dumézil 1974:581—586). А ономе ко жели неку оптимистичку причу из Грчке, са детаљним описом исправног избора, Жершел нуди једну у облику фрагмента из Еурипидове изгубљене трагедије *Антионе*, у којој тебански близанци Амфион и Зетос расправљају о томе да ли већу друштвену вредност имају лира или оружје и плуг. Амфион, чија лира већ поседује такву снагу да и камење може да покрене, надвладава свог брата који покушава да га одмами од песме и уместо тога подреди варљивој музи рата (Gerchel 1956:89—90). А тај сукоб није усамљен, пошто и други фрагменти који се одnose на традицију ових близанаца такође предочавају *Weltanschauung* који налазимо на швајцарским алпским пашњацима више од два миленијума касније.

Доприносива које је Жершел дао у свом чланку историчар би могао да дода корективну сугестију да је средњовековна друштвена идеологија можда била непосреднији извор типично индоевропских идеја које налазимо у овим познијим легендама. Тачно је да је феудално друштво, мада *материјално* далеко сложеније, одабрало сажету метафору „три сталежа“, да би себе представило *духовно*, и у целокупности и у суштини, као конзорцијум који чине *oratores, bellatores* и *laboratores*, тј. „они који моле“, „они који ратују“ и „они који раде“.

У минуле две декаде импресивна група научника расправљала је о пореклу и значењу овог феномена (Batany 1963; Le Goff 1968 и 1980; Dubuisson 1975; Duby 1980; Grisward 1981; Dumézil 1982:205—253). Истакнута су четири могућна објашњења за присутност модела тројне поделе у

феудалној Европи: 1. непрекинуто преношење из индоевропских времена; 2. оживљавање; 3. само-стално устројавање; 4. позајмљивање из неке културе која је језички наследник индоевропске, највероватније од Келта, мада се Англо-Саксонци, Франци и Римљани такође могу посматрати као прихватљиви извори.

Ниједно од ових објашњења не намеће се до краја, мада је прво најмање проблематично. Срж проблема је у томе што је пре XI века формула тројне поделе слабо осведочена, ако уопште јесте. Међутим, од средине XI века и током наредних две стотине година, дошло је до цветања тријадичних спознајних модела који су се сами од себе репродуковали и чије су се примене протезале од теологије до рачунања времена. Од прве четвртине XIII века, тројна подела није више била само идеализована апстракција, већ је почела да добија оне карактеристике емпиријске стварности које су неизбежно водиле ка установљавању Државних сталежа као регулатора француског јавног живота.

Не изгледа баш упутно претпоставити да би такав један изразито раширени и дубоко укорењен модел избио на површину (или се поново јавио) практично ниокуда. Можда би науци више користило када би се проблем посматрао као сведочанство, а не само као један од извора. Нагласак би тада могао да се помери са претпостављеног одсуства тројне поделе тамо где стварно и треба: на недостатак поузданих савремених сведочанстава њеног опстајања.

У сваком случају, не би било сврсисходно дозволити да тражење објашњења за *присутност* овог индоевропског модела замагли истински важно питање које се односи на његову *функцију*, коју је Димезил више пута дефинисао као *topos d'analyse*, имагинарни начин сажимања и реорганизовања света, како би се њиме могло управљати.

Другим речима, тројно подељено феудално друштво могло је, заправо, никада и да не по-

стоји, али они који су га својевремено посматрали и чија су сведочанства сачувана, нису били истински заинтересовани за ту врсту чињеница. За њих је друштво било оно што је тако по традицији, хијерархијска структура са свештенством на врху, иза кога следи ратничко племство, а која почива на сељацима-кметовима. Ствари нису могле бити другачије: све што није одговарало обрасцу бивало је ишчишћено као кроз филтер, док је оно што би преостало било концентрисано у служби модела тројне поделе. У том смислу, постојала је мала разлика између делатности хроничара савремених догађаја и делатности творца легенди. Размислите, на пример, о закону о наслеђивању. Хроничар би бранио начело да се имовина не сме делити, иначе би породица изгубила своје муком стечене земљишне поседе. Творац легенде би тада на ту тему импровизовао по узору на индоевропски спознајни модел: додељујући племићу три сина, он омогућава да најстарији наследи имање (трећа функција), да други приступи свештенству, а да најмлађи потражи срећу у свету снагом сопствене деснице и брзином свог мача. Међутим, Бог нека се смилује породици са четири или више синова! Њихов је положај, у буквалном смислу, ужасан.

Да закључимо, неко би се могао упитати шта је фолклориста добио од студије која ову традиционалну материју тумачи са различитог становишта. Пре свега, нека друга перспектива открива право значење речи перспектива, онемогућава искључивост и отвара нове хоризонте. Друго, неко може добити велики број информација о текстовима, њиховој историји, пореклу и значењу. Други ће научити нешто ново о односу између мита и друштва, о значају и једног и другог, као и историје, за проучавање веома старих народних предања. Понеко ће доћи до сазнања да је структура била неодређено дефинисан и насумице употребљен појам и да, пошто се како треба одреди и дефинише, она нуди само почетак, а никако лак завршетак интерпретативних дигресија. Неко ће

такође, заједно са Литијем, који је одбио да другу групу Жершелових легенди призна за оригинални фолклорни материјал, научити да су исхитрена уопштавања особени знак недовољног знања, јер су у питању крути, унапред створени закључци. Продор какав је Жершелов, који даје и позитивне и негативне резултате, дотиче и само срце проблема, по томе што пружа наду за откривање правог значења, док истовремено одврта од онакве ограничености какву је показао Хенд када је примену својих закључака ограничио само на материјал који је обрађивао. Укратко, пре него што фолклориста испуни класичну грчку функцију *anthropos* и постане „мерило свих ствари“, треба да оствари складан спој хуманистичке отворености и научне прецизности.

Превела
Мирјана Арндарски

Literatura

- Arlincourt, Charles Victor Prévôt, vicomte d'*,
1842 *Le pèlerin*. Vol. III. Paris: Dumont.
- Batany, Jean*,
1963 *Des »Trois Fonctions« aux »Trois États«?* *Annales Économies Sociétés Civilisations* 18:933—938.
- Bausinger, Hermann*,
1968 *Formen der »Volks poesie.«* Berlin: Erich Schmidt: *Grundlagen der Germanistik* No. 6.
- Beitl, Richard*
1955 *Männerkindbett*. In *Wörterbuch der deutschen Volkskunde*, begründet von Oswald A. Erich und Richard Beitl. 2nd. rev. ed. Richard Beitl, pp. 493—494. Stuttgart: Alfred Kröner.

de Vries, Jan

1942 Rood-wit-zwart. *Volkskunde* 43:53—62.

1952 La valeur religieuse du mot germanique *irmin*. *Cahiers du Sud* 36:18—27.

1960 Sur certains glissements fonctionnels de divinités dans la religion germanique. *In* *Hommages à Georges Dumézil*, pp. 83—95. Brussels: Collection Latomus Vol. XLV.

Dubuisson, Daniel

1975 L'Irlande et la théorie médiévale des «trois ordres». *Revue de l'histoire des religions* 88:35—63.

Duby, Georges

1980 *The Three Orders: Feudal Society Imagined*. Translated by Arthur Goldhammer. Chicago: University of Chicago Press.

Dumézil, Georges

1941 Jupiter, Mars, Quirinus: essai sur la conception indoeuropéenne de la société et sur les origines de Rome. Vol. I. Paris: Gallimard.

1947 Tarpeia: cinq essais de philologie comparative indoeuropéenne. Paris: Gallimard: Les mythes romains No. 3.

1953 Les trois fonctions dans quelques traditions grecques. *In* *Éventail de l'histoire vivante: Hommage à Lucien Febvre*. Vol. II. Paris: Librairie Arman Colin.

1954 Rituels indo-européens à Rome. Paris: Klincksieck: Études et commentaires No. 19.

1962 La société scythique, avait-elle des classes fonctionnelles? *Indo-Iranian Journal* 5: 187—202.

1973 *The Destiny of a King*. Translated by Alf Hiltebeitel.

Chicago: University of Chicago Press.

1973b *Gods of the Ancient Northmen*, ed. Einar Haugen. Berkley: University of California Press: Publications of the UCLA Center for the Study of Comparative Folklore and Mythology, No. 3.

1974 *Mythe et épopée: l'idéologie des trois fonctions dans les épopées des Peuples indoeuropéens*. Vol. I. 2nd ed. Paris: Gallimard: Bibliothèque des sciences humaines.

1982 *Apollon sonore et autres essais: vingt-cinq esquisses de mythologie*. Paris: Gallimard: Bibliothèque des sciences humaines.

Dundes, Alan

1964 *The Morphology of North American Indian Folktales*. Helsinki: Folklore Fellows Communications No. 195.

1971 On the psychology of Legend. *In* *American Folk Legend: A Symposium*, ed. Wayland D. Hand, pp. 21—36. Berkley: University of California Press. Publications of the UCLA Center for the Study of Comparative Folklore and Mythology, No. 2.

Gerschel, Lucien

1956 Sur un schème trifonctionnel dans une famille de légendes germaniques. *Revue de l'histoire des religions* 150(1): 55—92.

1957 Georges Dumézil's *Comparative Studies in Tales and Traditions*. Translated by Archer Taylor. *Midwest Folklore* 7:141—147.

1966 Couleur et teinture chez divers peuples indo-européens. *Annales Économies Sociétés Civilisations* 21:608—631.

Grässe, Johann Georg Theodor

1874 *Der Sagenschatz des Königreichs Sachsen*. Vol. I. 2nd ed. Dresden: G. Schönfeld.

Grimm, Jacob and Wilhelm Grimm

1981 *The German Legends of the Brothers Grimm*. Edited and translated by Donald Ward. Vol. I. Philadelphia: Institute for the Study of Human Issues. First published 1816.

Grimm, Wilhelm

1884 Literature. In *Grimm's Household Tales with the Author's Notes*. Edited and translated by Margaret Hunt. Vol. II, pp. 477—538. London: George Bell.

Grisward, Joel H.

1981 Archéologie de l'épopée médiévale: structures trifonctionnelles et mythes indoeuropéens dans le cycle des narbonnais. Paris: Pyot.

Hand, Wayland D.

1970 On the Usefulness of Computers in Working with Collections of Folklore. Ms. in possession of the author.

Hoffmann-Krayer, Eduard, and Hanns Bächtold-Stäubli, eds.

1933 Männerkindbett. In *Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens*. Vol. V. Berlin: Walter de Gruyter.

Jolles, Andre

1929 *Einfache Formen: Legende, Sage, Mythe, Rätsel, Spruch, Kasus, Memorabile, Märchen, Witz*. Halle (Saale): M. Niemeyer.

Leach, Maria, ed.

1949 *Couvade*. In *Funk and Wagnalls Standard Dictionary of Folklore, Mythology and Legend*. Vol. I. New York: Funk and Wagnalls.

Le Goff, Jacques

1968 Note sur société tripartite, idéologie monarchique, et renouveau économique dans la chrétienté du IXe—XIIe siècle. In *L'Europe aux IXe—XIe siècles aux origines des états nationaux: Actes du colloque international sur les origines des états européens aux IXe—XIe siècles, tenu à Varsovie et Poznań du 7 au 13 septembre 1965*, ed. Tadeusz Manteuffel and Aleksander Gieysztor, pp. 63—71. Warsaw: Państwowa Wydawnictwo Naukowe.

1980 A Note on Tripartite Society, Monarchical Ideology, and Economic Renewal in Ninth- to Twelfth-Century Christendom. *In* Time, Work, and Culture in the Middle Ages. Translated by Arthur Goldhammer, pp. 53—57, 296—300. Chicago: University of Chicago Press.

Lévi-Strauss, Claude

1966 The Savage Mind. Chicago: University of Chicago Press.

Liithi, Max

1943 Die Gabe im Märchen und in der Sage: Ein Beitrag zur Wesenserfassung und Wesensscheidung der beiden Formen. Doctoral dissertation, Philosophical Faculty I, University of Berne, Switzerland. Berne: Buchdruckerei Buehler.

Naumann, Hans

1929 Grundzüge der deutschen Volkskunde. Leipzig: Quelle und Meyer.

Taubmann, Josef Alfred

1887 Märchen und Sagen aus Nordböhmen: Aus den Volksmunde gesammelt. Reichenberg: J. Fritsche.

Thompson, Stith

1932—1936 Motif-Index of Folk Literature. Vols. I—VI. Helsinki: Folklore Fellows Communications Nos. 106—109, 116, 117.

von Beit, Hedwig (also listed as Roques-von Beit, Hedwig von)

1965 Symbolik des Märchens. 3 vols. 2nd ed. Berne: Francke.

NASLOV ORIGINALA

The Survival of Indo-European Mythology in Germanic Legendry.

Toward an Interdisciplinary Nexus, »Journal of American Folklore«, 1984, n. 383, p. 43—56.

Напомене:

¹ „Златни ужарени предмети, који су пали с неба, истодобно су, аналитички посматрано, симболи напоредних социјалних функција, а синтетички гледано, талисман јединствене краљевске власти.“ — Прим. прев.

ОДЗИВИ

УСМЕНО СТВАРАЛАШТВО У СВЕДОЧЕЊИМА, САГЛЕДАВАЊИМА, ТУМАЧЕЊИМА (III)

(ПОВОДОМ КЊИГА ЛУЈА ЛЕЖЕА, СПАСОЈА
ВАСИЉЕВА, ДИВНЕ ЗЕЧЕВИЋ, МИОДРАГА
МАТИЦКОГ)

**Luj Leže: Slovenska mitologija. Preveo Rad.
Agatonović. Biblioteka »Horizonti«, kolo XI,
knj. 4, Beograd, Grafos, 1984, str. 201 + /1/.**

Добро осмишљена и добро вођена (уредник Вито Марковић) библиотека „Хоризонти“ издавачке куће *Графос* обогатила је нашу културу и новим издањем капиталнога дела Луја Лежеа: *Словенска митологија* — Дело је у нас први пут штампано 1904. године у истоме преводу Р. Агатонића. Својевремено је објављивање Лежеове *Словенске митологије* било одличан издавачки потез, неуобичајен за наше прилике и издавачку политику. Наиме, дело се у преводу, у нас појавило непуне три године након премијернога обелодањивања у Паризу. Графос је искористио малу јубиларну прилику — осамдесетогодишњицу првога издања да изнова скрене пажњу читалаца на свакојакo занимљиво Лежеово дело. Ново издање пропраћено је корисним поговором Миодрага Б. Шијаковића (193—198).

Када се први пут појавила у преводу Р. Агатоновића, *Словенска митологија* је представљала збир за то време последњих знања и сазнања о предмету. Сам Леже (1843—1924) годинама се успешно бавио проучавањем словенске митологије. Докторирао је управо на проблемима словенске митологије и прелаза Словена из паганства у хришћанство (*Прелазак Словена у хришћанство, Хроника калуђера Нестора*). Проблемима словенске митологије Леже је наставио да се бави и након одбрањенога доктората. *Словенску митологију* је написао као већ сасвим зрео и изузетно обавештен научник. Управо због тога, дело је деценијама било незаобилазан приручник, прво обавештење за све што се тиче словенске митологије. Прегледност и систематичност красе Лежеову књигу — чине да је она и данас од користи, мада је, ван сваке сумње и застарела.

Књига садржи осам поглавља, као и *увод* и *додатак*. У првome поглављу дат је преглед изво­ра за словенску митологију. У другоме реч је о врховномe Богу. Треће поглавље расправља о Перуну и Световиду, два врховна бога руских и балтичких Словена. У четвртом поглављу реч је о Волосу, Дажбогу, Сварогу, Стрибоду, Тројану и другима. У петоме поглављу обрађена су тзв. млађа божанства (Триглав, Јула, Радгост, Црнобог...), а у шестоме божанства судбине (виле, русаљке, нимфе). Глава седма посвећена је проблему жртвовања, жртве, култовима. Ту је реч о храмовима, идолима, врачарама, пророштвима. У осмом поглављу расправља се о веровању Словена у загробни живот, о сахрањивању и погребном обреду, као и о култу предака у Русији. У додатку посебна пажња посвећена је Световиду и Светом Виду.

Лежеова књига допринела је на свој начин да у нас порасте интересовање за словенску митологију, а, са друге стране, да сви они које је та митологија привлачила — могу на једномe месту да потраже и пронађу све потребне полазишне информације. Лежеово дело свакако је мање или готово нимало утицало на научна опредеље-

ња и истраживања Веселина Чајкановића, Тихомира Борђевића, Миленка Филиповића, као што су и Лежеови савременици Томо Маретић и Ватрослав Јагић образовани и подучени на иним научним врелима. Међутим, читава једна плејада научних прегалаца и посленика којима словенска митологија није била основна прекупација, већ су се са њеним проблемима сусретали узгред, другим пригодама (археолози, етнологзи, књижевни историчари, историчари уметности) — имали су од Лежеове књиге многе користи.

Поновимо на крају да је *Графос* учинио прави издавачки потез обновивши након осамдесет година врсно Лежеово дело. Извесно је да би нас ова издавачка кућа још више обрадовала и свакојако задужила када би систематски започела да објављује капитална дела из области изучавања словенске митологије: Афанасјева, Иванова, Топорова, Успенског, Померанцеву. Свакако, у таквој едицији било би добро да нађу своје место и дела Ксјарова (од којег заправо и потиче проучавање словенске митологије), Шафарика, Добровског, Крека, Нидерлеа.

Spasoje Vasiljev: Slovenska mitologija. Biblioteka »Astra«, kolo II, knjiga 7, Beograd, 1986, str. 199 + /1/.

Област словенске митологије јесте, свакојако, изузетно занимљиво подручје испитивања. Извесно је такође да су и нашој науци и култури уопште потребна дела из ове области, посебно она која нуде читаоцу свеобухватна виђења словенске (и словенских) митологија. Међутим, све то скупа не подразумева, а још мање дозвољава да се повлаче сумњиви издавачки потези. Издавачка кућа *Арион* предвођена Драганом Симићем у двострукој улози (уредник и једно-времено рецензент књиге) понудила је нашем читалаштву књигу Спасоја Васиљева под амбициозним и обавезујућим насловом: *Словенска митологија*. Књига је најављивана подуже време

(понајчешће под скраћеним именом аутора: Сп. Васиљев) и изазвала је, природно, велико интересовање. Но, када се књига узме у руке започиње серија непријатних изненађења. Пре свега, намах се запажа да је реч о другоме издању књиге која је по први пут штампана још 1928. године у Србобрану, у штампарији Јевте Радака. Из предговора Сп. Васиљева сазнајемо подоста о околностима које су допринеле настанку књиге. „Замисао о штампању ове књиге“, пише Васиљев, „сазрела је после јавног предавања у Србобранском Народном Универзитету 9. 1. т. г. о теми 'Словенска Митологија', а на потицај и молбу многобројних слушаца.“ Лично сматрам, да наведен разлог није и довољан повод да би се начинио по наслову амбициозан преглед словенске митологије. Очигледно је да се и самоме аутору први разлог учинио недовољан, па је одлучио да своје пориве подробније објасни.

У истоме предговору, Васиљев износи и свој критички однос према научној и стручној литератури која му претходи. „Одлука издавања ове митологије пала је тим пре, што ми заправо ни до данас немамо своје митологије. Студија г. Н. Нодила, који сву Слов. митологију налази у народној причи и песми, самим тим што је штампана у Раду Ј. А. приступачна је врло маленом броју читалаца; а рад г. Л. Лежеа, у преводу Р. Агатоновића, прилично је застарео, без најновијих археолошких открића и закључака науке на том пољу рада.

Далеко смо од тога, да овим маленим радом желимо скинути са дневног реда питање Словенске Митологије, које ни г. Л. Нидерле својим најновијим, а по времену последњим делом није скинуо. Задовољни ћемо бити, ако он одговори оној прекој потреби која се код нас осећа за једном оваквом књигом.“

Уистину, ово је дрзак текст. Може се рећи, могло се са разлогом и 1928. рећи да је Лежеова *Словенска митологија* „прилично застарела“; неспорно је тврђење да у Лежеа нема „најновијих

археолошких открића“ „закључака науке на том пољу рада“. Међутим, проблем настаје онога тренутка када се постави питање: ко има право да то каже? У трећем поглављу своје *Словенске митологије*, у одељку који носи наслов *Литература о словенској митологији*, који има амбицију да буде критички преглед и оцена свега што је пажње достојно у „проучавањима словенске митологије до Спасоја Васиљева, а који броји ни мање ни више, већ само четири странице (тачније три и по) — Спасоје Васиљев наводи свој угледник — текст према коме је израдио друго и треће поглавље књиге. Назив трећег поглавља већ смо саопштили, а друго поглавље даје преглед извора за словенску митологију (*Извори за словенску митологију*). Дакле, у једноме поглављу се саопштава преглед извора на основу којих се пише све оно што ће у књизи уследити, а у трећем поглављу се критици подвргава, оцењује и вреднује све што је до тада о словенској митологији написано, а пажње јесте вредно. Та два кључна поглавља књиге Васиљев је, вели то мирно, урадио према делу Луја Лежеа: „Да споменемо и дело Луја Лежеа, у преводу Рад. Агатоновиха 1904. године, које је далеко од тога да буде без мане, а по коме смо израдили II и III поглавље овог рада“ (32—33). Ипак су овакве реченице невероватне. Мало је недостајало да се Лежеова књига „припомене“. Затим се подвуче да је она „далеко од тога“ да буде без мана. И после свега, ваљда као природни му, самонамећући закључак, Васиљев нас обавештава да је своје дело поставио на ноге које му је Леже дао. Узгред буди речено, изјава да су друго и треће поглавље рађени према Лежеу није тачна. Та поглавља су начињена тако што је Васиљев препричавао одговарајуће пасусе из Лежеове књиге, интерпретирајући их у складу са својим општим, дакле минималним, знањем словенске митологије. Тако Васиљев у многим случајевима даје оштру формулацију верујући да то произлази из Лежеовог текста, а само то Леже сâм није успео да схвати.

Словенска митологија Спасоја Васиљева свакако не заслужује сав простор који јој је овде и овом приликом дат. Међутим, управо због тога што је на почетку наглашена вредност Лежеовог дела, одлична замисао издавачке куће *Графос* и њенога уредника, Вите Марковића, због тога што је изражена жеља и културна потреба да се систематски објављују дела из области словенске митологије — било је и нужно и обавезујуће да се укаже на издавачке промашаје, чак и бруку.

Divna Zečević: Književnost na svakom koraku. (Studije i članci). Mala teorijska biblioteka, knjiga 20, Osijek, Revija, 1986, str. 266 + /2/.

Дивна Зечевић је одавно стекла леп углед међу проучаваоцима усмене књижевности, међу прегаоцима који су испитивали тзв. књижевност „на народну“ и „књиге за народ“, а и у самој науци о књижевности заузела је заслужено значајно место врсног испитивача феномена *пучке књижевности*. Главнину свога научног интересовања и већину радова, Дивна Зечевић је усмерила и усредредила на одређивање самога појма *пучка књижевност*, а потом на утврђивање просторног и временског пружања и трајања ове врсте литературе.

Књига *Књижевност на сваком кораку* јесте још један ауторкин допринос изучавању и осветљавању *пучке књижевности*. Књига је обухватила студије и чланке који на различите начине осветљавају и тумаче било сам појам *пучке књижевности*, или, пак, одређено дело и одређеног аутора.

У грађењу, у компоновању књиге, Д. Зечевић је тежила двострукој равнотежи. Књига је подељена на два дела. У првome налази се седам студија, у другome седам чланака. Студије се баве теоријским и семантичким одређивањем и омеђавањем појма *пучка књижевност*. Посебно су у томе смислу карактеристичне две прве студије

(Пучка књижевност, О истраживању феномена пучке књижевности). Следећих пет студија расправљају и разматрају некои од бројних специфичних проблема пучке књижевности (одређени пучки писац, његово дело, или, пак, врста пучке литературе — Пучке књижевне творевине између уметности и револуције. Растварање формула традиционалне усмене поезије — формуле пучких пјесама, Одјек погибије П. Зринскога и Ф. К. Франкопана у пучким пјесмама њихова доба, Књижевност у практичној функцији кришћанске поуке. Филип Грабовач, Усмене предаје као књижевна организација човјекова доживљавања повијести и природе.)

Други део књиге, сачињен од седам чланака, тежи да проблем пучке књижевности на извештан начин поједностави, да га приближи свакодневници. Условно речено, овим чланцима се заправо врши својеврсна популаризација како проучавања, тако и тумачења пучке књижевности. У прилог оваквом тврђењу недвосмислено сведоче и сами наслови чланака: Путоситнице из Хрватског загорја, Усмене предаје о сељачкој буну и кметском животу у широј околини Стубице, Свакодневно приповиједање и усмена књижевна традиција у Шестинском Краљевцу, Биљешка о старици која није хтијела приповиједати, На заобилазници свакодневнице, „Туда више не иди“. Усмене предаје из околице Сл. Пожеге, „Мигудац — мигудац“. Еротска збиља у усменој књижевности.

Д. Зечевић одређује појам пучке књижевности у односу на усмену књижевност и у односу на Hochliteratur (високу литературу), коју назива централна литература. Одређујући пучку књижевност као „нешто између“ усмене књижевности и централне литературе, Д. Зечевић утврђује битне одлике пучке књижевности. Пре свега, пучка књижевност успоставља комуникацију са читаоцима као штампани и дистрибуирани текст. Тематски и мотивски има доста сродности са усменом књижевношћу, али за разлику од ове потоње, пучка књижевност се доживљава поједи-

начно у самосталном сучељавању и дијалогу са *писаним текстом*. Дакле, не постоји однос: певач, казивач, приповедач са једне стране, а слушаоци у групи или у групицама који слушају и током слушања успостављају својеврсну комуникацију и, дакако, својеврсну рецепцију онога што чују, са друге стране.

У односу на Hochliteratur, односно централну литературу, како је ауторка чешће назива, пучка књижевност је не само једноставнија, већ баналнија. Како духовито запажа Д. Зечевић, доживљај се у пучкој књижевности поједностављује и своди на *догађај*. Битно је да се нешто десило, а никако не нечије доживљавање, проживљавање и преживљавање односног догађаја.

Д. Зечевић је посветила значајну пажњу утврђивању формула које одликују *пучку пјесму*. Између осталог, уочила је и особен, а једнак начин почињања, односно окончавања песме. У оба случаја подвлачи се истинитост опеваног догађаја, штавише на тој веродостојности се инсистира. Ово драгоцено опажање изазива низ питања и потпитања, но, то ће бити тема једнога друкчијег текста.

Ауторка опажа да пучки песник има посебну склоност описивању детаља, „односно детаљисаних реалија којима фиксира одређене ситуације“ (129); опажа такође да се у песми могу мешати различити типови језика, типови који припадају различитим социјалним и професионалним структурама. Једноставно речено, песма користи терминологију која самоме певачу-песнику није уопште блиска, често чак ни разумљива.

Дивна Зечевић констатује у *пучкој песми* још једну особину која, на први поглед, чини се противуречном у односу на „ранија ауторкина запажања. Наиме, она примећује и значајно присуство емоција, емотивнога набоја у песмама. Но, то уистину све јесте тако. Извесно је само да сва та појединачна опажања, синтетизована опажања треба мало више средити, изложити их у логичнијем и, за читаоца, пратљивијем низу. Много шта треба поједноставити у исказу, јер се ме-

Ћу мислима које навиру као бујица и које, свака понаособ имају свој значај — читалац помало загуби, затумара, изгуби каткад из вида битну ауторкину мисао.

Међутим, ван сваке сумње, књига Дивне Зечевић *Књижевност на сваком кораку* јесте један значајан допринос науци о књижевности, а изванредан и незаобилазан прилог проучавању сложенога феномена *пучке књижевности*.

И на крају, мала напомена поводом последњега чланка у књизи („Мигудац — мигудац!“ *Еротска збиља у усменој књижевности*). У томе тексту су еротски стихови, односно песме, прозни искази (краће шале, еротске анегдоте, еротске приче) посматрани као саставни део и израз *пучке књижевности*. Мислим да је то и потпуно исправан угао гледања, односно сматрам да еротско народно стваралаштво јесте у суштини *пучка литература*. Међутим, та у основи *пучка литература* имала је и свој живот, а не само трајање, и у усменом народном стваралаштву. Дакле, живела је и преношена је и усменим путем, а не само као трајно фиксиран штампани текст. Овај особен случај јесте био и остао могућ и због специфичне природе еротскога фолклора. У својој исконској елементарности еротски фолклор јесте стваралаштво које се понајмање разликује од једне културне средине до друге, па се понајлакше, уз најмање (и најједноставније) прилагођавање претаче из једне средине у другу. У овоме смислу, занимљива је посебно прича коју је ауторка забележила „у околици Дарувара 1966. године“, а по којој је и читав текст добио име („Мигудац — мигудац!“). Идентичну причу, под истим насловом, налазимо у рукописној збирци Вука Врчевића која се данас налази похрањена у тзв. Богишићевом архиву у Цавтату. Идентична прича штампана је и у часопису *Антропологија* Фридриха Крауса. Под истим насловом прича је недавно објављена у књизи *Мрсне приче (Еротска, содомијска и скатолошка народна проза)* коју је из Краусовог часописа преузео, приредио Душан Иванић. Књига је пропраћена ис-

црпним, веома добрим поговором. Прича *Мигу дац!* налази се на странама 189—190. За разлику од записа Д. Зечевић у којој су главне (насамарене) личности: звонар, учитељ и поп, у причи преузетој из Краусовог часописа намагарчени и жигосани јунаци су два млада калуђера и трећи знатно старији.

Миодраг Матицки: Народне песме у Вили. Библиотека усмене књижевности Матице српске и Института за књижевност и уметност, Нови Сад — Београд, 1985, стр. 306 + /I/.

У осмишљеној и одлично уређиваној Библиотеци усмене књижевности (уредници: Мирослав Пантић и Божидар Ковачек) коју заједнички припремају и издају Матица српска у Новом Саду и Институт за књижевност и уметност у Београду — након књига Миодрага Матицког *Епске народне песме у Летопису Матице српске* и Марије Клеут *Лирске народне песме у Летопису Матице српске* — објављена је и трећа књига.

Књига Миодрага Матицког *Народне песме у Вили* обухватила је лирске и епске народне песме које су објављене у часопису *Вила* под уредништвом Стојана Новаковића у току недугог живота часописа (1865—1868). Садржи одличан предговор приређивача и аутора књиге, Миодрага Матицког, напомене уз песме, попис сакупљача, попис почетних стихова песама, индекс личних имена и имена народа, индекс географских имена и речник мање познатих речи.

Велики *Вилин* корпус лирских народних песама Миодраг Матицки је разредио у веће целине „према већ утврђеним системима и поделама примењиваним на сличним пословима и у антологијама...“ Лирске народне песме су „разврстане према савременој подели усмене лирике, заснованој на Вуковом делу и примењеној приликом приређивања *Српских народних пјесама из необјављених рукописа Вука Стеф. Караџића* (Београд, 1973)“. Такав приступ подразумевао је

да се издвоји пет великих кругова лирских народних песама: I. *Обредне и обичајне песме*, II. *Песме о раду и уз рад*, III. *Верске песме*, IV. *Љубавне песме*, V. *Породичне песме*. „Шаљиве песме“, напомиње Матицки, „махом пародије, нису посебно издвајане на крају дела посвећеног лирици, већ су распоређене према мотивима и темама по основним групама, а иза сродних песама или варијаната“ (22). Укупно је објављено 157 лирских народних песама.

„Песме на међи“ како је Вук називао романце и баладе нашле су се у другоме делу књиге. Сматрајући са правом да су романце ближе љубавним и породичним песмама, а баладе ближе епским песмама, Матицки их је „тим редом“ и разместио. Објављене су 33 романце и баладе.

Епских народних песама у трећем делу књиге има 15. Поређане су, како је и Вук то чинио у бечкоме издању *Српских народних пјесама*, по хронолошкоме реду, зависно од догађаја које опевају.

У четвртоме делу књиге нашли су се тзв. додаци, и то: *припеви (припевке)* — укупно три, *игре* — укупно три, *бројенице* — две, тзв. *одломци* — три, *грађанска лирика* — једна песма, *бугарске народне песме* — две песме.

Преостали део књиге све оне прилоге, коментаре, индексе и регистре који, по убеђењу Миодрага Матицког, омогућују најпоузданије и најлакше служење *Вилином* збирком лирских и епских народних песама.

Посебно су драгоцене *напомене уз песме* (259—291), као и попис сакупљача песама, попис њихових псеудонима и дешифровање тих псеудонима.

У напоменама уз песме посебно су издвојени: „наслов, библиографски податак о томе када је песма објављена у *Вили*, подаци о месту бележења, записивачу и певачу, редни број под којим је песма објављена у часописној рубрици *Народне песме*, напомене и варијанте“ (259). Међутим, за читаоце је не само интересантан, већ

и од велике користи и „остатак“ података које садрже напомене уз песме:

„Иза наслова лирских песама придодаван је први стих, а када наслова није било, првом стиху је додељена улога наслова. Наслови епских песама у заградама начињени су према насловима песама из Вукових антологијских збирки или су, када је у Вуковим збиркама постојала блиска варијанта, преузимани у целини. Подаци о месту бележења, записвачу и певачу преношени су у потпуности. Напомене уз песме стављане су под наводнике, како би се разликовале од напомена приређивача. У рубрици Варијанте указивано је само на песме из најзначајнијих и старијих збирки“ (259).

Посебну пажњу у овој, у свакоме погледу врсној књизи, привлачи предговор Миодрага Матицког. Реч је о великоме уводном тексту *Усмена књижевност у Вили Стојана Новаковића* који се, заправо, састоји из два дела, два особна и посебна текста — *Однос према фолклору* и *Народне песме у „Вили“*. У првоме (*Однос према фолклору*) Миодраг Матицки је рекао и написао далеко више но што га је обавезивао сâм наслов књиге. У томе, крајње прецизном и подацима свакоје врсте обилатом делу — Матицки је осветлио и само настајање Новаковићевога часописа *Вила*, и њен однос према дружинама тада основане Уједињене омладине српске — пештанска *Преодница*, бечка *Зора*, београдска *Српска нада*. Уједињена омладина српска ставила је испред себе као један од главних задатака и прикупљање и објављивање народних умотворина. У пословима сакупљања народних умотворина, Стојан Новаковић је већ имао и не малог искуства: у *Даници* је био један од најпреданијих, највреднијих сакупљача. У томе часопису, Новаковић је стекао и уверење да не треба штампати само народне умотворине свога народа, већ и других, сродних му. Новаковић ће оснивајући своју *Вилу* преузети и неке сараднике *Данице*, као, на пример, Живојина Радонића, Косту Поповића.

Рубрика *Народне песме* јавља се од петнаестог броја другог годишта *Виле* као стална рубрика. У томе годишту биће објављен и Новаковићев позив на сакупљање народних песама.

Штавише, текстом Јована Мишковића, који је Новаковић свесно и иницирао и потпомогао, интересовање могућих сарадника-сакупљача упућује и на друге, ситније народне умотворине. Напоре са том активношћу, часопис *Вила* у другој годишћу свога излажења, наглашено прати „збивања у фолклористици код нас и у свету“. У првој годишћу (1865) *Вила* објављује обавештења из области прикупљања и истраживања фолклора која су преузета „из друге руке“. У другој, и од другог годишћа, пак *Вила* постаје не само самосвојни обавештавач, већ и самосвојни извор информација. У томе тренутку, уреднику, *Виле*, Стојану Новаковићу, већ је потпуно јасно шта све хоће да уради. Тако, од другог годишћа *Вила* бележи веома савесно и предано све, па и мање и најмање појаве народних умотворина у штампаном облику. При томе, прихватање штампане продукције није увек примано „раширених руку“, уз одушевљења одобравања и признања. Од другог годишћа, па све до окончања излажења Новаковићеве *Виле*, овај часопис ће доследно, редовито и критички пратити (оно што буде стигао и могао) готово све из обимне штампарске продукције народних умотворина.

Изванредно информативан предговор Миодрага Матицког упозорава нас и на улогу и удео Стојана Новаковића у прикупљању и објављивању народних умотворина и када је *Вила* престала да излази. Новаковић је тако свесрдно помогао и да збирка *Српске народне приповетке* (Београд, 1869) Јована Војиновића угледа свет, као и значајна, а (допустимо и сопствено лично мишљење и убеђење) запостављена двотомна збирка *Српских народних песама* Благоја Стојадиновића.

Са разлогом, Матицки подвлачи и да је знаменита, и, на жалост, до данас не прештампана збирка *Српских народних загонетака* (Панчево, 1877) Стојана Новаковића произашла из изванредне и свакојако богате грађе часописа *Вила*.

Укратко, у врсној књизи коју је приредио, а у много чему и изванредно осмислио и реализо-

вао Миодраг Матицки — стекли су се многобројни подаци драгоцени и, како би се рекло још, предрагоцени за свакојака испитивања и проучавања народнога стваралаштва и народних умотворина. Сматрам да је неопходно овде нагласити да књига Миодрага Матицког носи један наслов: *Народне песме* (читај: лирске и епске и песме „на међи“) у *Вили*, али његов уводни текст пружа далеко више података. Ту, пре свега, није реч само о часопису *Вила*, већ о једној веома широко замишљеној и спроведеној акцији друштва Уједињена омладина српска. Исцрпни предговор Миодрага Матицког не говори само о народним песмама, лирским и епским, већ о свеукупном народном стваралаштву усменом које је Новаковић као Вуков ученик и одани поштовалац настојао са својим једномишљеницима да спасе и сачува од заборава након Вукове смрти.

Са овом, трећом књигом по редоследу објављивања, Библиотека народне књижевности коју заједнички припремају и издају Матица српска и Институт за књижевност и уметност из Београда достигла је свој прави лик. Једноставно речено: то јесте то!

Ненад Љубинковић

ВУК У СВОМ ВРЕМЕНУ И ДАНАС

**Зборник радова о Вуку Стефановићу Караџићу,
Институт за језик и књижевност, Сарајево, 1987.**

Зборник радова о Вуку Стефановићу Караџићу збир је резултата научног рада саопштеног на југословенском научном скупу посвећеном теми *Вук у свом врмену и данас*. Припремљен је у Институту за језик и књижевност из Сарајева и појавио се у само предвечерје Вуковог рођендана као трајни допринос тумачењу и разумевању Вуковог дела. У овом Зборнику је окупљено осамдесетак научних радова, односно научних посленика који имају шта да кажу и који и треба о Вуковом делу да говоре.

Део Зборника у којем је тридесет и пет реферата саопштених на лингвистичкој секцији, према оценама датим и на самоме скупу и приликом оцењивања рукописа, одраз је научних резултата из свих области лингвистичке науке, везаних посредно или непосредно за име, рад и дело великог реформатора и утемељивача нашег књижевног језика. Као што је и Вуково дело разнородно и различито и ови реферати су разноврсни и тематски и по ширини приступа. Више панорамских оцена Вуковог рада и значаја употпуњено је саопштењима у којима су испитивани појединачни проблеми, било да су проистекли из Вуковог рада, било да су покренути тим радом.

Посебни осврти на Вуково дело, значај и актуелност данас, на прелазне етапе у Вуковом деловању, на повезаност језика и нације и на савремену слику српскохрватског језика, истакли су још једном величину и животност идеја које је Вук за-

ступао. Показало се да је Вук у решавању низа, често сложених, питања из области књижевног језика и његовог нормирања ишао испред свог времена и видео даље од савременика. Многи његови ставови нагоне нас да шире размишљамо о српско-хрватском стандардном језику у нашем времену, у смислу превазилажења разлика у ставовима које се, често, вештачки пренаглашавају, без неопходне вуковске толеранције.

У низу радова обрађени су односи Вука и других реформатора, између онога што је Вук баштинио од претходника и прошлости и онога што је резултат личне борбе за идеје. Показала се његова способност да је, управо кад је бивао препуштен самоме себи, остваривао далеко више него што би у тадашњим околностима учиниле институције.

Правописна проблематика осветљена је у више радова, почев од теоријског концепта, па преко актуелности правописне проблематике од Вука све до данас, са посебним нагласком на изострено постављеним и отвореним питањима, чије се решавање не сме више одлагати. Праћена је еволуција кроз коју је пролазила Вукова норма и указивано је на путеве којима је ишла и који би и сада могли бити инспиративни, ако не и образац.

Посебном групом радова обухваћен је Вуков лексикографски рад, особито ономастички сегмент. Поред Вукових запажања из ове области, указано је на потешкоће на које је наилазио приликом прилагођавања страних имена и других страних речи законима нашег језика и свог правописа, као и на метаморфозу Вуковог односа према славеносрпским елементима (славенизмима). Више радова посвећено је синтаксичкој и дијалекатској проблематици. Саопштене су многе нове чињенице о Вуку као граматичару, о Вуковом односу према народним говорима и вези и разликама народног говора и књижевног језика.

Више реферата директно је било инспирисано Вуком и његовим радом, при чему су понајвише осветљене реакције изазване Вуковим делом за његова живота и касније, нарочито у срединама у ко-

јима Вук није боравио или на које се није односила његова реформа језика. Овим је недвосмислено показано у којој је мери плодотворан утицај Вукових идеја у овим срединама и њиховом безрезервном усвајању у мери коју су прилике дозвољавале.

Природан наставак оваквих радова чине реферати из другог, књижевно-историјског дела Зборника, у којима су осветљене Вукове политичке идеје, његов однос према турској и српској управи и власти. Комплексно је сагледан културно-политички контекст Вуковог деловања, пре свега у односу на Копитарев програм упознавања са свим живим словенским и несловенским литерарним наречјима, уз пуну свест да процес језичке кодификације није резултат само конвенције, већ је још више израз еволуција језика и лингвистичких погледа. У том смислу су поређени језичко-литерарни модели Копитар—Вук и Копитар—Прешерн.

Низ компаративних прилога осветлио је управо присуство Вуковог дела у страним књижевностима, у немачкој, француској, италијанској, руској. Није занемарена ни страна периодика у којој се помињу Вук и његово дело, чак ни страни енциклопедијски извори, чиме се потврђује и елементарна његова присутност у културама других народа, са нагласком на узајамне везе, које некада могу бити уткане чак и у најмање форме усменог стваралаштва, у пословице на пример. Највише је оних саопштења у којима је разматрано присуство Вука код других наших народа и Вуков утицај на њихове прецеле. У више наврата истицано је да је управо ово наше заједничко поднебље утицало да Вук природно ослушкује и интересује се за духовно стваралаштво и других народа (Македонаца, Албанаца), да у његовом делу налазимо и одјеке књижевне традиције крајева у којима није боравио, али у којима је свакад имао безброј привржених следбеника, а до наших дана, преданих изучавалаца његова дела (да поменем тек прегледани прилог *Вук и македонска славистика*). Отуда, нимало случајно, печат ове зборнику даје последњи, завршни текст: *Вуково југословенство*.

Као што је у више реферата Вук сагледан у односу на ранију традицију српске књижевности, тако је испитивано и изнова оцењивано Вуково књижевно наслеђе као делатно и подстицајно језгро наше фолклористике. Праћено је епско певање после Вука, настављање његовог посла на сакупљању народног усменог блага; указано је на значај Вукове реформе за песничку експресију у српској књижевности, за настајање нових књижевних формација и праваца. Вуково етнографско дело изучавано је на нов начин, посебно у правцу утврђивања степена описа живота и обичаја народа у усменим творевинама, при чему су поједини жанрови и врсте народне књижевности добили значај етнографске грађе. Вуков *Рјечник* се и овом приликом показао као неисцрпан и незаобилазан извор за књижевноисторијска, социолошка и етнографска, шире антрополошка изучавања нашег народа.

Ако бисмо издвојили прилоге о усменом стваралаштву, добили бисмо посебну научну свеску, у којој треба истаћи прилоге о Вуковом поимању усмене народне књижевности, о бележењима народних умотворина пре Вука, о Вуковим записима обредних песама, о баладама и романсама у Вуковим збиркама, о муслиманској лирици и епици у њима и у записима његових следбеника, о лајпцишком издању Вукових народних песама, о Вуку антологичару и редактору народног песништва, као и о његовом делу у светлу новијих истраживања односа усмене и писане књижевности. Овако широка и заокружена истраживања, којима је обухваћено готово целокупно Вуково стваралаштво, битно су употпуњена и промишљањима Вука као аутентичног књижевника, критичара, приповедача и песника, изнад свега идеолога културе оних деценија XIX века које с правом називамо Вуково доба.

Миодраг Матицки

ВУК БЕЗ КАПЕ: У СЛИЦИ И РЕЧИ

Бора Боковић и Драган Боснић
Вук за почетнике, Радионица СИЦ, Београд, 1987.

Многи ће се, вероватно, зачудити откуд иду заједно Вук и стрип, а можда ће се неки од чувара „светог Вука“ забринути није ли ово скрнављење.

У „Предговору“ овој књизи, њен рецензент, Драго Ђупић оправдавајући овај подухват вели да је Вук био пустолов „у позитивном значењу речи“ и да му је зато место у стрипу. И заиста, Вук је, као што су то на пример Фројд, Дарвин или Ајнштајн, велики пустолов духа, авантуриста који снагом ума осваја још неосвојене пределе „тамног вилајета“. Па ипак, судбину многих пустолова духа тешко би могли пренети у стрип с обзиром да је многим од њих, макар споља гледано, живот био једноличан и незанимљив. Стрип тражи динамичну фабулу, занимљиву, напету, са много подухвата и неочекиваних догађаја. И то је оно што чини Вуков крајње узбудљив живот тако пријемчивим за стрип. Аутори стрипа, Б. Боковић и Д. Боснић, приказали су живот овог нашег горостасног културног јунака као узбудљиву, узвишену и потресну драму /у три чинодејствија, са прологом и епилогом/.

Што се тиче оних који чувају Вука као музејску реликвију или као свој посад, и којима ће засметати ово издање Вука „за народ“, на њих се и не вреди обазирати. Смисао Вуковог покре-

та управо је у демократизацији културе. Зашто се, онда, овај велики борац за народни језик и културу, човек који је избрусио најлепше драгуље народног блага и у свом народу пробудио самосвест, понос и жељу за слободом, зашто се, дакле, овакав национални јунак не би појавио и у стрипу? Баш овај и овакав Вук, без козметичких додатака и светачког ореола, симпатичан и неконвенционалан, далеко ће више приближити Вуково дело млађој генерацији, него онај уштогљени и преозбиљни Вук из читанке и обавезне лектире.

С ону страну клишеа

Да су аутори ове несвакидашње монографије заиста имали намеру да Вука прикажу без „глазуре“, са свим врлинама и манама, види се од самог почетка, од саме насловне стране. На њој се види већ остарели Вук без његовог пословичног феса. А Вук без капе, то је збиља необично! Јер, као што је познато, Вук своју капу није никада скидао будући да је имао праву фобију због промаје (тако је он сам тумачио ову своју необичну навику), али биће да је још дубљи разлог овоме што је Вук још веома рано почео да губи косу.

Од почетка до краја ове књиге, личност и дело Вука приказани су, колико се то може, непристрасно, са свим оним толико људским слабостима и заблудама од којих није имун ни највећи јунак, ни најдалековидији визионар. Вук се, остављен себи самом, како је знао и умео, довијао да нађе новчану подршку за своје грандиозно дело. Непрестано на ивици материјалне беде, оспораван, прогањан и ометан од моћника у политици и култури, он није губио веру у себе и своје велико позвање. Из тактичких разлога он је каткад, потпуно свесно, прихватао по неки компромис у ситним стварима, да би сачувао оно што је стратегијски главно — своје драгоцено дело.

Оспоравања (домаћа) и признања (страна)

Да би свету представио српски народ, његов језик, обичаје, карактер, његову духовну културу и историју у пуном сјају, Вук је заложно све: и своје здравље, и породични живот, мир и грађанску удобност. Од образованих и политички силних представника не само да није добио подршку и признања, већ су га у раду непрестано ометали својим злобним нападима, клеветима и интригама или, пак, силом држаних забрана. Упркос овом игнорисању и активном отпору, у тешкој материјалној беди, Вук је имао смирености и снаге да напише ове тешке и пророчанске речи оптужбе: „Зимно доба, и дрва нема, леба нема, а новаца нема. Ја једнако мислим да сам боље заслужио и да ће срамота бити народу српскоме што ја овако живим (писмо Мушицком, децембра, 1825. год.).

И док су га „његови омаловажавали и исмевали као „неуког чобанина“, „простака“ и клеветали га да је аустријски или руски шпијун, дотле су странци, Руси, Немци, Енглези, Французи, Вука прихватили са пуно поштовања. За српске народне песме Ламартин ће рећи да личе на дамаску сабљу „чије сечиво руби главе а метал се цакли као огледало“, а славни Гете ће без устезања оценити да „од Хомерових спева на овамо нема у целој Европи ни једне појаве која би нас тако јасно могла обавестити о суштини епа као српске народне песме“.

Где су оне Вукове безобразне речи, пословице и приче

За однос Вукових сународника, с једне стране, и странаца, с друге, према његовом делу карактеристично је да су ови први (особито свештенство и „учени“ људи) са згражањем и хистеријом дочекали *Српски рјечник* и *Српске народне пословице* због „безобразних“ речи и „масних“ пословица, док су ови други, а нарочито

Фридрих Краус, били одушевљени богатством и свежином народног језика у области еротике. И тако су, парадоксално, српске народне „масне“ пословице и приче из Вукове заоставштине угледале светлост дана у немачком годишњаку *Антропофитеја* почетком двадесетог века. У овом нашем стрипу, међутим, често се само спомиње да је Вук нападан због „безобразних“ речи, али, авај, тих „скаредних“, „опшесних речи — нема! Само на једном месту (стр. 121) дате су стидљиво, са мрљама преко „критичних“ речи неке кратке еротске песмице. Штета је што су и аутори овог стрипа били тако непотребно срамежљиви, јер ако је Вук могао још 1818. да у свој *Рјечник* без зазора унесе и онако „папрене“ речи као што су: „јебац“, „јебуцати се“, „јебаоница“ или „натпиздак“ (уз Даничићев превод: *mons Veneris*), зашто то нису могли они — 1987.?! Или, колико пута су могли да, потпуно умесно употребе на одређеним местима, у функцији сочног зачина слике и текста, неке од оних „маснијих“, а тако лепих и сликовитих Вукових пословица и израза, као што су: „Сила правду јебе кад год хоће“ „Златом написао, а говном запечатно“.

Поред Вука у овом динамичном и богатом стрипу срешћемо још пуно Вукових пријатеља као што су Копитар, Даничић, Радичевић, Његош, Грим итд; али и ништа мање његових огорчених противника као што су митрополит Стратимировић, Видаковић, Хаџић итд. Осим њих у овом стрипу су се прославили као сјајни епизодисти Фројд са констатацијом „Значи Едипов комплекс...“ и Маркс са примедбом, „Да, али револуција је скршена...“.

На крају треба рећи да је, упркос неким примедбама, књига *Вук за почетнике* поуздан, добар и надасве занимљив увод у читање Вука.

Жарко Трeбјешанин

ИЗ РЕДАКЦИЈЕ

ШТАМПА О „РАСКОВНИКУ“

Обнова „Расковника“ је дочекана у свим средствима информисања са неподељеним симпатијама и подршком, а два изашла броја (пролеће-лето) и јесен 1987. године) су у јавности оцењена као значајан допринос праћењу и развијању културног живота у нас. Уз Београдску телевизију, која је забележила појаву „Расковника“, Радио-Београд је у више емисија и програма пропратио два броја обновљеног часописа разноврсним прилозима — вестима, приказима, интервјуима.

Доносимо неколико извода из написа у нашим листовима:

„Вуковско гласило и надаље објављује, подстиче и вреднује све облике народне културе и изворног стваралаштва, не само у сеоској већ и у градској средини, у Србији, затим на целокупном српскохрватском језичком простору, а појединим прилозима и ван тих оквира“. („Политика експрес“, субота, 7. новембар 1987).

„За све време излажења 'Расковник' је на препознатљив начин продужавао главне правце на којима је радио и Вук Караџић. Вуковско усмерење овог часописа види се и из најновијег броја, који доноси примере народног стваралаштва и описа народног живота из многих крајева...“ („Политика“, субота, 21. новембар 1987).

„Ако нам је стало до наше културе, ако држимо до онога што јесмо, онда ћемо свакако наћи начина да сачувамо овај значајан, духом богат и збиља и

ОСНИВАЧИ И НАСТАВЉАЧИ „РАСКОВНИКА“

Као сведочанство времена, „Расковник“ је више одсликавао податке духовног живота у нас но што је стизао да се бави собом и, у ходу, прикупи податке о сопственом, ево, већ (или тек) две деценије дугом устрајавању.

У години која је пред нама навршава се двадесет година од појаве „Расковника“ (јесен 1968), а број који управо имате пред собом је јубиларни — 50. по реду. То је, разумљиво, повод да, ма и у најкраћем осврту, подсетимо читаоце, међу којима они

Сродност по перу и хтењу: учесници оснивачке скупштине републичке дружине песника са села у Горњем Милановцу, 7. марта 1968. године (Снимио Милојко П. Боковић)

Договор о преводу наших песника са села на стране језике: Добрица Ерић, Милојко П. Боковић, Драгиша Витошевић и преводилац Стево Шолаја (слева надесно), 21. септембра 1969. године у парку на Ташмајдану у Београду

најмлађи нису били ни рођени кад се наш часопис зачињао, на оне посленике у култури који су покренули „Расковник“, годинама га одржавали, били она невидљива уредничка рука која је опремала часопис, затим касније преузели, или га данас уређују, подједнако се старајући да у њему што складније дамара жила куцавица изворног народног стваралаштва и објава његових вредности. Мењала су се места излажења, мењали издавачи, мењали и употпуњавали уреднички тимови, мењала су се расположења према „Расковнику“, а часопис је сачувао свој лик и, упркос свему, увек успевао да оствари своју улогу у нашем културном поднебљу.

Захваљујући публицисти Милојку П. Боковићу, једном од покретача и сарадника „Расковника“ (аутора који има вероватно најбогатију документацију о областима о којима пише, а и дугогодишњег предавача документације на Југословенском институту за новинарство), у прилици смо да објавимо драгоцене снимке из дана непосредно око појаве „Расковника“.

ГОСТИ НАШЕ РЕДАКЦИЈЕ

Друга здравица расковничарима

Прејуче су чланови редакције часописа „Расковник“ — они који живе у Београду и њихов одговорни уредник Добрица Ерић — посетили нашу редакцију. Повод је био излазак из штампе другог, зимског броја овог часописа који „позива на браничама и у срцима грузанских песника“, а њима се придружују и они из Стана и Мачве.

Редактори су нам донели нови број свог часописа; донели су нам иа дар песме сељака-песника, славе поља, снове.

Донели су свој часопис да га огласимо читаоцима и онима који ће то бити; да преко новина пошаљемо поруку ленинарима његовима: Митић Љ. Србољуб из Грањца у Стану на првом месту — јер он је

коловођа овог свечаника; његово родослов-коло се врте за живе и мртве, за рањива и умиравља.

Пре но што ова плава књижевна стигне до њих — до Милоја Тошића, земљорадника из села Мрчајевац код Чаčka; Љубомира Вељковића из Ниша; Милука Милића, земљорадника из села Стуба код Куршумлије; Драгољуба Павловића, земљорадника из села Мојсница код Чачка и Станимира Радовића, земљорадника из села Бруснице код Горњег Милановца — редактори им шаљу поздраве, њима старим ратницима-солунцима и јављају да су њихова ратна причања одштампана онако како су их они казивали у перо списатељици и члану редакције Лали Јевтовић. Међу њима је био и одговорни уредник часописа, грузански жетељца стихова Добрица Ерић. Песник који не пише само песме, већ — као што то већ чине неки песници свега — крстари земљом, гладном и жеђном поезије; одлази се где год га позову, где год га позивом осете њасушну потребу; он своје стихове говори у домовима културе, у фабричким халама, у учионицама и другим људским састајалиштима. Ко више чуо грузанског жетељца стихова?

Вук Трнаоски

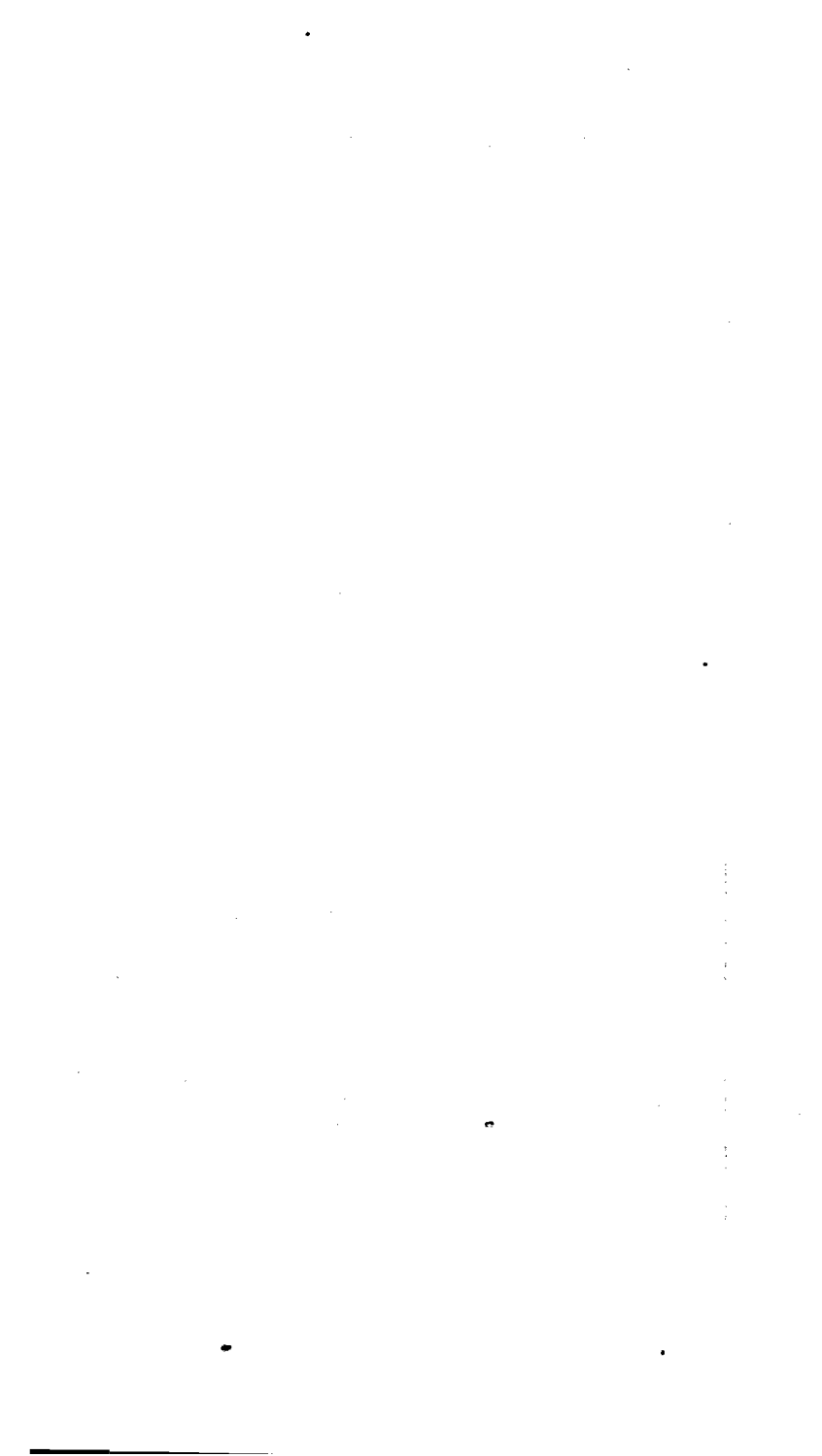

Чланови редакције „Расковника“, приликом посете „Полицици“ Милојко Боковић, Лала Јевтовић, Добрица Ерић, Драгиша Витошевић, др Владета Коштутић и Радоје Кавецкић.

Факсимил написа у „Политици“ од 16. фебруара 1969. године, насталог приликом посете чланова редакције „Расковника“ редакцији „Политике“ поводом изласка другог броја часописа (зима 1968). На слици су (слева надесно): Милојко П. Боковић, Лала Јевтовић, Добрица Ерић, Драгиша Витошевић, др Владета Коштутић и Радоје Кавецкић

Закључивање јубиларног, 50. броја „Расковника“, у Народној библиотеци „Вук Караџић“ у Београду 26. јануара до 2. фебруара 1988. године. Слева надесно: Ненад Љубинковић, Вера Б. Константиновић, Љубинко Раденковић, Миодраг Павловић, Добривоје Младеновић и Миле Недељковић

САДРЖАЈ

3 НАШ ЈУБИЛЕЈ

- 3 Љубинко Раденковић: Слово уз педесету свеску „Расковника“
- 6 Миодраг Павловић: О слову
- 7 Бранко Миљковић: Расковник
- 8 Александар Петров: Расковнички помени
- 9 Ненад Љубинковић: Биљка расковник

21 НАРОДНЕ УМОТВОРИНЕ

- 21 Задушнице Косовца Јована — нова епска песма из Мораче (Момир Војводић)
- 26 Народне приче са Папука (Славица Гароња)
- 28 Легенде из Санцака (Бранислав М. Вуковић)

33 НАШ НАРОДНИ ЖИВОТ

- 33 Момчило Златановић: Божићни обичаји у врањском крају
- 40 Миљивој Попов: Речничка грађа из северног Баната
- 62 Данка Ивић: Басме записане између два рата

69 СВЕДОЧЕЊА

- 69 Солунци још говоре (Владета Р. Кошутин)

85 РАСПРАВЕ

- 85 Ненад Љубинковић: Губитници Старца Милије, III. Сестра Леке капетана или кобна лепота и стрмоглав епског јунака
- 105 Љубинко Раденковић: Фолклорно и индивидуално стваралаштво
- 115 Анђелка Елијана Грујић: О Чајкановићевом тумачењу једне Вукове пословице
- 137 Миле Недељковић: Племенски речник Шумадије

161 ДВА ВЕКА ВУКА

- 161 Марко Фондсе: Вук и Макријанис
- 168 Загорка Лилић: Андрес Бељо — Вук Карацић Латинске Америке

173 ПРОПЛАНЦИ И ОБЗОРЈА

- 173 Песме (Србољуб Митић, Боле Цветковић, Љубиша Живојиновић, Живослав Стевић, Драгомир Марић, Слободанка Антић-Стојановић, Слав. М. Николић, Љубиша Митић Звонимир Ж. Јовић, Златимир Пантић)

181 ПРЕВОДИ

- 181 Удо Струтински: Трагови индоевропске митологије у германским легендама

203 ОДЗИВИ

- 203 Усмено стваралаштво у сведочењима, сагледавањима, тумачењима, III (Ненад Љубинковић)
217 Вук у свом времену и данас (Миодраг Матицки)
221 Вук без капе: у слици и речи (Жарко Требјешанин)

225 ИЗ РЕДАКЦИЈЕ

- 225 Штампана о „Расковнику“
227 Оснивачи и настављачи „Расковника“

ПОЗИВ ВУКОВЕ ЗАДУЖБИНЕ

ВУКОВА ЗАДУЖБИНА вас позива да јој приступите и помогнете остваривању њених циљева у помагању народног напретка и унапређивању културног развоја у складу са трајним вредностима Вуковог дела.

Установе и предузећа, грађанско правна лица која приступе Споразуму о оснивању Вукове задужбине и обезбеде оснивачки улог од најмање један милион динара постају оснивачи Задужбине. И појединци који приступе Споразуму и обезбеде једнократно или у ратама у току 1988. године износ од сто хиљада динара постају суоснивачи.

Чланови Вукове задужбине постају физичка и правна лица која редовно годишње улажу одређена средства у Задужбину и залажу се за остваривање њених циљева. Дародавци једнократно улажу средства, непокретне ствари и права.

Суоснивачки улози у страним валутама износе 100 америчких долара, односно 200 немачких марака, 150 швајцарских франака или 1500 аустријских шилинга.

Вукова задужбина има свој жиро-рачун код Службе друштвеног књиговодства у Београду број 60806-678-88665.

Девизни рачун Вукове задужбине код Београдске основне банке — Беобанке — Девизна експозитура 312. Београд, Зелени венац 16/1 број 60811-620-16-300-09-5470628.

ВУКОВА ЗАДУЖБИНА 11001 Београд Музеј Вука и Доситеја, Господар Јевремова 21. Поштански преградак 999. Телефон 625-161.

КУЛТУРНО-ПРОСВЕТНА ЗАЈЕДНИЦА СРБИЈЕ, Београд, Нушићева 4/II. Телефон 333-096 и 342-952.

БИБЛИОТЕКА „ВУК КАРАЏИЋ“ на Звездари, Београд, Гирила и Методија 2. Телефон 422-003.

Удружење књижевника Србије Београд, Француска бр. 7 Телефон 626-081

Универзитет у Београду, Студентски трг бр. 1. Телефон 635-153.

Српска академија наука и уметности, Београд, Кнез Михаилова 35. Телефон 187-144.

Етнографски музеј у Београду, Студентски трг 13. Телефон 181-888 и 629-951.

Матица српска у Новом Саду, Матице српске 1. Телефон 021/615-599.

Универзитет у Приштини, Маршала Тита. Телефон 038/24-099.

Универзитет у Нишу, Трг братства и јединства 2. Телефон 018/25-722.

Универзитет „Светозар Марковић“ у Крагујевцу, Трг АВНОЈ-а 1, Телефон 034/66-012.

ВРАТА ВУКОВЕ ЗАДУЖБИНЕ СУ ВАМ ОТВОРЕНА

ИНДУСТРИЈА ПАДОБРАНА И КОНФЕКЦИЈЕ БЕОГРАД

„КЛУЗ“ је индустрија савременог типа са (осам) фабрика и преко 8000 запослених радника.

„КЛУЗОВ“ производни програм обухвата женску, мушку и дечју одећу и све врсте падобрана који се данас производе у свету.

„КЛУЗ“ у земљи има сопствену трговачку мрежу са 150 специјализованих продавница и кућа моде.

Цењен на домаћем и страном тржишту, носилац бројних награда и признања, „КЛУЗ“ преко 85% целокупне производње пласира на иностраном, првенствено конвертибилном тржишту.

„КЛУЗ“ поклања посебну пажњу побољшању животног стандарда и подизању културног нивоа радних људи.

Сарадња са Народном библиотеком „Вук Караџић“ — Звездара леп је пример „КЛУЗОВОГ“ настојања да обогати сопствени културни живот.

○ бележавајући два драга мала славља „Расковника“ — појаву педесете свеске и улазак у двадесету годину од оснивања часописа — уредништво је одлучило да убудуће на одређен начин одаје дужно признање вредним сарадницима и верним претплатницима и читаоцима.

Захвалност и признање биће одати и онима који су здушно помагали досадашње излагање часописа.

Правилник о додељивању, односно о начину добијања одређених признања биће објављен у педесет првој свесци „Расковника“, а након што Правилник о додељивању признања буде усвојен од стране Издавачког савета часописа.

Ур.

Изради и лепоти овог броја
„Расковника“
допринели

Машински словослагачи:

Ратко Мусић
Радован Јањушевић
Радоје Симоновић

Ручни словослагачи:

Дарко Атанацковић
Драган Станојевић
Срба Ристић

Цинкограф

Горан Живковић

Типомашиниста

Глигорије Костић
Мирослав Ивачковић

Улагачице

Живана Костић
Јагода Мијушковић

ИЗДАВАЧКИ САВЕТ

Др Драгослав Антонијевић
Др Петар Влаховић
Гвозден Јованић
Радул Јовановић
Бошко Карановић
Др Велимир Михајловић
Добривоје Младеновић
Др Милош Немањић
Академик Миодраг Павловић
Арх. Божа Петровић
Мр Љубинко Раденковић

На насловној страни
„Петао“ Ивана Рабузина

Корице и опрема
Радоје М. Кавецкић

Илустрације у овом броју
Бошко Карановић

Часопис за културу и књижевност „Расковник“ пре-
васходно објављује, подстиче и вреднује све облике
народне културе и изворног стваралаштва, не само
у сеоској већ и градској средини, у Србији, затим
на целом српскохрватском језичком подручју, а по-
јединим прилозима и ван тих оквира. „Расковник“
настоји да одслика појаге у народном животу, како
савремене тако и прошле. Странице часописа су от-
ворене за прилоге из народног живота и културе, за
стваралаштво песника села и самоуких сликара, за
истраживаче у подручју књижевности, језика, фолк-
лора, митологије, етнологије, историје...

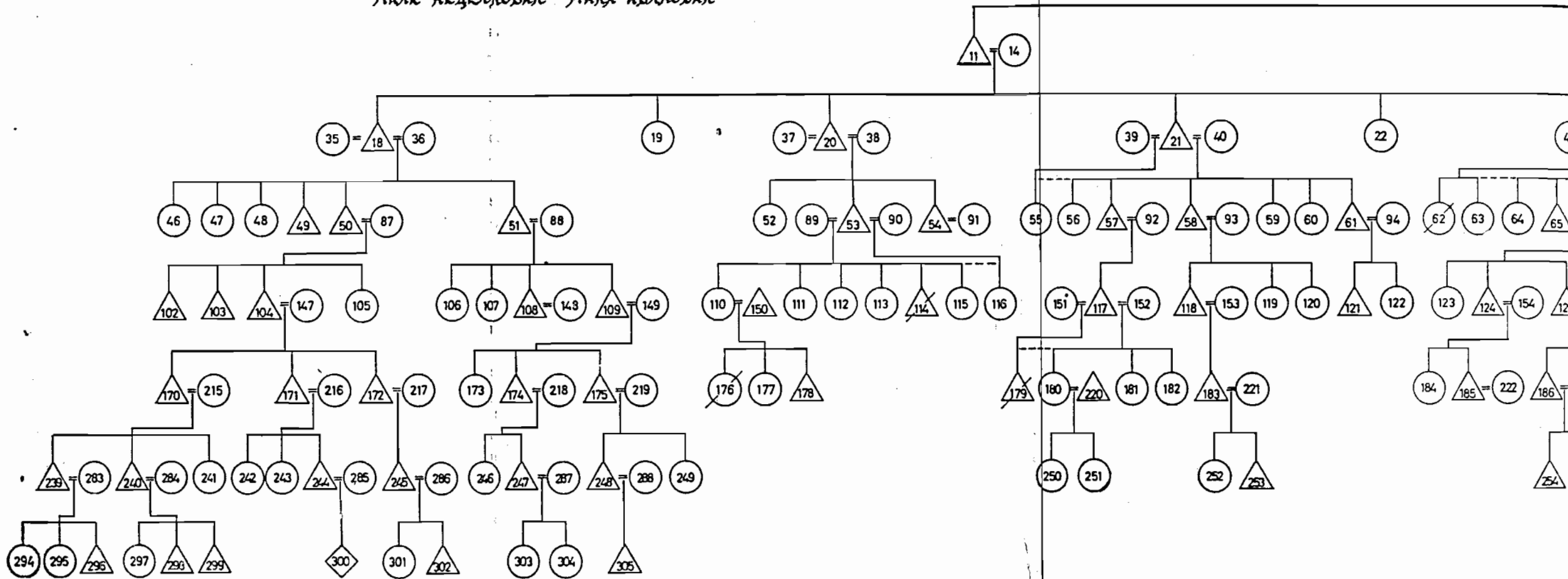

ИВАНОВИЋИ - ИЗМЕНИЊИ У КРЉЕВЦУ / ТОПОЛА /

РОДОСЛОВ, 1988.

МИЛЕ НЕДЕЉКОВИЋ - МИЉА ИВАНОВИЋ

1. Јован, 2. Пола;
 3. Никола Јовановић (кнез јасенички, пог. пре 1788), 4. Босилка (Николић, Маслошево);
 5. Марко (пог. пре 1788), 6. Јован (пог. пре 1788)),
 7. ? (удата за Марка Филиповића, Јагњило), 8. Јелена (уд. за Караборба Петровића, 1772—1842), 9. ИВАН, звани Иванека (рођ око 1780, умро после 1839), 10. 2, (умрла пре 1837);

11. Марко, 12. Савко, 13. Сава, 14. Савка, звана Савуља, 15. Анбелија, (Јевђенијевић, Врбица), 16. Рањбија/Невена (Стаменић, Топола), 17. Марија, (Макљеновић, Црнућа);
 18. Рањко (р. 1837), 19. Марта (р. 1841), 20. Јанко

(р. 1888), 78. Светозар (р. 1876, солунац), 79. Бурђе (р. 1877, солунац, трговац у Тополи), 80. Живана (р. 1883, уд. Недељковић, Крћевац), 81. Лепосава (р. 1884), 82. Драгутин (р. 1888, солунац), 83. Милутин (р. 1891, умро 1974, солунац, наредник), 84. Рајна (уд. Пангић, Загорица), 85. Савка (уд. Павловић, Божурња), 86. Даринка (уд. у Божурњу), 87. Миљана (Милосављевић, Марковац), 88. Велика (Матић, Белосавци), 89. Марија (Маринковић, Топола), 90. Милева (Пантелић, Брезовац), 91. Ковинка (Радовић, Врбица), 92. Радојка (из Марковца), 93. Роса (Павловић, Крћевац), 94. Драга (Тошић, Топола), 95. Рајна (Ризнић, Бања), 96. Лепосава (р. 1893, умрла 1981, Матић/

Терзићу

Петровићу

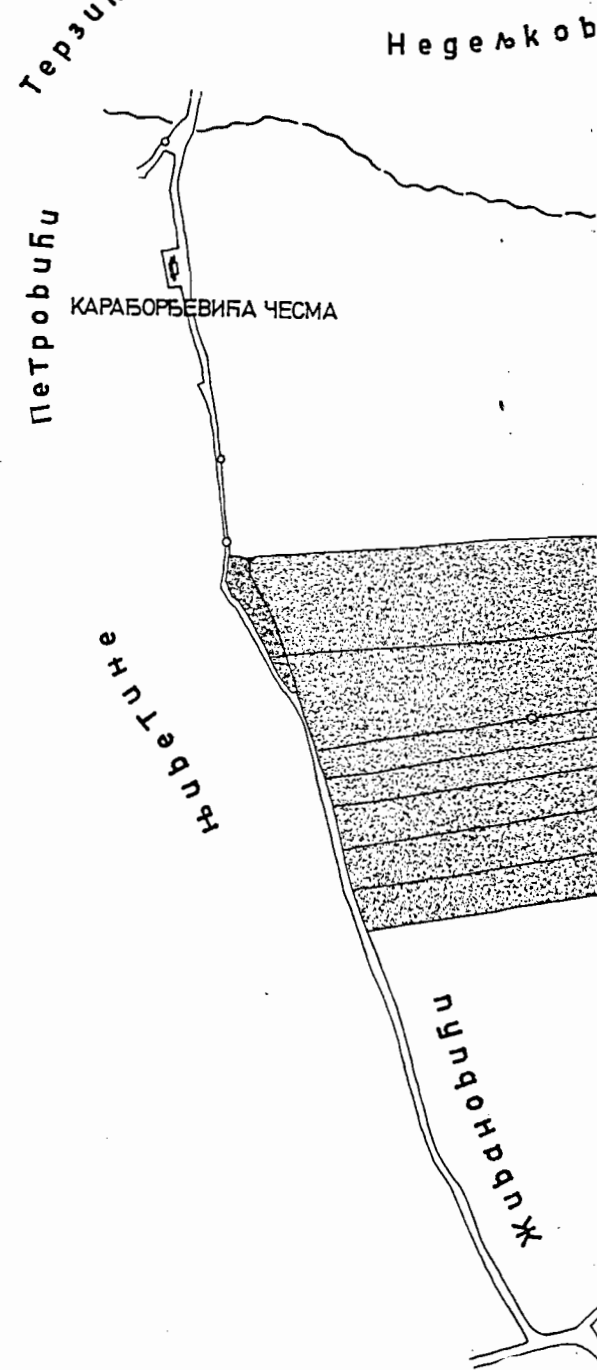

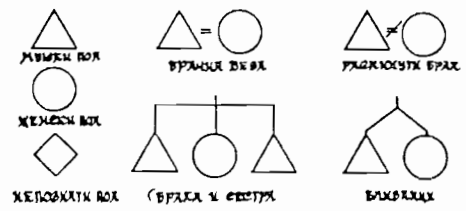
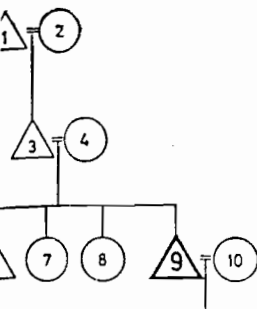
Недељко

1. **Јован**, 2. **Пола**;
 3. **Никола Јовановић** (кнез јасенички, пог. пре 1788), 4. **Босилка** (Николић, Маслошево);
 5. **Марко** (пог. пре 1788), 6. **Јован** (пог. пре 1788),
 7. ? (удата за Марка Филиповића, Јагњило), 8. **Јелена** (уд. за Караборба Петровића, 1772—1842), 9. **ИВАН**, звањ **Иванека** (рођ око 1780, умро после 1839), 10. ?, (умрла пре 1837);
 11. **Марко**, 12. **Савко**, 13. **Сава**, 14. **Савка**, звања **Савуља**, 15. **Анђелија**, (Јевђенијевић, Врбица), 16. **Рањбија/Невена** (Стаменић, Топола), 17. **Марија**, (Макљеновић, Црнућа);
 18. **Ранко** (р. 1837), 19. **Марта** (р. 1841), 20. **Јанко** (р. 1843), 21. **Милош** (р. 1845), 22. **Јула** (уд. Зечевић, Липовац), 23. **Алексије** (р. 1851, један од коловова тополске буне 1877, умро 1924), 24. **Стаменка** (уд. Милованчевић, Крћевац), 25. **Стамена**, 26. **Невена**, 27. **Јаћим**, (р. 1846), 28. **Анка/Јана** (р. 1847), 29. **Даница** (уд. Нешић, Јунковац, р. 1849), 30. **Данило** (р. 1851, један од коловова тополске буне 1877, умро 1916), 31. **Радојка** (р. 1854), 32. **Рајна** (р. 1856), 33. **Стамена** (р. 1859) — једна од ове три сестре удата у Шаровиће, Белосавце, друга у Митровиће, Загорица, а трећа у Живановиће, Вукасовци, 34. **Станка** (р. 1865), 35. **Стана** (Спасић, Топола), 36. **Марија** (Буровац, Шаторња), 37. **Петрија** (Манојловић, Топола), 38. **Драгина** (Радовић, Бања), 39. **Стаменка** (Лукић, Загорица), 40. **Миленија**, 41. **Јела** (Петронијевић, Крћевац), 42. **Ивана** (Матић, Топола), 43. **Милица** (Пантелић, Брезовац), 44. **Станија** (Марковић, Топола), 45. **Љубица** (Ђурђулић, Блазнава);
 46. **Росанда** (р. 1859), 47. **Станија** (р. 1861), 48. **Станојка** (р. 1862), 49. **Станко** (р. 1863), 50. **Новица**, 51. **Јаћим** 51^а. **Драгутин** умро млад, 52. **Миросава** (уд. Вујић, Копљаре), 53. **Драгиша** (1898—1943), 54. **Милоје**, 55. **Милица** (уд. Павловић, Крћевац), 56. **Рајна** (уд. Миљивојевић, Крћевац), 57. **Божидар**, солунац, 58. **Чедомир**, солунац, 59. **Зорка** (уд. Лекић, Марковац), 60. ?, 61. **Петар** — Периша, 62. ?, 63. **Милица** (р. 1874), 64. **Даринка** (р. 1884, уд. Живковић, Марковац), 65. **Јован** (р. 1885, солунац), 66. **Јаћим** (р. 1886, погинуо на Церу 1914), 67. **Михаило** (р. 1887, погинуо на Брегалници 1913), 68. **Наталија** (уд. Лекић, Марковац), 69. **Крста** (1898 — 1984, у првом светском рату три пута побегао окупаторима — два пут Немцима на путу за логор, трећи пут Бугарима из логора на Овчем Пољу), 70. **Миљана** (уд. Ташић, Крћевац, р. 1869), 71. **Станица** (р. 1876, уд. Тонковић, Бања), 72. **Станојка** (р. 1879, уд. Ерић, Јеленац), 73. ?, 74. **Милан** (р. 1882, солунац), 75. ?, 76. ?, 77. **Марија**

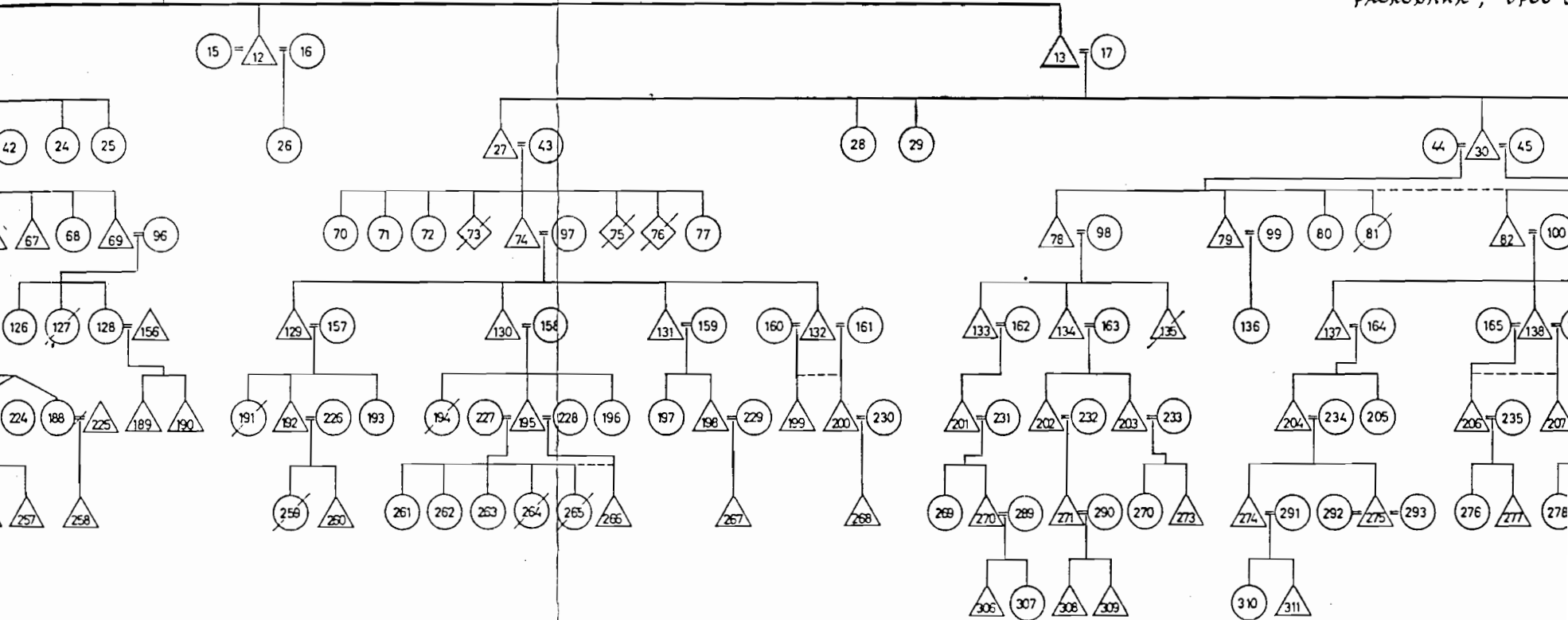
(р. 1888), 78. **Светозар** (р. 1876, солунац), 79. **Бурђе** (р. 1877, солунац, трговац у Тополи), 80. **Живана** (р. 1883, уд. Недељковић, Крћевац), 81. **Лепосава** (р. 1884), 82. **Драгутин** (р. 1888, солунац), 83. **Милутин** (р. 1891, умро 1974, солунац, наредник), 84. **Рајна** (уд. Пантић, Загорица), 85. **Савка** (уд. Павловић, Божурња), 86. **Даринка** (уд. у Божурњу), 87. **Миљана** (Милосављевић, Марковац), 88. **Велика** (Матић, Белосавци), 89. **Марија** (Маринковић, Топола), 90. **Милева** (Пантелић, Брезовац), 91. **Ковинка** (Радовић, Врбица), 92. **Радојка** (из Марковца), 93. **Роса** (Павловић, Крћевац), 94. **Драга** (Тошић, Топола), 95. **Рајна** (Ризнић, Бања), 96. **Лепосава** (р. 1893, умрла 1981, Матић/Борђевић/Бабић, Загорица), 97. **Драга** (Белосевац, Врбица), 98. **Станојка** (Маринковић, Топола), 99. **Драга** (Драшковић, Топола), 100. **Лепосава** (Манојловић, Топола), 101. **Спасенија** — Мара (Петронијевић, Крћевац);

102. **Живота**, солунац, 103. **Живојин**, агроном, 104. **Драгић**, 105. **Јелена** (уд. Ракић, Белосавце), 106. **Милица** (уд. Гајић, Загорица), 107. **Лена** (уд. Бошковић, Белосавце), 108. **Чедомир** (р. 1902), 109. **Живомир** (р. 1904), 110. **Милица**, 111. **Милена** (р. 1923), 112. **Даница** (р. 1928), 113. **Младена** (р. 1930, уд. Осмајер), 114. ?, 115. **Радмила** (р. 1931), 116. **Љиљана** (р. 1942, уд. Лакић, Жабаре), 117. **Здравко** (р. 1906), 118. **Миљивоје** (р. 1908), 119. **Томанија** (уд. Месаровић, Шаторња), 120. **Загорка** (уд. Радловић, Стојник), 121. **Радомир** (партизанско име Мића Црвени, предратни скојевац и комуниста, 1919—1943), 122. **Десимирка** (р. 1921, уд. Енис, Београд), 123. **Верка** (уд. Станкић, Младеновац), 124. **Мирослав** — Рајко, професор, 125. **Драгослав** — Драгоња, 126. **Десанка** (уд. Миљковић, Белосавце), 127. **Милена**, 128. **Радослава** (р. 1921), 129. **Алекса** (р. 1902), 130. **Борђе** (р. 1904), 131. **Петар** (р. 1907, официр), 132. **Сава** (1909—1983), 133. **Милош** (р. 1899), 134. **Милосав** (р. 1901), 135. **Милоје** (удавио се као дете у бари), 136. **Љубинка** (р. 1902), 137. **Живота** (р. 1909, домазет у Загорици), 138. **Милован** (р. 1913, био у немачком заробљеништву, вратио се као пензионер), 139. **Данило** (р. 1919), 140. **Радмила** (р. 1922), 141. **Милан** (р. 1919), 142. **Милован** (р. 1922, умро 1978, учесник НОР-а), 143. **Миланка** (р. 1923), 144. **Милосава** (р. 1924, уд. Борикић, Младеновац), 145. **Милица** (1927—1987, уд. Терзић, Крћевац-Београд), 146. **Живан** (р. 1932), 147. **Велика** (Радивојевић, Белосавце), 148. **Илинка** (Манојловић, Крћевац), 149. **Савка** (Мијатовић, Белосавце, умрла 1937), 150. **Бранко** Тодоровић (од Бањалуке, усинили га Милоје и Ковинка), 151. **Зорка** (Марковић, Топола), 152. **Радмила**

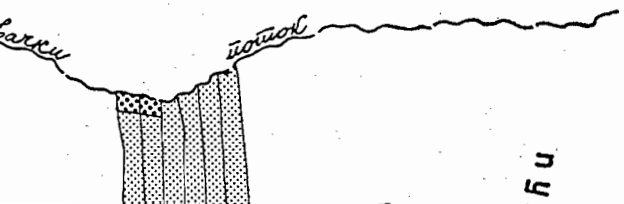

"РДЕКОВНИК", БРОЈ 5

Нукетићу

Гајићу

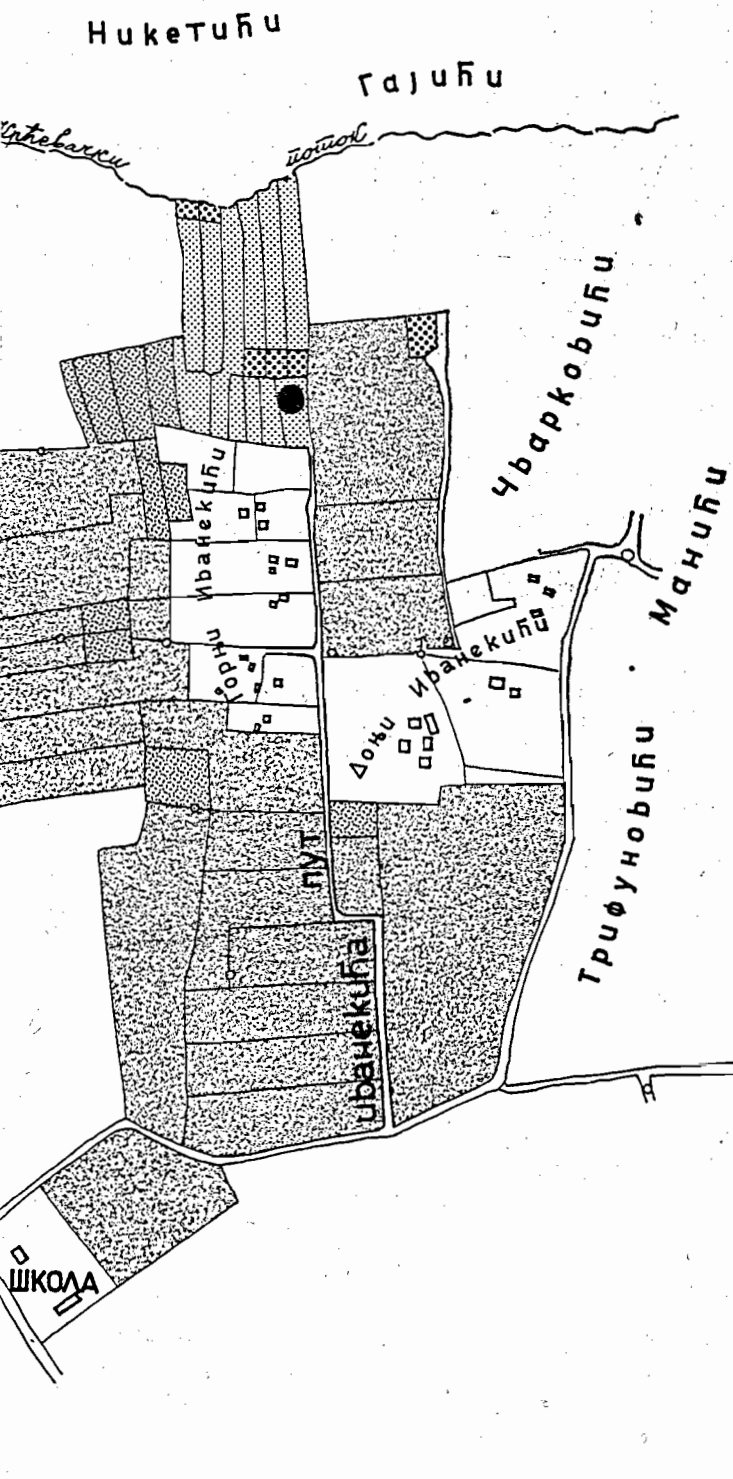

ИВАНЕКИГА КУЋЕ

МАТИЧНИ ПОЛОЖАЈ
У КРЋЕВЦУ

стање 1952. године

(Мијатовић, Брезовац), 153, **Петрија** (Ивовић, Топола), 154. **Смиља** (Гаврилов, Ботош), 155. **Драгана** (Маринковић, Топола), 156. **Јован** Недељковић (Крћевац, р. 1911), 157. **Милена** (Чолић, Крћевац), 158. **Загорка** (Манојловић, Топола), 159. **Мира** (Прњатовић, Сарајево), 160. **Коса** (Новаковић, Рајковац), 161. **Бисенија** (Тонковић, Бања), 162. **Миленија** (Маринковић, сродници Кнежевића, Топола, р. 1902), 163. **Милица** (Петровић, Крћевац), 164. **Марија** (Петровић-Карић, Загорица, р. 1911), 165. **Живка** (Лекић, Загорица, р. 1912), 166. **Марија** (Немица, Оснабрик), 167. **Софија** (Милојевић, Крћевац, р. 1910), 168. **Десанка** (Полдићевић

ИВАНЕКИЋА КУЋЕ

МАТИЧНИ ПОЛОЖАЈ
У КРЋЕВЦУ
стање 1952. године

- ОКУЋНИЦЕ
- ВИНОГРАДИ
- ЛИВАДЕ
- ШУМА
- ОСТАЛО - ЊИВЕ
- КУПУШЊАЦИ
- БУБАЊА

- (Мијатовић, Брезовац), 153. Петрија (Ивовић, Топола), 154. Смиља (Гаврилов, Ботош), 155. Драгана (Маринковић, Топола), 156. Јован Недељковић (Крћевац, р. 1911), 157. Милена (Чолић, Крћевац), 158. Загорка (Манојловић, Топола), 159. Мира (Прњатовић, Сарајево), 160. Коса (Новаковић, Рајковац), 161. Бисенија (Тонковић, Бања), 162. Миленија (Маринковић, сродници Кнежевића, Топола, р. 1902), 163. Милица (Петровић, Крћевац), 164. Марија (Петровић-Карић, Загорица, р. 1911), 165. Живка (Лекић, Загорица, р. 1912), 166. Марија (Немица, Оснабрик), 167. Софија (Милојевић, Крћевац, р. 1919), 168. Десанка (Павлићевић, Топола, р. 1920), 169. Љубица (Луковић, Белосавце); 170. Здравко (р. 1923), 171. Новица 172. Радивоје 173. Љубинка (р. 1927, уд. Лукић, Загорица), 174. Радојица (р. 1930), 175. Миодраг — Мића 176. Владанка, 177. Душанка (уд. Чварковић, Крћевац), 178. Зоран 179. ?, 180. Милена 181. Станислава 182. Бурђија (р. 1942, уд. Петровић, Винча), 183. Милан — Мића, 184. Бранка (р. 1953, уд. Станишић, Осиек-Београд), 185. Милан — Мића (р. 1957), 186. Слободан (р. 1951), 187. Радосав — Рака, 188. Радинка 189. Војислав (агроном, р. 1939), 190. Миодраг (р. 1941), 191. Вера, 192. Живомир (р. 1930), 193. Рада, 194. Наталија, 195. Светислав — Пура (р. 1929), 196. Смиља (р. 1933), 197. Љиљана (р. 1936), 198. Слободан (р. 1938, инжењер), 199. Милан (1934—1983), 200. Иван (р. 1945), 201. Радича (р. 1924, борац НОР-а, 202. Радојица — Рака (р. 1926, члан СКОЈ-а од 1943, КПЈ од 1944, борац Прве шумадијске и Треће српске бригаде, политички комесар дивизиона, пензионер у Крагујевцу), 203. Андрија (р. 1933), 204. Миодраг (р. 1930), 205. Милена (р. 1932, уд. Чикић, Загорица), 206. Душан (р. 1933); 207. Данило (р. 1951, Оснабрик, СРН), 208. Даница (р. 1939), 209. Радмила (р. 1940, уд. Петровић, Крћевац), 210. Надежда (р. 1947, уд. Мишовић, Београд), 211. Милинко — Мића (р. 1940, архитекта), 212. Љубинко (р. 1948), 213. Снежана (уд. Михаиловић, Аранђеловац), 214. Љиљана 215. Вукосава (Степановић, Међулужје), 216. Јермина (Манојловић, Крћевац), 217. Загорка (Мијовић, Белосавце), 218. Вукосава (Ивановић други, Белосавце), 219. Биса (Недељковић, Крћевац), 220. Милан Ранковић (из Шаторње, а ту из Маслошева), 221. Лепосава (Батрићевић, Врбица), 222. Тања (Јовковић, Београд), 223. Славица (Милованчевић, Топола), 224. Гора (Ковачевић, Црквени Тоци код Пријепоља), 225. Тихомир Марковић (од Чачка), 226. Милева (Петронијевић, Живковци), 227. Радмила (Јокић, Крћевац), 228. Златија (Поврзановић, Вукосовци), 229. Снежана, 230.

БАНЕРИЧКА ВЕРА

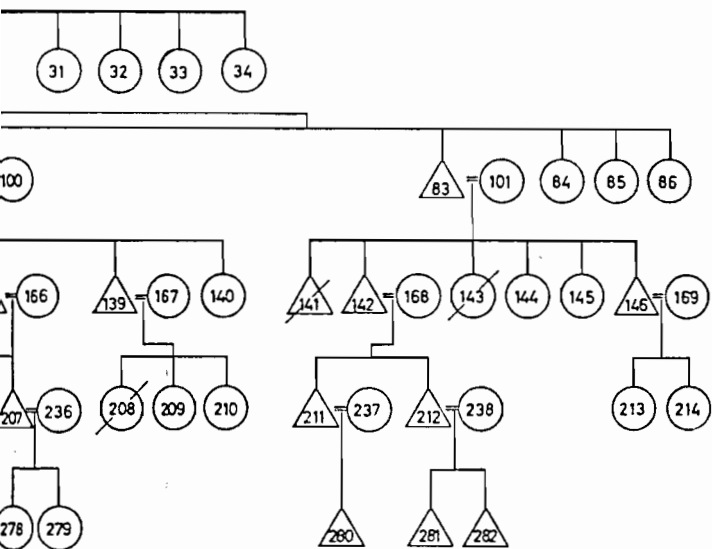

УМРЛИ У
ДЕТСТВОУ
КЕЖИЧКА
И КЕЧЛАЈЕ

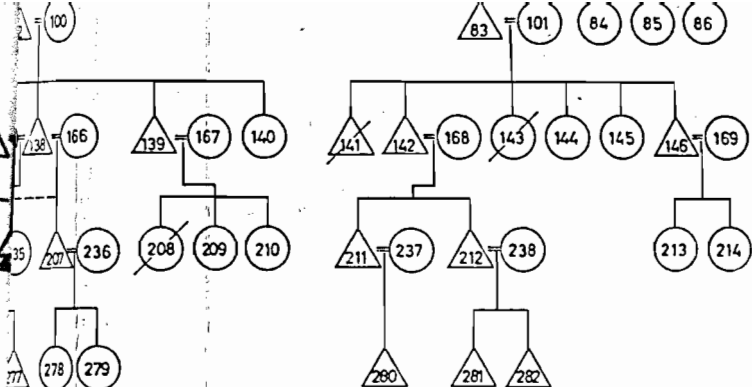
ПОЖИВЛА

50, 31(МЛ 1987/88.

Драгана (Ристић, Чумиће) 231. Наталија (Продановић, Врбица), 232. Софија (Гирић, Равно Село, Бачка), 233. Вера (Лукић, Лозница), 234. Радмила (Петровић, р. 1934, Церовац), 235. Вера (Маринковић, р. 1939, Крћевац), 236. Улриха (Оснабрик, СРН), 237. Душанка (Новић, Београд), 238. Гордана (Јосић, Железник, р. 1952);

239. Драгослав (р. 1944), 240. Мирослав (р. 1947), 241. Бранка (уд. Симић Топола), 242. Радмила (р. 1951, уд. Сушак), 243. Душанка (р. 1955, уд. у Крагујевцу), 244. Борђе (р. 1956), 245. Зоран 246. Десанка (р. 1949, уд. Кулман, Оснабрик, СРН), 247. Драган (р. 1954), 248. Светолик, 249. Бранислава (уд. Вујић, Кошљаре — Аранђеловац), 250. Љиљана (р. 1961), 251. Гордана (р. 1964), 252. Радмила (р. 1957, уд. у Јовановац), 253. Братислав — Батиша (р. 1959), 254. Влада (р. 1979), 255. Зоран (р. 1982), 256. Данко 257. Бранко 258. Милош, 259. ?, 260. Мирољуб (р. 1954), 261. Гордана (р. 1948), 262. Биљана (р. 1955), 263. Милијана 264. ?, 265. ?, 266. Драгољуб (р. 1954), 267. Предраг (р. 1973), 268. Дарко (р. 1973), 269. Бранка (р. 1948), 270. Миодраг (р. 1949), 271. Александар (р. 1951), 272. Јасмина (р. 1959, уд. Ивановић, Лозница), 273. Гојко (р. 1961), 274. Мирослав (р. 1954), 275. Живомир (р. 1956), 276. Љиљана (р. 1959, уд. Спасић, Крћевац, па Карић, Сепци — Смед. Паланка), 277. Милован (р. 1961), 278. Кари, 279. ?, 280. Александар (р. 1963), 281. Саша (р. 1971), 282. Дејан (р. 1975), 283. Владанка (Николић, Винча), 284. Ирма (Павличић, Петричани/Задар), 285. Славица (Василијевић, Винча), 286. Зорица (Београд), 287. Бранислава (Димић, Београд), 288. Верница, (Вел. Плана), 289. Зорана (Савић, Загорје, р. 1952), 290. Гордана (Петровић, Лушко Пирале

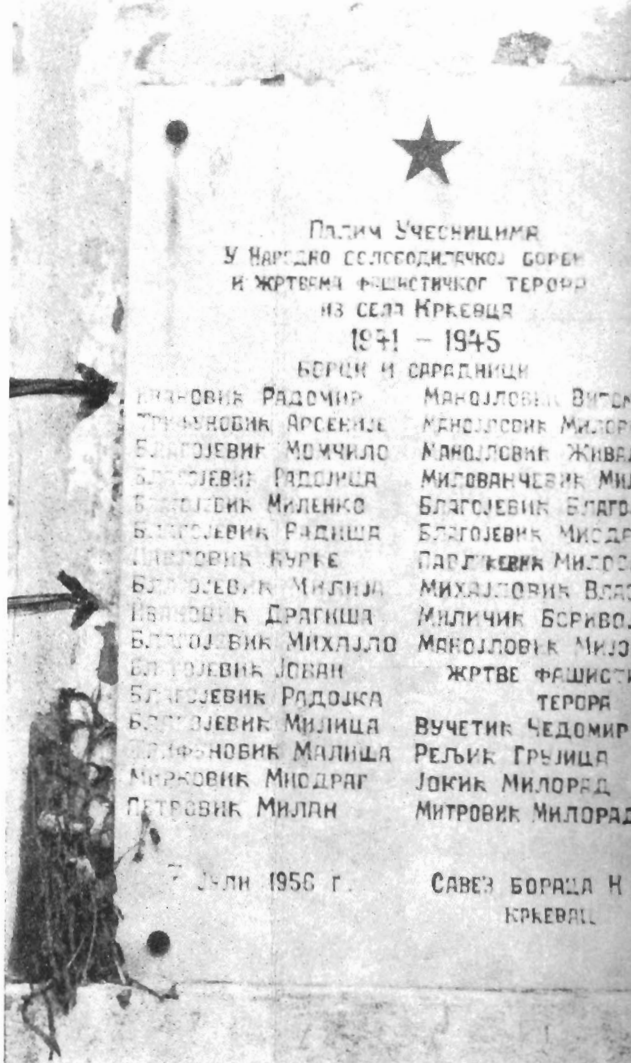
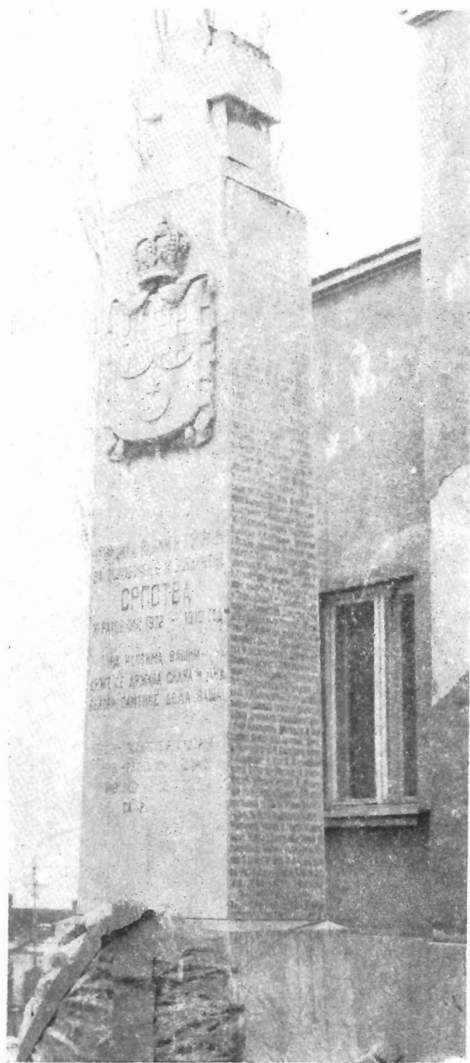
Драгана (Ристић, Чумиће) 231. Наталија (Продановић, Врбица), 232. Софија (Гирић, Равно Село, Бачка), 233. Вера (Лукић, Лозница), 234. Радмила (Петровић, р. 1934, Церовац), 235. Вера (Маринковић, р. 1939, Крћевац), 236. Улриха (Оснабрик, СРН), 237. Душанка (Новић, Београд), 238. Гордана (Јосић, Железник, р. 1952);

239. Драгослав (р. 1944), 240. Мирослав (р. 1947), 241. Бранка (уд. Симић Топола), 242. Радмила (р. 1951, уд. Сушак), 243. Душанка (р. 1955, уд. у Крагујевац), 244. Борђе (р. 1956), 245. Зоран 246. Десанка (р. 1949, уд. Кулман, Оснабрик, СРН), 247. Драган (р. 1954), 248. Светолик, 249. Бранислава (уд. Вујић, Копљаре — Аранђеловац), 250. Љиљана (р. 1961), 251. Гордана (р. 1964), 252. Радмила (р. 1957, уд. у Јовановац), 253. Братислав — Батиша (р. 1959), 254. Влада (р. 1979), 255. Зоран (р. 1982), 256. Данко 257. Бранко 258. Милош, 259. ?, 260. Мирољуб (р. 1954), 261. Гордана (р. 1948), 262. Биљана (р. 1955), 263. Милијана 264. ?, 265. ?, 266. Драгољуб (р. 1954), 267. Предраг (р. 1973), 268. Дарко (р. 1973), 269. Бранка (р. 1948), 270. Миодраг (р. 1949), 271. Александар (р. 1951), 272. Јасмина (р. 1959, уд. Ивановић, Лозница), 273. Гојко (р. 1961), 274. Мирослав (р. 1954), 275. Живомир (р. 1956), 276. Љиљана (р. 1959, уд. Спасић, Крћевац, па Карић, Сепци — Смед. Паланка), 277. Милован (р. 1961), 278. Кари, 279. ?, 280. Александар (р. 1963), 281. Саша (р. 1971), 282. Дејан (р. 1975), 283. Владанка (Николић, Винча), 284. Ирма (Павличић, Петричани/Задар), 285. Славица (Василијевић, Винча), 286. Зорица (Београд), 287. Бранислава (Димић, Београд), 288. Верица, (Вел. Плана), 289. Зорана (Савић, Загорица, р. 1952), 290. Гордана (Перовић, Аџине Ливаде — Крагујевац, р. 1951), 291. Зорица (Лекић, Загорица), 292. Милица (Мирковић, Загорица), 293. Милка (Шћекић, Иванград);

294. Весна (р. 1968, уд. Максимовић, Пружатовац/Младеновац), 295. Јасна (р. 1971), 296. Милован (р. 1972), 297. Ирена (р. 1969), 298. Мирко (р. 1971), 299. Александар (р. 1977), 300. Небојша (р. 6. I 1984), (300-а. Девојчица, рођ. 29. фебруара 1988), 301. Ивана 302. Влада, 303. Јелена 304. Драгана (р. 11. фебруара 1988), 305. Борђе 306. Саша (р. 1970), 307. Сања (р. 1973), 308. Владимир (р. 1978), 309. Слободан (р. 1979), 310. Душица, 311. Зоран...

Напомена: 309а — у току штампања овог рада, Александар (бр. 271) и Гордана Ивановић (бр. 290) добили сина Уроша 2. априла 1988.

Плоча у тополској цркви постављена у спомен изгинулима у балканским ратовима — Михаило А. Ивановић, означен стрелицом (лево); изгинулима у првом светском рату испред поште у Тополи — међу којима је уписан и страдалник на Церу Јахим Ивановић (у средини); плоча изгинулим партизанима и жртвама фашизма на школи у Крћевцу — прво име: Радомир Ивановић, девето: Драгиша Ивановић

Иванекина сестра Јелена Петровић, удаћа за Караборба

Болничар у сталном кадру: Крста Иванекић (Загреб, 1919)

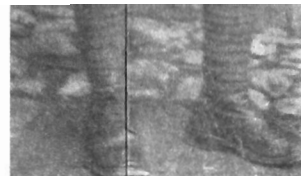

Лепосава (рођ. Борђевић/Матић) и Крста Иванекић-Кика

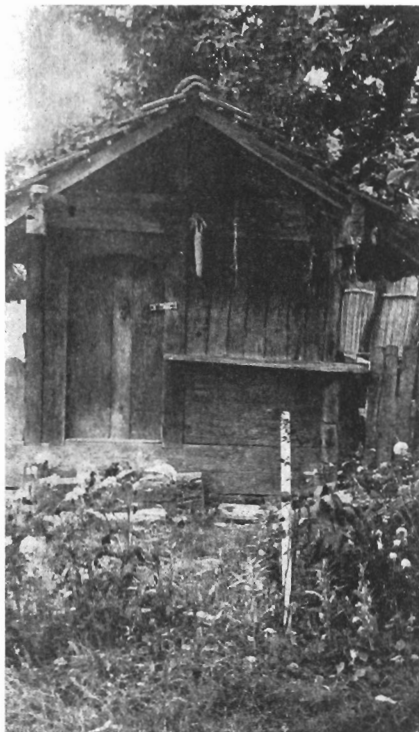
Бубања: неподељени извор и па-
шњак Горњих Иванекића

Болничар у сталном кад-
ру: Крста Ивановић (Заг-
реб, 1919)

Њиветине — снопље пшенице зденуто у крстине

Млекар у дворишту Душана
Ивановића

Драгутин и Лепосава (рођ. Манојловић) Ивановић (седе) — са сином Животом (стоји изнад њих) од кога је десно сунруга му Марија; а лево стоје снаје Живка и Софија, чији су мужеви Милован и Данило у заробљеништву. Унучад: Миодраг Милена, Радмила (у крилу) и Душан. Снимљено 1942. Снимак доспео у логор у Немачкој, чуван и враћен по Даниловом повратку у земљу

Крoвoкo Нeвaнчaнствo

АЛЕКСАНДР I.

кoжoт и вoјнa нaрoднoг
крoвoтa и вoјвoдa

Блaгoвoлeнo je yкaзoм Кoрoлeвeнe oд 6.
Нoвeмбрa, 1921 гoд. (Сл. Л. N 21922), нa пpeдлoг
Министрa Вoјнe и Мoрнaрицe, a нa
oснoвy Укaзa oд 3. Априлa, 1920 гoд. (Сл. Л.
N 1518), зa вeрнoсћу Слoвeнoцимa 1915 гoд.
oдлукoвaнy Кoрoлeвe рaтнoг oрyжja:
Милyтинo Л. Мeнoвeнo

Албaнскoя Спoмeницa

штo му e бил нoвoнaрeдник

3130 N

Грaдoсo

дoнa oд рeтких сачувaних: „Албaнскa спoмeницa“ N 7517 издaтa Милyтинy Мeнoвeнy, кoји je збoг вoјничких врлинa дoбилo чин нaрeдникa, a зa изyзeтнy вoјнy брoст y бoјeвимa три oдлукoвaнa

Tvoja ruka u vaš Kadosov zavr
 H. Zavrzi su sin Toma, kao i
 njegov sinovi Pera i Žilba i Topa
 Stevan, sin Bogoslav, kao i Baško
 Radonjica, Lina Stefanović, Vujek
 Stojković, sinovi Žilje Lazarević, Zlatko
 Knežević, Miroslav Damjanović, Toma
 Zestir, sin Miroslava Stevanovića, Mla
 di sinovi Željko Veselić, Đorđe Traun
 i sinovi Tomica, Gligorij, Miroslav Željko
 Petar i sinovi

T. M. 28
 Adresse des Adressés - Texte
 Adresse de l'expéditeur - Texte
 Indirizzo del mittente - Testo

ko tri mora: dopisnica upućena 1917. godine sa solunskog fronta dospela je preko Crvenog krsta u Ženevi, posle
 lix Topolaća, živi vojnici sinovi Danila Ivanovića (znači, solunci: Svetozar, Burbe, Dragutin i Mladutin). O

Detalj u dvorištu Ljubinka
 Ivanovića

Predratni komunist: D
 sha Ivanekih (užijen 194

и Милутин Ивановић

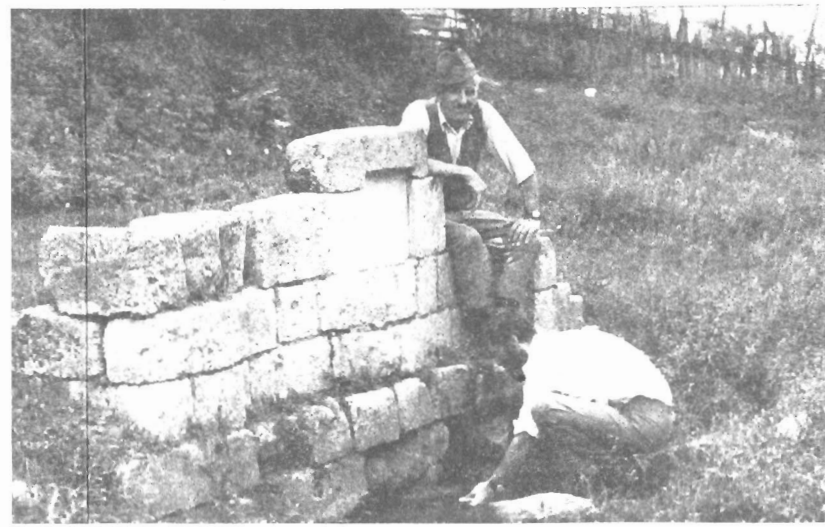
Десанка (рођ. Павлићевић) и Милован Милутинов

Јован Ивановић (седи) приликом венчања сина Драгослава са Драганом (рођ. Маринковић). У односу према младожењи, стоје: сестра Младена, једна гошћа, робени брат Мирослав, кумовски пар из Жабара, рођена сестра Верка, брат Живомир, друг Света Милојевић, сестра Радо-слава и сестрићи Војислав и Миодраг (горњи ред), брат Мића (седи), зет Јован Станкић „вој-вода“ и брат Душан (доњи ред)

Реч-две у предању: Миливоје Ивановић Мика

Освежење на Караборђевића чесми: Данило Ивановић (седи) са сестрићем Миодрагом

TK 28
 Adresse des Adressés - Text
 Adresse de l'expéditeur - Texte
 Indirizzo del mittente - Testo

Postkarte. Carte postale
 Cartolina postale

SCHWEIZ SUISSE SVIZZERA

GENTONNEN

frs de BELGRADE

Gorila Srabic'a

tegorac

Topola

A. G. Djelovic

ог крста у Женеви, после аустроугарске цензуре, у Тополу са вешћу да су, између Драгутин и Милутин). Оригинал: Историјски архив Шумадије, Краг. PO 17, ГШ — 8.

Предатни комуниста: Драгиша Иванекић (убијен 1943)

Крстани Ђеловић
 Протокол лиценције од 22. и 23. маја 1869.
 у Тополу, а водећи 11 комада земље Александра Караборђевића
 Караборђевића
 Име земље: 11 комада земље...
 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11.
 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11.

Извод протокола лицитације од 22. и 23. маја 1869. о продаји „11 комада земље“ раскнеза Александра Караборђевића у Крћевцу

*Господину Министру
 Унутрашњих Делат*
 При продаји имања Караборђевића...
 на јавној лиценцији, потписаним, државним...
 не могу гласати од истога имања с тим да до...
 је и пошто је ова земља одобрена. О намага...
 да је судбина Караборђевића на саму продају...
 када се поведе, како годинају дана, не дава...
 лиценцију на ове земље лиценцију. Истог дана...
 лиценцију овог рода. Служба је тражила на...
 тачку од ове земље лиценцију у којима...
 при себи овака земља с тим да се још веће...
 род и одређи до којих поведе саставити...
 тим, што сам се и одлучи, али се ни и...
 обави лиценцијом.

